Digitized by the Internet Archive
in 2014

https://archive.org/details/samladeskrifter23leve

Swed
2.6617

SAMLADE SKRIFTER

AF

OSCAR LEVERTIN

23

TJUGUTREDJE DELEN

RESEBREF

173402
28/8/22

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

RESEBREF

AF

OSCAR LEVERTIN

FJÄRDE UPPLAGAN

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

STOCKHOLM
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1920

FRÅN RIVIERAN

AKVARELLER FRÅN MENTONE.

TVÄRS IGENOM MENTONE.

I en af sina spirituella små noveller skrifver, om jag icke missminner mig alltför mycket, Ernest Daudet: »bröstsjuk, än se'n då, det är ju halfva världen». Ligger det också en smula öfverdrift häri, måste likväl särskildt vi nordbor erkänna att, om vi mönstra våra bekanta, en oroväckande mängd är behäftad med detta onda, och hvarje höst i september och början af oktober, när man misstänker att vintern är i faggorna, gifver sig en hel del landsmän, som andra flyttfåglar, af till södern, för att icke förr än vid midsommartiden våga återkomma hit upp till »ultima Thule». De resa till Funchal och ligga och njuta af ett solvarmt »dolce far niente» på Madeiras vinbeväxta terrasser, de fara ända ner till Egypten och öfvervintra i Pharaonernas land, de upplifva sina minnen från Auerbach i Merans trånga kitteldal eller söka gästvänskap uppe i Davos för att högt upp i Graubündens friska bergsluft bland is och snö reparera — så underligt det än låter — sina angripna lungor. Men framför allt begifva de sig till Rivieran, Riviera di Ponente, och om man en vinter passerar alla dess kurorter från

Hyères ända fram till Pegli, beläget en tjugo minuters väg från Genua, skall man öfverallt råka på svenskar. Detta är också ganska naturligt, ty om icke Rivieran af alla specialister samfälldt erkännes som den bästa uppehållsort för bröstsjuka, är den i alla fall bäst utrustad för en vintersejour och lättast tillgänglig för alla världens folk.

Ett franskt ordstäf säger: »man reser till Cannes för att lefva, till Nizza för att roa sig och till Mentone för att dö». Om man ändrar detta till, att man reser till Mentone för att varda helbrägda, tror jag fransoserna med vanlig precision gifvit en träffande karaktäristik af dessa Rivierans trenne största kurorter. Cannes börjar allt mer och mer att antaga storstadsdimensioner. Nizza är, som bekant, en mötesplats för eliten af världens extravagantaste och rikaste publikum och dess nervösa lif ingalunda passande för sjuklingar, så att Mentone utan all gensägelse bäst ägnar sig för bröstsjuka, och dess rivaler inom italienskt område — Ventimiglia, Bordighera, San Remo och Pegli, hvilka ifrigare besökts företrädesvis af tyskar allt ifrån 1870—71 (Mentone är franskt sedan 1860), öfverträffa icke vare sig i klimat eller läge Mentone. Skyddadt som det ligger af sjöalpernas höga bergssluttningar, är Mentone fastmer Rivierans varmaste och lugnaste ort och har dessutom den fördelen att ligga nära Monte Carlo och Nizza, där tillfällen till förströelser finnas. Alla dessa förenade omständigheter hafva också gjort att Mentone blifvit den af sjuka mest besökta platsen vid Rivieran, och staden, om hvilken den man berättar, som

först fäst den medicinska världens uppmärksamhet på stället, engelsmannen doktor Henry Bennet,* att den år 1859 vid hans första besök ännu var en obetydlig italiensk småstad med några få villor och ett par medelmåttiga hoteller, börjar allt mer och mer antaga en kosmopolitisk prägel, hvilken dock lyckligtvis ännu ej förmått utränga det pittoreska, landtliga behag, som Mentone mer än någon annan ort vid Rivieran besitter.

Staden omfattar med sina långa husrader två vikar af Medelhafvet: ost- och västbukten, hvilka skiljas af en framspringande klippudde, där den första och ursprungliga delen af Mentone är uppbyggd. Från de stora stråkvägarne nere vid hafvet gå långa, smala gränder upp genom staden hän mot bergen, hvilka i fonden afteckna sina djärfva konturer mot den djupblå himmelen. Men de äro folktomma, dessa trånga, slingrande gator, där ännu det gammalitalienska håller sig kvar, och den som vill hafva ett begrepp om lifvet och rörelsen i staden måste ställa kosan ner till sjön, bör företaga en vandring genom Avenue Victor Emanuel till torget och tillbaka igen öfver Mentones corso Promenade du Midi.

Nåväl, framåt då mitt herrskap, en sådan tur lönar verkligen mödan! Vi göra den en solvarm sen oktoberdag, då saisongen står i sitt flor, och alla de kurgäster, som förut gått och druckit vatten i Vichy, flanerat i Bosquet de Julie vid Genèvesjön, legat och drömt i Pallanza med ögonen fästa på

* J. H. Bennet La Mediterrannée etc. Paris, Asselin 1880.

Isola Bella och de böljande rytmiska höjderna kring Lago Maggiores lätt krusade vattenyta eller studerat väderlek från sina fönster i hotell Schweizerhof efter molnen på Pilatus' vädersiande hjässa, äro nu lyckligt och väl ankomna till Mentone. »Avenue Victor Emanuel» är Mentones mest trafikerade, lifligaste gata, där hela handelslifvet koncentrerat sig och butik vid butik fängslar de skådelystna främlingarne med sina praktfulla fönsterutställningar. Här hålla modister, mosaikhandlare, olivsaksförsäljare men framför allt fleuristerna till, och doften från deras bodar tränger ut på gatan, och det är vederkvickande att få insupa den ångande vällukten, där man vandrar fram bland stoft och damm, som ytterligare ökas genom byggnadsarbetena på gatan. Ty midt på trottoirerna nedanför en hög byggnadsställning syssla arbetarne med sitt byggnadsmaterial, de såga den lösa sandstenen, som man hos oss sågar ved. En ständig ström af människor går fram och åter. Italienska mulåsnedrifvare köra fram sina tungt lassade foror, förspända med ända till fyra efter hvarandra gående tofsprydda mulåsnor eller kraftigt byggda Ardennerhästar. Bondkvinnor från landtgårdarne i trakten med stora korgar på de flata hattarne skymta bland abbéer i sida, helsvarta dräkter och ståtliga plymagerade gendarmer. Hvart man ser, vimlar det af turister med Stanley-hattar och Baedeker stickande upp ur rockfickan och af främlingar från alla världens håll, men mest manstarka äro likväl engelsmännen, engelsmän af alla storlekar och alla kulörer, engelsmän med rödt hår, engelsmän med svart hår och engelsmän utan

hår, tjocka engelsmän och magra engelsmän, men alla sätta de ner fötterna på trottoirens asfalt med samma stolta kläm och andas in luften med samma dryga härskarmin, öfverlägsenheten hos en Albions son, som på rena allvaret tror, att marken är till hufvudsakligast för hans stöfvelklackar och luftens syre hufvudsakligast för hans lungor. I hörnen skrika tidningsförsäljare från sina kiosker, på gatorna utbjudas varor af ifriga handelsmän med djupa basar och gälla falsetter, och utefter murarne stå schackrare, frestande den konstälskande delen af de förbigående med kluddiga, öfvermålade oljefärgstaflor, hvilka skola föreställa gammalitalienska dukar.

Se där kommer en gammal bekant. Det är en tidningskolportör. När jag vaknar om mornarne, är det första jag hör de gälla tonerna från hans horn, och innan solen går ned, hinner han väl minst ett par tiotal gånger tillropa mig sitt recitativartade ledmotiv — »Monsieur, le Petit Niçois, cinq centimes».

I hörnet där vid torget sitter en pojke och tigger. Hans ögon äro skadade, åtminstone ser han aldrig förr än man lagt minst ett par soustycken i hans hatt.

Om vi nu gå förbi »maison modèle», Mentones rikhaltigaste lager, komma vi ut på en stor öppen plats — Place Nationale — i hvars midt en staty, föreställande franska republiken, är upprest. Några få steg härifrån ligger salutorget, där en pratande, åskådande och köpslående hop trängs kring saluborden, på hvilka rödskiftande tomater,

gula citroner, prunkande granatäpplen, fullsatta, svartblå drufklasar ligga bland persikor, skära, fina och fjuniga som en sjuttonårig flickas kind, och frestande är det att handla icke minst för att få ett varmt ögonkast af en svartbrun pupill, sedan ett mjukt ögonlock sakta slagits upp, eller ett glädtigt svar från ett par korallröda läppar. På andra bord ligga grönsaker, kött och stora korgar med lefvande dufvor och kycklingar. Längst bort hafva fiskarena tagit plats med sina silfverglänsande sardiner och sina breda flundror.

Från torget leder en bigata ned till Promenade du Midi, men innan du begifver dig in i den fina världen, kan du slå dig ned helt makligt på den grönmålade stolen där borta och låta den där förhoppningsfulla ungdomen i gula västen och de bruna skinnbyxorna putsa dina skor, så att du kan uppträda med heder på Promenade du Midi. När du väl kommit ner dit, möter en storartad syn ditt öga, och för dina blickar öppnar sig ett oändligt, ljusglittrande perspektiv. I en enda väldig våg brusar Medelhafvet upp mot stranden, så långt du kan se vänliga syskonringar af böljor, som led för led dansa sin ystra tarantella, men längst bort vid horisonten tona himmel och vatten samman i ett luftlikt, blått fjärran, och det ser ut, som om seglarne där sträckte sin master ofvanom skyarne. De i fonden stående långa raderna af ljusgula villor och hoteller, hvilka lysa i solens heta strålar, bidraga också till att gifva hela taflan en neapolitansk, varmblodig karaktär.

Nere vid stranden är fisket i gång. Ett parti

unga karlar med byxorna uppkaflade ända till höfterna, med de köttiga låren och de seniga benen nakna, stå just i begrepp att draga upp nätet, och de blottade, muskelhårda armarne sänkas i vattnet, medan hafsskummet yr upp i deras brunbrända, väderbitna ansikten. På en uppvräkt trästock sitter en illa klädd gubbe med tofvigt hår, smutsigt ansikte och hoprufsadt skägg, och han spanar med all sin eftertanke efter fångsten, medan en groflemmad, tjock fiskarhustru ett stycke ifrån honom reder ett nät, där hon står med de nakna fötterna ända till fotknölarne höljda af den våta sanden. Men allra längst ned, där marken ständigt vacklar under böljslagen, slå några halfnakna pojkar kullerbytta och låta solen steka sina trinda Rubensformer — stundom rulla de till och med ut i vattenbrynet — därnere, omedelbart vid hafvets brädd, där man kan känna dess kärnsunda andedräkt slå upp mot en med sin hälsogifvande sälta, därnere, där vågorna kasta sig upp, skölja öfver och sakta sippra ned igen i små, små-små rännilar öfver allt detta hopförda skräp, som bildar strandremsan, öfver genomblöt sand, afrundade kiselstenar, skarpkantade porslinsbitar och renskrapade benstycken.

Vid slutet af promenaden ligger »Jardin public», Mentones enda offentliga trädgård, som dock ännu är i sitt första stadium, men i alla fall erbjuder angenäma hviloplatser bland palmer, blommande rosor, bredbladiga kaktéer och höga feberträn. Musiken spelar på sin estrad och orkesteranföraren rör sina ringprydda händer i cirklar och halfcirklar, där han står med taktpinnen af elfenben midt i sin

blåsande kår och visar främlingsskaran sitt med en hel rad mer eller mindre gentila ordnar smyckade bröst. Trädgården är öfverfull af folk, hvilka sitta och stå, gå och stanna, pratande, skrattande, hälsande och studerande de tryckta musikprogrammen. Hvarje ögonblick fara vagnar förbi, fashionabla ekipager, lätta med ponnies förspända korgvagnar och hyrda landauer, i hvilka demi-mondedamer halfligga, hållande fötterna stödda mot de motstående vagnssätena.

Utanför Rumpelmayers eleganta kafé sitta grupper af folk på gatan och låta mängden vandra förbi under det herrarne smutta på sin curaçao eller sin vermouth och damerna äta kaffeglace med långa rör af fint bakverk. På några bord stå absintflaskorna, men på ännu flera seidlar med öl, en dryck, som på senare tiden vunnit ett ofantligt insteg i Frankrike. Det berättas också à propos öl en iakttagelse, som något kvickhufvud gjort, och som ej oäfvet karaktäriserar alla dessa olika nationaliteter, som mötas och sitta sida om sida på ett dylikt kafé vid Rivieran. Om en fransman nämligen får en »bock» med en fluga i, kastar han den i hufvudet på kyparen, en engelsman går sin väg utan att säga ett ord, en tysk fiskar upp flugan särdeles omsorgsfullt och dricker ur ölet, en ryss häller i sig både öl och fluga och en kines äter flugan och låter ölet stå.

Vid hafskajen stå samtalande hopar, lutade mot barriärerna. Medan hafvet slår upp med sitt eviga, frihetssorlande mummel, gömmande hela sin obändiga kraft, all sin vilda, passionerade lidenskap

under en leende, silfverglänsande yta, går dagsobetydligheten obekymradt sin väg utefter dess bredd med sina fnaskiga små intriger, sina småförståndiga godtköpstankar och sina utvattnade, tama begärelser.

En ung zuavlöjtnant står vårdslöst stödd mot balustraden och konverserar med en engelsk öfverstinna — en slank, fin kvinna — i gult atlas, och hon hör på honom leende, lekande med tofsarne på sitt kinesiska parasoll. En svensk godsägare, hvilkens franska språkkunskaper inskränker sig till »combien» söker pantomimiskt göra sig förstådd för en spenslig, liten ryss, som är nog artig att nicka jakande med hufvudet, som om han begrepe den mesopotamiska rotvälska af tyska och svenska, som den andre för samspråket med. Ett stycke från dem ett par hektiska damer, en engelsman, som räknar rutorna på sina byxor och en gammal kavaljer af obestämbar nationalitet med en bukett i bröstet och ringar utanpå handskarna, hvilken ser ut »som en narr i kroppsstorlek!»

Ensam för sig, långt från de andra, står en ung man med magra, intelligenta drag, att döma efter ansiktstypen en kreol. Jag brukar möta honom alla dagar. Nu ser han ut på vågorna, vidt ut. Så varseblifver han mig, som också stirrar, som om det gällde att se till Corsica, och vi småle båda, som om vi kände hvarandras tankar. Hade han som jag läst Snoilsky, skulle han nog med mig citerat:

»Af Oceani sånger burna,
skymta bilder från mythens land.
Hafvets sorlande jätteurna
ger sin klangfärg åt klassisk strand,

hviskar ännu på jonisk tunga
i det darrande glittersken
böljefriska, evärdligt unga
rhapsodier ur Odyssén.»

EN LÅNGFREDAGS AFTON.

Det började kvällas, skymningen lägrade sig öfver Mentone, som icke fick ett gladare utseende genom de här och där tända lyktorna, hvilka kastade ett matt flämtande sken öfver gator, torg och hamnkajer.

Han hade gladt sig åt månskenet, som skulle ännu ytterligare höja verkan af festprocessionerna och helgdagsceremonierna på kvällen, men tjocka, kolsvarta moln hade samlat sig under middagstiden, och nu var aftonen mörk, tyngande mörk. Han hade tillbringat dagen som andra dagar, han hade pratat, läst och promenerat, han hade dinerat och tagit sig en middagssiesta med gamla Aftonbladet i handen, han hade till och med ett ögonblick i fantasien flyttat sig hem till Sverige — till Ladugårdslandskyrkan. Han undrade nämligen om folket trängdes med samma entusiasm, som han själf sett där utvecklas, om körerna sjöngo lika schablonmässigt som vanligt, och till sist hur länge de

goda stockholmarne inbilla sig att de hörde passionsmusik, när de lyssnade till Haydns ljusa, lefnadsglada melodier.

Nu skulle han ut och vandra bland folkmassan, betrakta processionerna och titta in i de upplysta, folkuppfyllda kyrkorna. Han går genom Mentones hufvudgata, Avenue Victor Emanuel — där husen ännu prunka med massor af engelska flaggor, upphängda i anledning af drottning Victorias ankomst, hvilkas röda dukar fladdra för blåsten, ty vinden från det upprörda hafvet slår upp förbi gathörnen, hvinande, genomträngande skarp. Handelslifvet har afstannat, tillskjutna butikluckor och fördragna persienner gifva husen ett stilla, utdödt utseende. Endast kaféerna äro upplysta, och man kan se från gatan, hur kyparne springa mellan borden med absintflaskorna i ena och Le Figaro i andra handen; på sofforna längs väggarna sitta kaféhabituéerna, spelande piquet eller domino, och öfver biljardduken ligger just en lång, rödhårig räkel framåtlutad, i färd med att utdela en stöt med sin svarta, kritade kö. Skaror af alla slags folk, byinvånare och främlingar, stadsbor och landtfolk, draga sig uppåt gatan. Han går förbi salutorget, som hvilar öde och folktomt i dunklet, och marknadsborden, som stå i långa stela rader, likna med sina otydliga konturer de uppradade pulpeterna i en öfvergifven skolsal under de skumma eftermiddagstimmarne. Han viker om hörnet och stannar ändtligen på torget mellan Mentones båda vikar: ost- och västbukten, där han vet att hufvudakten i kvällens högtidlighet — kors-

fästelsen — skall försiggå. Platsen är liten och snäf, alldeles otillräcklig för den mängd människor, som ila hit på alla de här utmynnande gatorna från gamla staden, främlingskvarteren och hamnen. Ljus strömmar ut från de upplysta boningshusen, som begränsa torget, men ännu starkare från ett ungefär på midten upprest öppet tempel, och vid skenet kan han urskilja alla dessa olika figurer, dem man ej kan påträffa annat än i en sådan ort som Mentone, där själfva befolkningen är uppblandad och främlingstilloppet från alla håll och kanter låter en iakttagare få betrakta alla de olika ländernas ansiktstyper. Solbrynta, italienska flickansikten, omgjutna af svarta lockar, med stora bruna ögon och skälfvande, röda läppar skymta fram bredvid fina Gretchen-profiler, och hostande utmärglade sjuklingar med hektisk rodnad på de bleka kinderna och lungsiktighetens tecken kring de insjunkna pupillerna sticka af mot traktens egna, kärnsunda bondfolk. Samma mångfald, som råder i utseendet, härskar ock i tungomålen; franska och italienska korsas af tyska och engelska. Plötsligen börjar det stojande sorlet att minskas, allas blickar spana mot den gatöppning, hvarifrån processionen skall anlända. Man reser sig på tåspetsarne och bemödar sig att se öfver sina grannars hufvuden, ljudet af blåsinstrument höres, de troende blotta sina hjässor — tåget är i annalkande. Först kommer en rad unga karlar, klädda i svart från topp till tå, med stora förgyllda lyktor fästa på långa stafvar, och efter dem municipalmusikens medlemmar, spelande en sorgmarsch. Härpå följer en lång skara svartklädda

personer med långa brinnande ljus i händerna, och medan de gå sakta framåt sjunga de en entonig, latinsk korsång. Grånade, krökta gubber gå här med stapplande steg bredvid arbetsföra män, blomstrande kvinnor, hvilkas fylliga ansikten man kan urskilja genom de svarta doken, och små fem- till sex-åriga pojkar, som med spänd uppmärksamhet bära sina ljus och endast då och då våga kasta barnsliga, undrande blickar omkring sig. Det är till största delen folk från stadens lägre samhällsklasser, dessa lekmän, som i kväll, inhöljda i de svarta mantlarne, taga del i den traditionella processionen, men huru olika de än äro till ålder, utseende och kön, ett hafva de gemensamt — andakten. Med en naiv, svärmisk hänförelse tro de på den stora, hjärtgripande tragedi, som de i kväll söka illustrera för mängden, och under det de sjungande skrida framåt, är det, som tid och ställe förändrades, som de icke vandrade i en fransk-italiensk sjöstad, utan på Jerusalems gator följde Jesus af Nazaret till Golgata.

Härefter vidtager den rent kyrkliga delen af tåget, inledd af en trupp näpna korgossar, dels i röda kappor med hvita broderier och armarna korslagda öfver brösten, dels andra i sida, hvita dräkter, svängande högtidligt fram och åter rikt ciselerade rökelsekar, så att den fina, doftande rökelsen i hvita moln stiger mot den skytäckta himmelen. Omgifna af några kyrktjänare och munkar komma så två präster i full ornat, den ena en yngre man med fina, melankoliska drag, den andre en ståtlig gubbe, som med sin raka hållning och sitt energiska ansikte

kunde gifva en god bild af den biskop Nikolaus, som Ibsen skildrade så mästerligt i sitt drama Kongsemnerne, medeltidens prelat, som ännu i den stund då döden tillsluter hans ögon fattar krampaktigt tag i kräklan och maktens insignier. De gå förbi och styra kosan till templet. Stillheten bland folket tager till, alla stå i aningsfull förbidan — båren med Kristusliket synes, framför den skrider majestätiskt en marskalk, kostymerad — egendomligt nog — i rödt livré och plymagerad, tvåkantig hatt, fullkomligt som en af dessa rococo-tidens lakejer, hvilka stodo vid ingångsdörrarne till de förnämas salonger och anmälde de inträdande. Båren med Kristusliket — en tämligen illa utförd vaxfigur — bäres upp i templet och ställes under ett stort svart kors, behängdt med hvita, svajande sidenband. En sång afsjunges, och kort därefter återvänder processionen med båren till Mentones katedral.

Folkhopen skingras, en stor del följer med processionen genom de trånga gatorna upp till kyrkan, och det är skäl att beledsaga dem för att få en idé om hurudan en katolsk kyrka ser ut en dylik helgdagsafton. Mentones höga, luftiga katedral är i kväll höljd i svart tyg. Framför hufvudaltaret brinner en mängd ljus, hvilkas sken faller ner på båren, som blifvit nedsatt här, och darrar öfver Kristusbildens vaxformer.

Kyrkan genljuder af en hymn, enformig, tungsint och klagande som den hebreiska psalmsången i en synagoga. Alla bänkar äro fullsatta med människor: främlingar samt stadens och bygdens invånare, men i allmänhet icke de förmögna utan folk

från det gamla Mentones smala, ständigt halfskumma gator, dit solstrålarne knappast kunna leta sig in och där man nästan måste lägga sig på ryggen för att upptäcka ett spår af himlen, förpaktare och jordarbetare från de små landtgårdarne i de smala dalsänkningarna, brynta sjömän, väderbitna fiskare i slitna blusar och lappade byxor, värkbrutna gubbar och bleka misshandlade kvinnor — alla människor, som efter arbetsdagarnes id och sorger känna en trängtan att få försjunka i dyrkan till honom, som lefde och dog för de förtryckta, nödställda och elända. Till kyrkan hafva de kommit som de gå och stå, smutsiga och trasiga, med alla fattigdomens och nödens tecken — och dock ser det ut som de här för ett ögonblick glömde bort sina lidanden och försakelser, som här för ett ögonblick den hungrige blef mättad, den lidande helad från sina plågor.

Men därute brusar Medelhafvet med stora, svallande dyningar, vågorna slå bullrande upp mot kusten och rassla mot stadens stenar. Vinden stormar fram mot de ombonade rummen i de eleganta hotellen vid hafskanalen, där människorna sträcka ut sig på sina mjuka lakan utan att tänka på allt det outtömliga ve, allt det namnlösa elände, som ännu ingen, icke ens martyren på Golgata kunnat mildra och hvaröfver hela naturen just som bäst tycks spela sin kvidande, sorgtyngda »passionsmusik».

S. ANNUNZIATA.

Klockan tio stodo åsnorna utanför pensionens port, och strax därefter hade kavalkaden ordnat sig för att begifva sig till S. Annunziata, det gamla klostret i närheten af Mentone. Åsnedrifverskorna — två unga italienskor i den vanliga folkkostymen: den brokiga kjorteln, den vida koftan, sammanhållen kring midjan af ett rödt skärp, och den flata halmhatten på hufvudet — uppgåfvo ett uppmuntringsrop, och sakta, makligt vandrade åsnorna fram mot Turinvägen.

Den, som första gången rider på en åsna och tror sig kunna styra henne med minnen från ridskolorna, inser snart sitt misstag. Konsten att styra åsnor är ännu ett fack, där en sportsman kan göra sig odödlig, ty alla teorier stranda här mot verkligheten. Dansken Kaalund har skrifvit en liten dikt, »Huru man kan öfverlista en åsna», där han kommer till det märkliga resultatet, att om man vill till vänster bör man leda sin åsna till höger, ett resultat, som vittnar om mycket och djupt studium af åsnans natur, ty ännu har det icke i mannaminne inträffat att en ryttare och hans åsna varit eniga om riktningen, lika så litet som om vägen eller hastigheten. Men en ännu bättre metod är, efter hvad jag kunnat utröna, att alldeles släppa tyglarna och öfverlämna allt åt sin åsnas hederskänsla. Man undviker i sådant fall många fruktlösa strider och mycken onyttig kraftutveckling.

Medan jag reflekterade häröfver, veko vi af

på en tvärgränd, där vägen löper upp mot bergen mellan sandstensmurar, här och där öfvervuxna af blommande pelargonior, men så låga att man från åsneryggen kan se in på de små trädgårdstäpporna, där hönsen vandra omkring på den afstubbade gräsmattan, och klädstreck, nedtyngda af nytvättadt linne, äro spända mellan citronträden. Stigen blir allt brantare och smalare; snart ligger Mentone bakom oss. Lugnt och stadigt som de norska fjällhästarne klättra åsnorna uppför den med glesa olivdungar klädda sluttningen förbi de många kapellen, uppresta till Jesubarnets och hans obefläckade moders ära, där folket brukar nedlägga sina gärder åt det gudomliga i form af vaxljus och evighetsblommor. Ändtligen upphör också småskogen och efter många slingringar i zig-zag äro vi uppe på bergstoppen, där S. Annunziata-klostret ligger på en bred platå. Utanför de oregelbundet hopgyttrade klosterbyggnaderna är en gård 220 meter öfver hafvet, hvarifrån man har en härlig utsikt öfver hela trakten, öfver Medelhafvets skimrande vattenyta, Mentone och hela Mentonedalen.

Det är ett vanligt sakförhållande att klostren ligga på de skönaste punkterna i de landskap de äro belägna, och S. Annunziata utgör icke något undantag härifrån. De hade smak och natursinne, de gamla munkarne i forna dagar, och S. Annunziata är icke uppbyggdt i går. En författare, som skrifvit om denna del af Frankrike, tror den gamla klosterbyggnaden vara en kvarlefva af en by, som under medeltidens början existerat på bergssluttningen, och han anför flere berättelser om klostret,

af hvilka en från 1660 är särskildt karaktäristisk. En syster till Ludvig I, hertig af Monaco, blef angripen af spetälska. I sin nöd och vånda reste hon till Annunziata, och se! Genom de troende munkarnes fromma böner blef hennes hälsa återställd. Af tacksamhet härför lät hon uppbygga de femton små kapeller vid sidan af vägen upp till klostret. År 1860, då Italiens regering upphäfde de religiösa ordnarne, tog en skara kapucinermunkar sin tillflykt till Annunziata, men det oaktat funnos i klostret mars månad 82, då den franska staten genomkämpade sin sista strid mot klerikalismen, endast sex munkar och priorn, hvilka fingo tillstånd att bo kvar i den gamla byggningen till döddagar. Ehuru klostret sålunda icke är vidare rikt befolkadt eller utstyrdt, har det i alla fall sitt intresse att bese en byggnad med dess minnen och dess anor. Nutiden, som missaktar all slags onödig asketism, bör icke förglömma, att om också mycket ondt, mycket hyckleri frodats inom ett klosters fridlysta väggar, hafva där, och endast där, kulturens skatter bevarats mot rånarnes händer.

Vi stiga in i klosterkyrkan. Den är liten, men rikt prydd med målningar, kronor i brons och bergkristall och helgonabilder. På ena sidan är grafkor för en af Mentones patricierfamiljer, de Monléon, hvars medlemmar ligga här begrafna allt ifrån år 1808, då Jérôme de Monléon tillköpte sig rättigheten att här upprätta sin familjegraf. Den motsatta väggen är beklädd med en mängd naivt utförda taflor, skildrande fartyg i storm, olyckor med diligencen med flera olyckshändelser, hvilka per-

soner, som undkommit den hotande dödsfaran, upphängt till jungfru Marias ära och försett med underskrifter på latin eller italienska, utdrag ur loggböcker och reseberättelser, i enlighet med det fromma katolska bruket, en plägsed, troligen ärfd från romerska bruket, att den, som blifvit räddad ur sjönöd, till åminnelse häraf upphängde en s. k. votivtafla i Neptuni tempel. Framme vid altaret är en af bröderne sysselsatt med att fylla en oljelampa — i morgon är det helgdag. Det är en trettio års man med matta, insjunkna ögon och ett smärtsamt drag af hårdt tillkämpad resignation kring de bleka, blodlösa läpparne. Han erbjuder sig att vara vår vägvisare i klostret och leder oss först ned till ett bönrum under själfva kyrkan, där biktstolar äro inmurade i väggarne och de röd-violetta glasrutorna insläppa en matt dager. Härifrån kommer man ut till den af stenmurar omgärdade klosterträdgården, där munkarne hafva sina täppor med rosor och balsamin. På ena sidan går en lång gång, bristfälligt öfvertäckt af ett spåntak, där munkarne roa sig med att spela »bochia», ett kastspel med träkulor, påminnande om de gamles diskuskastning. Här nere ligga också klostrets tvättstuga och visthus. En smal trappa med nötta steg leder upp till klosterbyggnadens öfre våning, där refectoriet och cellerne äro belägna i en halfmörk hvalfgång. Vår följeslagare öppnar dörren till en af cellerna: det är hans egen, en liten fyrkantig kammare med kala väggar, utan annan möblering än en säng, ett rankigt träbord, en klumpig trästol och en hylla, på hvilken en rad stora, rödskiftande

tomater äro uppstaplade. Med ett spår af asketens stolthet visade rummets ägare oss på den hårda halmmadrassen och det obekväma hvilolägret. Ja, sannerligen det fordras kraft för att kunna spärra in sig i en dylik cell, helst med det leende, solvarma, landskapet städse för sina ögon.

Nu återstår blott att se biblioteket, som ligger i en afstympad tornflygel. Vi gå dit. Därinne sitter priorn, en fryntlig gubbe med ett stort hvitt skägg, bland hyllorna, där stora volymer, inbundna i pergament och med titlarne sirligt textade på ryggarne, stå uppställda, kyrkofäderna bredvid de gamla latinska och grekiska auktorerna.

Priorn förfrågade sig om vår nationalitet; vi sökte visa honom vår fosterbygd på en urgammal karta, som hängde på en af väggarne, men längre än till Holland sträckte sig icke hans geografiska kunskaper.

Vårt besök i Annunziata var slutadt, och det var med en känsla af vemod, som jag lämnade den gamla byggnaden. Det låg ännu öfver det hela, öfver de instängda cellerna, öfver de små planteringarne och det soliga biblioteket så mycken stämning att en hvar måste blifva berörd däraf. Medan jag red ned under citron- och johannisbrödträden upprepade jag med tankarne på Annunziataklostret en inskrift, som jag läst öfver en af cellernas dörrar på latin: »Här förgå världen och dess begär.»

NÄR SÅNGARNE KOMMA TILL PENSIONEN.

Dinern närmar sig sitt slut. Man har hunnit till desserten, och samspråket, som förut flämtat upp och ner, som stundom utmynnat i höga skrattsalfvor, stundom kväfts af bullret från knifvar och gafflar, tonar nu i högt crescendo genom den af mat- och vinlukt fyllda salen. Ljuset från gaskronorna faller ner på bordets hvita duk, blänker mot de slipade glasen och de glatta tallrikarne och glittrar mot herrarnes guldkedjor och damernas armband. En sakta vindpust tränger då och då in genom den öppnade fönsterluften och blåser upp gardinernas veck. Plötsligt uppstår en paus i samtalet. Man lyssnar. Allt tydligare och tydligare förnimmes sång, ackompanjerad af cittror och fiol. Det är sångarne, de italienska sångarne; man har väntat dem i pensionen de föregående dagarne, nu äro de komna. Med knarrande dån skjutas stolarne från bordet, klädningssläp frasa mot det bonade golfvet, inom en minut står matsalen öde. Endast betjäningen rör sig kring bordet och bär bort de halftömda vinglasen och tallrikarna med sina tomma drufstjälkar och ituskurna fikon. Men därutanför har sällskapet ordnat sig; en lång stolrad i första våningens förstuga är parketten. Där hafva damerna slagit sig ner, under det herrarne placerat sig bäst de kunnat här och hvar i trapporna. Till och med min vän farmaceuten — pensionens försiktigaste sjukling — har satt sig där uppe på gångmattan i trappan, insvept i sin oundvikliga, grönrutiga plaid.

Men där nere i vestibulen stå sångarne och stämma sina instrument. De äro fyra till antalet; de tre, som spela, hafva ordnat sig på ett led med cittrorna på flyglarne och fiolspelaren i centern; midt emot dem står anföraren, en fyrtioårig man med grånadt hår, regelbundna drag och stora mustascher. Han rör händerna afmätt och stilla; när han riktar några ord till sin förste tenor, sker det med en orkesteranförares värdighet. Han bestämmer hvilken sång som skall sjungas, men fiolinisten är icke i ordning, än knäpper han pröfvande på sitt instruments strängar, än kastar han en granskande blick i spegeln midt emot. Han vill tydligen agera sprätt, där han står i sin bruna sammetsrock med den röda halsduken, som i obunden frihet flaxar mot västens blanka metallknappar. Men ändtligen är också han färdig; han sätter fiolen under hakan och lyfter stråken med en gest à la Paganini. Anföraren höjer handen, efter ett kort preludium börjar sången och »Santa Lucias» toner genljuda genom hela pensionen. Efter »Santa Lucia», gondoliärernas sång, som de sjunga då gondolerna ila fram öfver de stilla kanalerna i nattens halfskumma timmar, medan Venezia drömmer vemodsfulla drömmar om en storhet för länge se'n förgången, uppstämma de »La bella Sorrentina», visan, som söderns lyckliga barn sjunger på Neapels blånande golf. Efter dessa kommer en mängd andra sånger, serenader, som Giovanni i månskensnätterna sjunger för sin älskarinna, som lutad mot fönsterkarmen lyssnar till hans sång (Graziella), dryckesvisor, som Luigi stämmer upp i de små vinstugorna med astiflaskan i sin hand

(Pepparella, Trippolo-Trappolo m. fl.) och barcaroler, som ljuda från Antonios båt, under det han själf lägger ner sina nät i hafvet (Michelemma), sånger i tarantellans och saltarellens hastiga tidmått, hvilka bringa blodet i svallning och komma hjärtat att slå, och sånger i larghetto och adagio, hvilka utandas en glödande själs hela passion och kärlek. Hvilken skillnad är det icke mellan dessa sånger med deras starka känslor och fulla toner, och våra folkvisor, hvilka kanske bäst komma till sitt uttryck då de sakta gnolas af stilla, allvarliga kvinnor! De element — drömmande längtan, tungsint smärta och dämpade kärlekssuckar — hvilka utgöra grundtonen i de nordiska folksångerna, äro okände för de italienska.

Italienarne älska icke såsom vi nordbor sordinen. Det växlande, oroliga i vår natur är likaså främmande för Hesperiens varma, färgstarka skönhet som våra sångers halfkväfda sorg eller vemodiga glädje för de sydländska canzonernas jublande fröjd eller hjärtslitande smärta. Huru olika sjunger icke vår blonda Karin, då hon i de nyutspruckna björkarnas skugga väntar den hon håller kär, och Pepa, då hon vid hafvets strand, med hjärtat öfverfullt och kinden i brand, afvaktar sin vän fiskaren! I våra folkvisor är kanske mera romantik, men i de italienska mera passion och starkare patos. Den veka, grubblande tonfärg, som alla våra folkvisor hafva och hvilken den karga, nordiska naturen själf alstrat, motsvaras i de italienska af en från den yppiga naturen stammad sinnlighet, lika mycket skild från en faunaktig lystenhet som från en blöd sentimentalitet.

De italienska gatsångarne hafva merendels friska, välklingande stämmor; men det stannar icke därvid: deras medfödda, utpräglade musikaliska smak låter icke en skiftning i sångens karaktär, icke en utmärkande tempoförändring gå obeaktade förbi. Deras goda uppfattning röjer sig kanske bäst i de sånger, som hafva ett mera dramatiskt skaplynne, och det är märkligt att se, huru de låta hvar musikalisk fras komma till sitt rätta uttryck. I en särdeles god dager kommer dessa kringvandrande musikers sångkonst, om man jämför den med de mindre framstående italienska operasångarnes. Här om dagen hedrade en sådan, maestro Salvator Salvi, en f. d. tenorist vid en af Neapels sekundteatrar, vår pension med sin närvaro. Han uppträdde med flera arior ur Bellinis, Verdis och Donizettis operor, men verkan af hans stämma förtogs alldeles genom hans konstlade föredrag och öfverdrifna gestikulation. Men hos våra vänner där nere i vestibulen är intet konstladt, naturligt uttryck och naturlig värme svara mot sångernas innehåll.

Nu skola italienarne sjunga sitt sista nummer för i kväll. Det är »Addio à Napoli». Jag går nerför trappan, trotsar den starka hvitlökslukten och ställer mig nära dem för att urskilja deras ansiktsuttryck. Äfven den minst uppöfvade iakttagare skulle kunna märka, att de med lif och själ äro inne i sin sång. Klara och uttrycksfulla ljuda slutorden:

»Il paradiso mio,
Napoli bella, addio.»

Till tack för en dånande applådsalfva buga de sig och gå, se'n de hvardera erhållit ett par francs.

Sällskapet i trappan bryter upp — whistborden och broderierna vänta. Men du har icke lust att gå in i samlingssalen i kväll. Du går ner till hafstranden. Mentone slumrar i månskenet. Allt buller är förstummadt. Hafvet ligger utbredt som en ljusblå duk, endast i bränningarna kan någon rörelse märkas, där vågorna slå upp med ett hvitt, fosforescerande ljus. I himmelns blå kupol hänger månen som en jättelykta och det hvita skenet darrar öfver land och vatten. Från hela nejden strömmar sång — en fulltonig notturno. Du skulle vilja sjunga med, men du kan ej. Du måste tiga, men det kännes som ditt bröst ville sprängas af ofödda sånger, det brusar och klingar därinne — det är ekot af de italienska folkvisorna.

UNDER SÄSONGEN.

Kära Agda!

Ett bref från dig, dateradt d. 25 januari, sålunda midt under brinnande, pågående säsong! Ett så ovanligt fenomen glömmer jag icke i brådkastet, Agda, det kan du lita på. Tack, tusende hjärtliga tack. Jag måste tillstå, att det var öfver mina djärfvaste förväntningar, att du under innevarande kritiska period skulle ägna några tankar — hur flyktiga och ointresserade de tyvärr voro — på din tråkiga, gamla vän härnere i Mentone. Vet du, ett så stort bevis på ditt goda minne vis à vis

min obetydliga person gör mig nära nog en smula — hur skall jag uttrycka mig — en smula hufvudbry, och du kan tänka dig, för hvarje gång det rungit för mitt öra, allt sedan jag fick ditt sista bref med den välbekanta stilen på kuvertet, erinrade jag mig det gamla ordstäfvet, att när det tonar för ens öron, är det någon som tänker på en, och samtidigt såg jag alltid för min inre syn en ung dam af mina bekanta med slanka, fina former, förnäm hållning och helblå ögon — hur många gånger misstog jag mig, törs jag fråga det, Agda?

Bah tokprat allt hvad jag klottrat i hop ännu så länge, men gamla vänner emellan är ju litet tokeri ganska förlåtligt, ja nästan att rekommendera, ty »ty alla sätt äro bra utom de tråkiga» och hvad man än säger i vårt gamla, kryddkrämarnyktra Sverige, i Frankrike är det alltid en kompliment att blifva kallad »un fou diable». Nå därmed vare nu hur som helst, i alla händelser ännu ett tack för den vänliga handtryckning, du sändt mig däruppe från hemlandet, ännu ett tack för ditt bref, som sannerligen står som en hvit sten i min privata, annars tyvärr alltför magra årskrönika, just därför att jag har reda på, hvad du allt har att göra under dessa arbetsamma veckor efter jul till mediet af mars.

Herre Gud, stackars flicka, hur är det möjligt, att du kan hinna med allt? Sannerligen ingen tid på hela året utom möjligen veckorna före jul, då stramalj och makramé, klosterarbeten till soffkuddar, omöjliga broderade syväskor och vansinniga utsydda portnyckelsfodral — hvilka sedermera skola

hamna i pappas och mammas respektiva garderober och chiffonierer som underbara kuriosa, göra sitt till för att skaffa våra svenska flickor bleksot och ryggmärgslidande, med undantag af denna nattvaksperiod finnes väl ingen tid på året som så upptager en s o c i e t e t s flickas alla nerver och tankar som den s. k. säsongen.

Låt mig bara se och gå igenom för mig själf, hvad hon allt har för tyngande plikter att uppfylla under denna svåra tid!

Först och främst skall hon naturligtvis tänka på balerna, ah sannerligen kommer det icke en varm glimt i ögat på dig, blott jag nämner dessa sinnrika tillställningar med sina dyrbara minnen af fullklottrade dansprogram, sönderrifna tarlatansremsor och champagnefläckade atlaslif, dessa ljufliga motionstimmar, under hvilka de dansande liksom manegehästarne för trumpettonerna och vildarne för Papagenos klockspel få spasmodiska ryckningar i knävecken, så snart Ekdahl slår an de första tonerna på flygelklaviatyren, dessa oförlikneliga uppbyggelsestunder med sin spirituella konversation, i hvilken meteorologiska iakttagelser, små skandaler, hästryktning och estetisk godtköpsragu äro hufvudingredienserna, med sin ögonblickserotik och sin från nakna verveine-doftande halsar strömmande sensualismen, med sina förkänningar hos modisten vid Bazaren och Freia och sina efterdyningar på apoteken — nog äro de lysande bevis på den höga ståndpunkt, det nittonde seklets svenska umgängeslif intar.

Men om det vore slut härmed, med dessa fyra

balaftnar i veckan, men långt därifrån; vår väninna har vidare ridningen till exempel, att syssla med, ridning i skola, ridning i klubb utan musik och utan löjtnanter och ridning i klubb med musik och med löjtnanter, ridning, ja, hvad vet jag, och så bazarerna sedan, då hon öfvar välgörenhetens ädla dygd, bazarerna för »de nödlidande kring floden Brahmaputra», bazarerna för »upprättandet af en pensionsfond för af vådaskott träffade soldaters hustrur», för att icke tala om så högfashionabla fosterländska ändamål som bazarerna för »uppresandet af en minnesvård åt den hjältemodige, (men i plastiskt afseende något svårhandterlige) Erik den halte och läspe». —

Så skall hon dessutom deltaga i slädpartier till Nackanäs, öfva skridskosport på roddklubbens bana, vädra sitt pälsverk mellan 2—3 på förmiddagarne i Kungsträdgården, vara med i societetsspektakel, göra höflighetsvisiter d. v. s. sherry, biscuiter och förtal — och tusen andra saker för resten, som du ej kan begära, att jag skall hafva i min fattiga hjärna. Ja, om jag nu därtill betänker, att hon skall vara religiös söndagsförmiddagarne och hela veckan uppmuntra konsten, d. v. s. gå på operan och se på abonnenternas kostymer, läsa Maslitt och lära sig i tidningarne, »att Petterssons marin på konstföreningen ej var, hvad man kunnat vänta af denna unga begåfvade artist» eller att »det är en skam af Brink — vår celebra djurmålare — att han ej beständigt målar svenska åkarkrakar, men envisas med att framställa engelskt fullblod», om jag öfverväger allt detta, tycker jag verkligen

på fullt allvar, att det varit bättre — ty af två onda ting måste man ju välja det minsta, att hon, då hon lyckligen sluppit från tant Karins insiktsfulla färla, blifvit skickad till en pension i Schweitz. Jag menar en af dessa inom höga caprifolieöfverväxta murar dolda pensioner »pour jeunes demoiselles», hvilka jag med en viss respekt gått förbi i Lausannetrakten, och till hvilka Stockholmarne bruka sända sina flickor för att de skola lära sig glömma sitt modersmål och göra bekantskaper för lifvet i en furstinna från Serbien, en plantage-ärfvande holländska från Java och en grefvinna från norra delen af Patagonien. Och moraliska äro dessa anstalter, skall du tro, hvarje karl drifves ut därifrån som antikrist ur en rättrogen fårfälla — tacka Gud, att man icke desinficerar efter honom — all kurtis är omöjlig, allt koketteri onödigt och ingen annan förnöjelse finnes än att på kvällarne, när madame sofver på sitt öra, samlas hos någon emanciperad amerikanska och röka cigarretter och äta bakelser, köpta i hemlighet af någon mutad domestik.

Nåå, hvad säger du till mina små målningar, Agda? Jag gissar det, du tycker, att jag är elak, jaja, förlåt mig då, men jag vet se'n gammalt, att intet tillgifver damerna lättare än några elakheter, riktade mot dem — en masse. Men i alla händelser var det icke min mening, att undfägna dig med moralkakor mot vårt abderitiska vinterlif, jag skulle väl snarare skildra något härnere för dig, men trakten känner du, och det är en enahanda, enformig existens man för i dessa vinterpensioner.

Dagen går så fort med promenader, »flirtation» och läsning, åh du skulle se, hur jag gonar mig, liggande vårdslöst i en olivdunge med Stuart Mills bok »om friheten» uppslagen på en grästorfva bredvid mig, med det oändliga Medelhafvet framför mig, en vid horisont, och, ser du, det är just det man saknar så mycket därhemma, saknar allra mest, de vida horisonterna. Men det där är naturligtvis alldeles för mycket »stilleben», för att du skall kunna förstå detta, helst under denna tid, och då har jag ingen annan råd än att betala dig med samma mynt och skildra för dig i min tur en bal, en bal i utländingarnas klubb, »cercle philharmonique» i Mentone.

Klockan half 10 ungefär begaf jag mig dit. Den koketta byggnaden, som tillhör klubben, med sin lilla moriska musik-kiosk framför sig, strålade af ljus i den mörka kvällen. Vagn på vagn rullade fram, fotsteg fälldes ned, och ur hoppade damer i sidenskor, uppskörtade klädningar och hvita kappor, och när jag gick genom korridoren, som var prydd med gröna växter och trädgrupper, mellan hvilka gaslågorna kastade sina skimrande strålknippen, som förhöjde den blanka glansen af det svart- och hvitrutiga stengolfvet, såg jag par efter par teckna sig på de hvitmenade väggarne, som marionettfigurer på en skuggspelsfond och så plötsligen försvinna, som de dykit ned i skuggspelsägarens låda, men i stället gingo de in i salongen. Balsalen i »c e r c l e p h i l h a r m o n i q u e» är icke stor men ytterst fin och distinguerad med sina små röda sammetssoffor, sina boiserade väggar

och utsirade dörrar; gaslågorna i taket bryta sig mot de slipade kristallprismerna i färgstarka reflexer och sprida i förening med de brinnande ljusen i bronslampetterna ett darrande sken öfver det bonade golfvets glatta tiljor. Längst till vänster är en scen — salen är också inrättad till teater — och däruppe sitter musiken, dold bak grönskande blad — hela gröna dungar. — Man hör tonerna af en af Strauss' bacchantiska, feberheta valser, men af de spelande synas blott de röda fezerna, hvilka kårens medlemmar begagna, och dessa sticka fram bland växterna som flugsvampar i det gröna. Dansen har nyligen börjat, promenadpolonaisen är redan öfverstånden, men ännu har stora flertalet ej anländt. Hvarje ögonblick slås dörrarne upp på vid gafvel af de livréklädda, högtidliga betjänterna, och in komma alla dessa bekanta ansikten, som jag sett så många gånger på Mentones gator och promenader — magra engelskor med knotiga ansikten, kantiga former och båtlånga fötter, verkliga urklipp ur Punch, koketta fransyskor — icke så få med detta vissa extravaganta i kostymer och åtbörder, som kännetecknar den klass Grévin så mästerligt skildrar med sitt ritstift, kameliasfären, och åtskilliga beskedliga ljuslockiga tyskor. I det stora hela återkommer flertalet af de typer, vi se komma på våra baler, äfven här — hela rangskalan af damer från den unga flickan, som »är med» första året med sin vederkvickande friskhet, sina strålande ögon och sina skära kinder, sin ännu ej affilade barnkammarnaturlighet och sin blygsamt, nästan motvilligt dekolleterade hals, ända upp till

hennes kontrast baldamen, för hvilken en bal är ett bataljfält, baldamen med sin uttänkta kostym, sina skratt bakom solfjäderns elfenbensblad och sina år för år tillväxande urringningar. Karlarne hafva ännu mindre något främmande öfver sig — kala hjässor, svarta frackar, hvita halsdukar och denna min af utdansad, trött resignation, som också våra modekavaljerer ståta med. Hur många gånger har du icke själf gäspat i smyg åt lejonet där, som under det han leker med sin chapeau-bas talar om sina grå hår, eller smålett åt filosofen med Napoleonsgesten — armarne i kors öfver bröstet — som med ett medlidsamt, öfverlägset löje betrakta den dansande yran, n. b. inifrån buffeten, som i kväll är rikligen försedd med bonbons, lemonader och sandwichs!

Allt fortfarande strömmar folk till af alla nationaliteter — se där Mentones maire m. Biovès, som i egenskap af festtalare för drottning Victoria förra året passerade genom hela den bildade världens press. Det är en undersätsig, satt karl, som står kobent och trygg som en kapten på sin skuta, han ser på vimlet med en viss skrytsam min — penningemannens, bankirens skrytsamhet — och hans hvita skjortbröst med de prålande diamantknapparne vräker sig som ett båtsegel i styf kultje.

Men medan sålunda en beständig ström af balgäster passerar ut och in, fortgår dansen trots orkesterns lifliga, eggande tonvågor trögt, sömnigt, utan allt lif, paren röra sig framåt i andante maestoso så sakta, så sakta, kommer man icke fram i dag så kommer man väl i morgon, och man be-

höfver sannerligen icke se de dansandes utmagrade fysionomier för att begripa, att stora mängden här består af bröstsjuka. De enda jag kunde se utveckla någon större liflighet voro några franska kotterier, i synnerhet ett kring en bekant skådespelare och teaterdirektör från Syd-Frankrike, som också i dagliga lifvet roar sig med att spela père noble med en ytterst ärevördig hvit peruk, men hvilken i kväll visade en osviklig vigör, svängande kring med en fantastiskt klädd, hvitpudrad Thalia-dam, medan hans egen äkta hälft, en uppmålad, uppsminkad gammal mumie med skrumpna pergamentskinder och hieroglyfrader på pannan satt på en soffa och såg förargad ut.

Det hela hade emellertid ingalunda något så egendomligt öfver sig, som jag inbillat mig, publiken var för sorterad, och mest intresse skulle tillställningen troligen haft för modister och sådana som älska att göra reflexioner öfver fruntimmernas toiletter à la Vischer.

Du undrar väl sålunda icke öfver, att jag snart aflägsnade mig ur balsalen, tittade in ett ögonblick i spelrummen, där habituéerna sutto vid sin bachara och sin écarté med tjugofrancsstyckena, uppstaplade till små guldberg, bredvid sig, och sedan åter begaf mig ut för att gå hem.

Gatorna voro tysta och öde, några kuskar, som väntade vid sina åkdon för att köra hem folk från balen, stimmade och skroderade med cigarretterna i munnarne — annars var där alldeles utdödt och stilla öfverallt. Man kunde höra sina steg; nästan sina tankar. Lyktorna voro släckta, och för husens

ögon voro nedfällda rullgardinernas skymmande ögonlock, blott i ett enda gafvelfönster såg jag ljus. Det skulle hafva varit mörkt, mycket mörkt, om icke månen benäget öfvertagit upplysningen och gjutit öfver gatorna sitt elektriska skimmer. Vid stranden låg sjön utbredd som en violfärgad sammetsvåd, hvilken månen garnerade med en bred spets af silfver. Medelhafvet är vackert i denna belysning, det behöfver jag icke tala om för dig, men det har alltid förefallit mig, att månsken bäst passar till små ytor; aldrig har jag sett sådant som på Mälaren vid Björknäs, Agda, där strålarne väfva sitt filigransartade flätverk öfver sunden mellan de vassomväxta stränderna eller breda ut sig som en solfjäder öfver fjärdarne mellan de mörka holmarne. Agda, nog kommer du ihåg kvarnen, alraderna... så där ja, det fattades bara det, att månen på mig skulle hafva samma olyckliga verkan som på allt annat sentimentalt folk, allt sedan Adams dar — att förleda en till att säga dumheter. Då vågar jag sannerligen icke skrifva en rad mer, och mitt bref har för resten ju blifvit ett helt litet manuskript. Det kommer sig väl däraf, att jag inbillat mig, att du satt midt emot mig och hörde på mitt småprat, och jag ogärna ville släppa dig, men nu måste jag sluta. Det ringer därute i korridoren, det är table d'hôte-klockan, jag hör ifriga, matlystna individer traska förbi min dörr — farväl, Agda, lef väl och tänk någon gång, då du ej har någon angenämare sysselsättning för dig, på din gamla beundrare.

Oscar.

P. S. A propos beundrare, hur stå löjtnant B...s' aktier? Är det kanske baisse? Då bruka ju blygsammare spekulanter våga sig fram. Ve, ve, i dag förföljer mig ett ondt öde. Det är icke nog med att jag klottrat i hop en hel lunta, men jag sätter också det viktigaste i ett post-skriptum. Och jag som alltid brukade excellera i att göra narr af fruntimmersbref!

EN FOLKFEST I S. AGNES.

Högt däruppe på ett par af de skarpa bergstopparne, hvilka höja sig djärft mot himlen öfver den strandremsa, där Mentone är beläget, ligga små landsbyar — underliga, hopbyggda, trånga samhällen, dit knappast svallvågorna af det böljande lifvet därnere nå. Högst och egendomligast af dessa är S. Agnes med sitt krön af en förfallen borgruin, som liknar ett örnnäste, en till hälften grusad medeltidsfästning, hedenhös upprest mot saracenerna, af hvilken dock nu blott återstå kullfallna, söndervittrande murlämningar, vid hvilkas bristande fogar de lågt gående molntapparne snudda. Nedanför detta fordomtima så starka kastell ligger själfva staden, om man kan gifva en sådan benämning åt den hopgyttring af hus, hvilka äro sammankörda på bergskammen och lära hysa omkring fem hundra invånare, hvilka födas här, växa upp här, gifta sig här och dö här — allt inom detta trånga samhälle, som

ser ut som det ej stode i något samband med den öfriga världen, som låge det här ensamt, isoleradt, afskuret från den öfriga mänskligheten, utan att en bindande tråd förenade det med någon af de orter, hvilkas ljusgula husmassor häruppifrån kunna skymtas i fjärran.

Själfva luften är kallare och hårdare, det går en rysning igenom oss, när vi stiga af våra mulåsnor, och vi nästan ångra att vi låtit S. Agnesarnes folkfest — i anledning af ett eller annat stadshägnande helgon — narra oss hit upp, helst i dag, när vädret är gråduskigt och solkargt och den skarpa vinden tränger sig obarmhärtigt igenom ens öfverplagg.

Men det lönade mödan, ty S. Agnes är sannerligen en lika underlig som pittoresk by. Staden genomskäres af en smal hufvudgata, där husen stå så nära hvarandra att man tvärs öfver gatan nästan skulle kunna skaka hand, i det man lutade sig ut genom de öppnade fönsterluckorna, och husraderna själfva vackla mot hvarandra med ett hängfärdigt, malätet, hjälplöst uttryck, som det blott behöfdes ett enda starkt andetag — och vinden hade blåst bort det hela som det varit en rad korthus. Fönsterrutorna äro smutsiga och fula, glaset tindrar i grönt och gult mellan de fyrkantiga, rostiga järngallren, och gaflarne nicka så starkt nedåt, att man önskade att man vore assurerad för kroppsliga olycksfall, när man går under dem på den hvassa, knaggliga stenläggningen. Portarne gnissla och rossla, när de vridas på sina nötta järn, i det de öppnas med de af smutsiga näfvar nerkluddade, groteska klin-

korna; här och hvar är husens rappning affallen, och röda tegelstycken titta fram som finnar i den hvita öfverstrykningen. Från denna hufvudgata leda åt sidorna hvälfda gränder, hvilka likna fängelsehvalf, där man knappast kan stå rak, och en kall unken källaratmosfär härskar. Öfver allt detta en gråsvart strimma himmel, som ser ut som ett stycke duk, öfvermålad med sepia och kimrök, hvilken är spänd öfver och hvilar på hustaken.

Men i dag är här ju fest, nyfikna turister hafva i skaror ridit hit upp och vimla om hvarandra på de trånga passagerna, en hel del af Mentones befolkning har stretat hit på sina apostla-hästar för att roa sig och allt detta brokiga lif kontrasterar bjärt mot ställets arma enslighet, och alla främlingarne där nerifrån likna föga mer befolkningen här än den solvarma, i tusen färgschatteringar spelande dalen där nere liknar det kala, karga, växtfattiga bergslandskapet, där S. Agnes' inbyggare lefva.

Sannerligen, det är en helt annan race, folket häruppe, helt och hållet olika de glada mentonesarne, hvilka mer och mer lärt sig skratta åt civilisationen och framför allt att draga fördel af den, och hvilkas naturell småningom afslipats, under det S. Agnes' befolkning i allo har kvar sitt halfvilda skaplynne. Väderbitna, små och seniga äro de, som de träd, hvilka kunna hålla stånd häruppe. Den blytunga existenskampen har sårat deras pannor och krökt deras ryggar, det skarpa klimatet och den usla kosten har förhårdnat deras drag, det snäfva, begränsade området har gifvit deras blickar

denna ängsliga misstänksamhet, hvarmed de betrakta alla främlingar, och har tvungit dem att hålla samman som en stam, där hvarje individ oändligt mycket mer än i de större samhällena är kedjad till sin nästa med tusende enande fjättrar.

Men det är ju fest i dag, genom gatorna gå de unga männen med vajande fanor och blomsterhöljda standar; de sjunga, de hojta med hattarne långt ner i nacken och vilja riktigt slå sig lösa. De skråla och ropa glåpord till hvarandra och de säga artigheter till förbigående flicksnärtor, kelande med ögonen, men allt det där tycks ej besticka stora mängden, som tydligen ej är i någon feststämning. I dörrarne till de små tobaksbutikerna stå de äldre borgarne och röka, eftertänksamt seende på musikkåren — den oumbärliga mässingssextetten — som just nu tågar förbi, anförd af en oboist från Mentone, som, blåsande af alla krafter, viftande med händerna går i spetsen af truppen en smula osäkert, smått raglande. Hans väst är öppen, hans röda schalett flaxar öfver ryggraden och byxorna sitta löst kring lifvet — ty han har lossat för mycket på svångremmen.

Efter musiken drar sig mängden sakta till torget, där en ensam, gammal platan står och ser ut som den hade tråkigt, och rundt kring den börjas dansen, en besynnerlig stilla dans till en musik, hvars tempo är lika raskt och ystert som dansen själf är säflig. Men många unga flickor synas heller icke till, här och där skymtar en bleklagd kvinna i en vid, brokig kjortel, en utmagrad gestalt med kantiga former, insjunkna bröst, knotiga höfter och blodlösa kinder,

men största delen sitter därinne i den öppna kyrkan. Vridande och vaggande sig fram och tillbaka mumla de sömnigt enformiga böner med halfsjungande, monotona stämmor, än andäktigt seende fram till altaret, än förstulet blickande på turisterna, som titta in i kyrkan, lornjettera flickorna, släppa ett soustycke i fattigbössan och kritisera madonna-bilden af trä med sina gyllene sniderier.

Så kommer prästen för att hålla en mässa. Det är en grof, duktig karl med tjocka armar, tjocka händer och breda fötter, troligen också en obildad, rå natur, men just af det slag, som denna församling kräfver, en sund, stark arbetare, som kan dela alla sina församlingsbors mödor, som kan gripa in i deras lif såväl söcken som helgdagar och förstå alla deras tankar och önskningar. Och en plikttrogen natur måste det vara, som kan härda ut att lefva och verka här år ut, år in utan att frestas att desertera från kyrka, församlingsbor — och tro, en plikttrogen, nej kanske snarare en stark, frisk människa utan all längtan, alla drömmar och all ärelysten traktan.

På andra sidan kyrkan är också en smal torgplats. Där hafva några krämare slagit upp sina diskar, belamrade med halsdukar, tyger, usla färgtryck och mera sådant, och bredvid dem håller en bakelseförsäljare till med högar af brun- och gulrandiga karameller — långa, smetiga gynnare med ett visst släkttycke med dem, hvilka — jämte ryska smällare — utgjorde föremålen för vår eldigaste passion under de första skolåren, och grannar till karamellerna äro hela torn af knäckstycken. Dessa

förledande varor utöfva sin vanliga magiska tjusningskraft på en oräknelig mängd barn, pojkar och flickor, hvilka samlat sig här. Här stå mörkhyade, svartögda pojkar — sådana man kan se dem på Murillos dukar — pigga pysar med aflagda karlhattar, ärfda från papporna, på sina krusiga, svartlockiga hjässor, här stå små flickor med svarta dukar öfver hufvud och hårpiskor, och större gängliga jäntor i slynåren med små lindebarn på armarne, hopar af barn i alla åldrar, så många som om bergsknallarne varit endast bördiga åkerland, som kunde gifva föda åt alla dessa gapande små munnar, i stället för att vara kala klippor, där getterna knappast kunde leta fram några magra grässtrån.

Skratta och flina göra de, och alla titta de på disken, så att ögonen kunna rulla ur ögongroparne på dem, de sticka sina smutsiga, vårtiga fingrar ner i fickorna på de hoplappade byxorna, de gräfva i gamla utslitna läderbörsar, de leta i klädningsfickor, men förgäfves, slantarne äro och förblifva borta. Då bida de tiden an och de vänta ej förgäfves, ty snart kommer där en matador, och snabbt löper det rykte ikring, att Giovanni har två (säger 2) soustycken. Det kan man för resten se på honom, han går rakt fram till disken, hvisslande litet smått, och helt spanskt lägger han sin högra labb på en hög knäck och sin vänstra på en karamell och lägger sedan de nötta kopparmynten i köpmannens öppna hand. Nu blir det trängsel kring honom, skall jag säga, han bestormas med böner, han erinras om alla välgärningar han rönt snart sagdt från den

dag han föddes till den dag som nu är, men han tar saken lugnt. Möjligen ger han — som andra kapitalister — en stump af karamellen, sedan han slickat på den, åt någon stark krabat, som kan vara nyttig att hafva till vän, men största delen för han med en obeskrifbar min af gastronomiskt välbehag in i mun med den svartleriga handen.

Våga er ej in i skocken, det är mitt råd, såvida det ej är er ett nöje — och det försäkrar jag att det är — att blifva pungslagen af alla dessa klipska tjufpojkar, alla dessa små stackare, hvilka i dag hafva fest — men laga, att du har småpenningar, kom ihåg, att »öre, sou» är det första, som fattigmans barn i Syd-Frankrike få lära sig säga.

Lifligast ter sig dock folklifvet inne i buvetten där i hörnet, titta blott in i dörröppningen. I långa rader sitter bondfolket kring de grofva, ohyflade borden, asti'n tindrar och landtvinet lyser i glasen, och hvitlökspannkakorna sprida sin genomträngande lukt genom det källarlika, mörka rummet, där cigarrröken i täta, gråblå moln sväfvar upp och ner och gjuter en dimma kring gästernas gestalter. Men stundom lysa ansiktena fram, i det en tändsticka tändes på, och ett plötsligt rödgult sken faller öfver en välbelåten, skrattande fysionomi eller belyser en kall, rak profil. Vid disken står en ung kvinna och serverar, omgifven af en hel skara kurtiserande beundrare. Hon är vacker, ansiktstypen är fin, munnen blodfull, spotsk. En engelsman, som under många grimaser tömt en kopp kaffe ur en tjock porslinskopp, som liknar en skål, går fram, men nänns icke knota ens, utan glömmande både sump

och den smutsiga tennskeden, betalar han och räcker henne, innan han går, rosenknoppen, som Lady Ethel fäst i hans knapphål. Hon småler, slår ned ögonen och luktar på den, men han har väl icke vändt ryggen till, förr än hon låter den falla ner på det smutsiga, nerspottade golfvet under det hon lyssnar till en italiensk soldat, som lånat sin bordsgrannes cittra och, knäppande på den, halfgnolar på sin besynnerliga italienska patois

»Marianni sciasciona mia
Guè non me fa chiú sperè»

ja, härinne är det möjligen fest, men därutanför?

Nej, där slår all fattigdom för hårdt emot en, nöden skriker för gällt i husens alla vinklar och vrår, eländet läses alltför tydligt i människornas anletsdrag, man får en pinande förnimmelse af, huru oändligt kargt, armt och dödt här måste se ut under hvardagarnes tunga slit och bekymmer, då ingen festlighet sprider öfver det hela sin fernissande glädtighet. En dunkel längtan fattar en att komma bort härifrån, bort från S. Agnes' trånga gränder.

Jag minns en dag i Norge, då jag var i en landtkyrka, som låg djupt, djupt ned i en kitteldal, omgifven af långsträckta sluttningar, som stängde utsikten åt alla håll och liksom tryckte ner en med sin tunga, upptornade massa — omedvetet kom mig på läpparne Arnes ord: »over de höje Fjælde». Samma känsla betog mig häruppe, längtan ner till det bördiga, solfagra landskapet vid bergets fot.

FRÅN DET DÖDA TILL DET LEFVANDE GENUA.

ETT RESEMINNE.

En resande i Genua, om han än har aldrig så liten tid till sin disposition, vill likväl icke försumma att göra en tur till Campo Santo, den plats, som mer än någon annan vittnar om att staden ännu i den dag som i dag är har i behåll de rikedomar och de konstnärliga intressen, som fordomtima skapat palats sådana som Rosso och Balbi-Senarega, kyrkor som S. Annunziata och S. Lorenzo, och det moderna Genuas förnämsta kyrkogård och grafplats är icke minst intressant därför att den är i besittning af samma karaktäristiska drag som byggnaderna från den forna republikens förgångna stormaktsdagar: de gifva båda intrycket af skön konst, men en konst, hvars verkan alltför mycket skymmes af ett visst prålande skryt. Campo Santo — anlagd på 1860-talet — ligger ett stycke utanför Genua i Bisagnodälden, en smal dalsänkning, begränsad af långa, olivbevuxna höjder, hvilka teckna sig i mjuka linier mot den helblå himmeln. När man sätter sin fot inom marmorväggarne, som omsluta de dödas stad, möter en öfverraskande syn ens öga. Fyra hvälfda gallerier med grafmonument, sarkofager och minnesvårdar sträcka sig så långt blicken kan nå, och på midten af det fjärde, ett stycke upp på sluttningen, ligger ett grafkapell, hvars höga kupol hvilar på fasta marmorpelare. I dessa präktiga gallerier, där allt är marmor, idel marmor, hvila alla de personer, som under de sista tiotalen dött i Genua inom

patriciernas och de rikas klass; men i midten af den rektangel, som bildas af dessa parallella hvalfgångar, under en vårdslösad, frodig gräsmatta, delvis skuggad af mörkgröna cypresser, äro de fattigas grifter, knappast prydda med ett vacklande träkors och en bristfällig eternellkrans — en ohygglig konsekvens af en samhällsordning, som på detta ställe minst af alla borde komma till sin rätt. Dagen är het, kväfvande het, men därinne i hvalfven råder en kylig svalka; marmorstatyerna hvila stela och orörliga. Monument står bredvid monument öfver personer, hvilkas förtjänster stå ristade in i stenen, men hvilkas namn knappast förnummits utom fädernestadens tullar. Man får läsa deras beröm på kistor, kransar och sidenband; själfva marmorbysterna stå som de skulle bevaka deras ära, och det verkar obehagligt att se den familjefåfänga, som kryper fram mellan inskrifternas gyllene typer. Monumenten signerade med namn, som endast kännas af Genuas egna invånare, utgöras dels af allegorier — och dessa äro de mest lyckade, ty där hafva konstnärerna fått fritt spelrum för sin skapande kraft — och dels och till största delen af porträtt af de aflidna och deras släktingar i en viss situation, t. ex. fruar, som knäböja vid sina mäns lik, barn, stående kring den aflidna moderns dödssäng, äkta män, som öfverväldigade af sorg luta sig öfver sina döda hustrurs hufvudgärder m. m. Det personliga häri har nedtryckt konstnärerna, och då det till största delen kommit an på porträttlikhet och då alla dessa personer — som naturligt är — uppträda i nutidskostymer, ja, man är frestad

att säga efter sista modet, har skulptören måst öfverskyla bristen på innehåll genom det utarbetade, det raffinerade i formen. Hemma hos oss händer det sällan att bildhuggarne begagna nutidsdräkterna; realismen i den moderna skulpturen är — på ett enda undantag när — något, som våra svenska artister icke vetat tillägna sig. Man blir därför helt öfverraskad, när man ser, hvilket herravälde de unga italienska konstnärerna hafva öfver sitt material. Icke en detalj är felaktig i dessa långa släpkjortlar med sina veck, fransar och garneringar, icke en obetydlighet är glömd i dessa herrkostymer, som med sina rockuppslag, fickor och nervikta kragar se ut, som om de blifvit gjorda efter Pariserskräddarnes sista modejournal. Det natursanna häri är utan tvifvel något godt — ty hvarför skulle icke bildhuggerikonsten såväl som måleriet följa med tiden och ikläda sig tidens former? — men på detta ställe, på kyrkogården, gör det ett obehagligt, ett pinsamt intryck. De se så oändligt fadda ut, dessa sörjande unga snobbar med håret ordnadt och coifferadt som om de nyss kommit från perukmakaren, med halsdukarne knutna med den fulländade dandyns elegans och hela dräkten vårdad, som de icke stodo vid en dödsbädd, utan skulle gå till en älskarinna. Och hvem skulle tro, att de täras af en oläklig sorg, dessa unga flickor, som lagt sig så comme il faut vid sina mödrars kistor, att icke en oordning finnes i deras toalett, icke en skrynkla på deras långa, garnerade kjortlar! Döden har blifvit förvandlad från ett högtidligt, tragiskt moment till en genrescen, och det hela har fått ett teaterlikt,

uppstyltadt utseende. Det är koketteriet med döden, som stöter oss och stöter oss med rätta; alla dessa i marmor framställda personer bära icke sin sorg som en sorgdräkt, hvilken man tager på helgdag och som hvardag, som ett smärtsamt minne af hvad som skett, utan som ett ordenstecken en festdag; och vi icke kunna begripa hur någon har lust att på detta vis offentligen pråla med sin sorg. En sak, som också i sin mån bidrager till att förminska monumentens konstnärliga inverkan, är materialets dyrbarhet. Intresset för den bländhvita Carraramarmorn, den grönskiftande från Genua och den svarta från Como låter ofta själfva konstnärens idé träda i skuggan, och där det inträffar, är ock hans arbete bedömt med den strängaste dom. Slutintrycket utaf allt det arbete, som här slösats på döden, blir eller åtminstone blef på mig sorg öfver att icke alla dessa krafter, i stället för att resa monument öfver förgängelsen, blifvit använda för att skildra det, som dock hos alla folk för alla tider mest förtjänar skildras — lifvet. Man blir trött på alla dessa monument, beklämd öfver allt detta förhärligande af det skröpliga och förgängliga hos människan, och till sist längtar man ut, ut till sol och verksamhet från instängda grafkammare och förmultnande ben, ut till böljande, rastlöst lif. Den som då vill välja den skarpaste kontrasten till Campo Santos grafstillhet, bör begifva sig till hamnen, medelpunkten för det nuvarande Genuas pulserande lif.

Genua, som redan under medeltiden var kändt som stor handelsort, häfdar ännu i dag sitt namn

som Italiens första handelsstad, och dess hamn svarar genom sitt omfång till den ofantliga trafiken. Redan på långt afstånd från hamnen kan man märka, att man kommit in i en egendomlig stadsdel, en stadsdel, som hvarken liknar det gamla, förnäma Genua, där palats står bredvid palats, det ena ståtligare och ärevördigare än det andra, eller det moderna med dess bulevarder, torg och parkanläggningar. Gatorna smalna af och blifva till sist ytterligt snäfva, i hvarje hus butiker, i hvarje portgång salubord, och för hvarje steg man närmar sig sjön få dessa en mera exklusiv karaktär. De eleganta bodarne med parfymerier, tyger och filigransarbeten försvinna och efterträdas af mörka, smutsiga försäljningslokaler för viktualier och matvaror, små kyffen med tackel, tåg och block och till sist en förvånande mängd stånd med fisk, musslor och ostron — i hvarje rännsten ligga ostronskal. På trottoarer och körbanor råder ett brådskande vimmel af olikartade figurer; bullret ökas mer och mer och antager slutligen, då man kommit ner till den öppna platsen framför den breda marmorterrassen, som innesluter det innersta af hamnen, en nära nog outhärdlig karaktär. Tunga vagnar, dragna af hästar eller mulåsnor, rassla förbi de tvåhjuliga kärrorna, som, lastade med varor af alla slag, släpas framåt af brunbrända italienare. Tunnor rullas fram och åter af barfota, skrikande pojkar, massor af lådor köras till tullhusen, säckar staplas upp i pyramider, medan beskäftiga hamntjänstemän göra ifriga anteckningar i sina böcker. Väderbitna fiskare och halfnakna tiggare ligga vårdslöst utsträckta på kaffebalar

och tugga på några apelsiner, köpta hos den knotiga gamla fruktförsäljerskan i portiken till höger för ett par soldi, som de aflockat någon människovänlig turist. Det är ett skränande, ett flåsande, ett pustande, ett sorlande och ett hojtande utan like, och midt bland denna bärande, pratande och schackrande folkmassan gå tidningsförsäljarne, utskrikande med gälla falsetter de sista numren af sina tidningar — »Il Caffaro, signor — Il Caffaro.» Tjocka dammoln fördunkla ens syn, det ursinniga, slamrande bullret gör ondt i ens öron, och det är nästan med en känsla af behag som man flyr sin väg i en båt och far ut i hamnen, rodd af en jovialisk sjöman i blus och bredskyggig hatt.

Utifrån hamnen har man en vidsträckt utsikt öfver Genua, där det ligger på bergsluttningarna i hopgyttrade, irreguliära byggnadsräckor. Middagssolen sätter hela staden i den varmaste belysning, kyrkornas tornspiror glänsa mot solstrålarna men öfver dem alla lysa domen S. Maria in Carignanos förgyllda kupoler. Första intrycket af hamnen är oredigt, det ligger en så oräknelig massa olikartade farkoster mellan stranden med dess vindspel och långa lyftkranar och fyrtornen längst ute vid öppningen till hafvet, att man i början endast ser en skog af master, ett nät af tackel och tåg. Men allt efter som man ror fram på de breda skeppsgatorna får man syn på enskildheterna i den flytande stad, som rymmes inom hamnarmarnes gränser. Här finnas fartyg från alla håll och kanter, utaf alla slag: närmast stranden smäckra, koketta jakter, klumpiga, tjockbukiga kolpråmar och små

kuttrar med blanka master och namnen sirligt målade i stäfven, längre ut ligga ankrade tunga briggar och kolossala tremastare, hvilkas namn och hemort man kan läsa på de breda akterspeglarne. Mellan hamnens olika delar gå ångslupar och ångfärjor, och otaliga roddbåtar drifvas fram öfver det smutsiga, gröngrå vattnet. Öfver allt arbetas och fejas det, jullar målas, segel och tackel lagas, och skadade gallionbilder repareras, flera mudderverk äro i full rörelse. Strax bredvid upphjälpes en skadad ångbåt i en docka, och längst ut, där man kan se ut öfver det blånande Medelhafvet ända till horisonten, där det smälter underbart samman med den ultra-marinblå himmeln, äro skaror af arbetare sysselsatta med att ytterligare utvidga hamnanläggningarna. Icke långt därifrån ligger ett emigrantfartyg, som just i dag skall begifva sig till Amerika med en last af öfver tusen passagerare. Det är mödan lönt att ro dit. På de rymliga däcken trängs en bullrande folkhop fram och åter som en förvirrad boskapshjord. Det ryker ur den breda skorstenen, flaggan hissas upp i aktern — man kan se att fartyget snart skall lämna Genua. Alla passagerare tyckas ännu icke vara ombord; åtminstone närmar sig just nu en båt ångfartyget med ännu en emigrant, en trettioårig, fattigt klädd man. Medan hans roddare för båten till ångbåtens för och lyfter upp hans bagage — ett stort matknyte och en enda gammalmodig kista med nötta, rostiga beslag — kastar han själf en blick tillbaka på Genua. Han har stuckit sina brynta näfvar i byxfickorna, skjutit hatten upp på hjässan och försöker le med en min,

som det hela gällde ett par timmars lustresa; men man behöfver icke vara mycket iakttagare för att förstå hvad det sorglösa i hans ställning skall bemantla. De säga mycket, dessa krampaktigt hoppressade läppar — kanske mer än några ord kunde. Hela emigrantfartyget, oordningen och stojet på däcket, de magra packningarna, som stufvas samman, och själfva passagerarna: alla dessa krökta gubbar med fårade ansikten och ängsliga, bekymmersamma blickar, dessa bleka mödrar, som se förgråtna ut och frågande blicka ned på barnen vid sidan eller bröstet, dessa unga män med lättsinniga, trotsande drag — allt gifver en mörk, en tungsint schattering åt den i öfrigt så solbelysta hamnen och det brödgifvande arbetet däri.

MONTE CARLO.

I.

EN HISTORIK.

»Hvilket nöje sätter ni främst af alla?» frågade en dam den ryktbara engelske statsmannen Fox.

»Att vinna på spel.»

»Och därnäst?»

Fox betänkte sig en stund och genmälde därpå:

»Därnäst? Att förlora på spel.»

Man är frestad att tro, att det ligger mer än ett godt infall gömdt i denna anekdot, när man ser

det lif och den rörelse, som vid alla timmar på dygnet råda i Monte Carlo, den beryktade spelorten i furstendömet Monaco, när man ser de ofantliga folkmassor, som vandra fram och åter på de breda terrasserna, sorla i spelhusets ståtliga vestibul och trängas kring de gröna borden i spelsalarne. I en af ortens tidningar stod för en tid sedan en statistisk beräkning öfver de besökande i Monte Carlo, hvaraf framgick, att under år 1881 icke mindre än 334,810 järnvägsbiljetter blifvit sålda på stationen därstädes, en uppgift, som kan gifva en svag föreställning — svag, emedan tur- och returbiljetterna från Mentone och Nizza icke äro inberäknade — om folkvimlet och tilloppet på platsen. En drift hitför alla dessa människor, som, huru olika de än äro till ålder, kön och samhällsställning, likväl samlas här i samma förhoppningar och med samma sällan realiserade drömmar. En lust hitlockar gubben och ynglingen, arbetaren och lättingen, den ärbara husmodern och den fala, uppsminkade demimondedamen.

De offentliga hasardspelens gyllene tid är förgången, den tid, då ett nät af spelhus sträckte sig från Ramlösa och Trave-münde till de sydligaste delarne af den europeiska kontinenten. De rasande striderna kring rouletterna i Spaa, Wiesbaden, Homburg och Baden-Baden falla snart inom sagans område, och till och med våra romanförfattare, som annars äro alltför mycket benägna att syssla med mumier och gengångare, hafva upphört att söka verka med den speltemplens poesi, som i synnerhet den franska nyromantikens män älskat att röra sig med. Den djärfve, blaserade spelaren (hos Sue och

andra), som utan att röra en muskel i sitt marmorbleka ansikte vinner och åter förlorar tusen sinom tusende, har blifvit en föråldrad figur, som på sin höjd spökar en och annan gång i en dålig följetongs magra spalter, och det är numera blott på en landsortsteater, som man gråter åt »Trettio år af en spelares lif». Denna typ har fått undergå samma öde som så många andra af våra fäders ideal, dem vår realistiska tid har afklädt deras falska, prunkande kostym, och hvilka, belysta af realitetens nyktra solljus, mer och mer förlora den gloria, hvaraf de aldrig bort vara i besittning. Spellustan, fordomtima ansedd som en ädel passion, som karaktäriserade stora, oförvägna naturer, har nu fått sin rätta plats bland mänsklighetens öfriga skötesynder, och ett spelhus, som förr betraktades som en tornerplats, där människornas sinnesstyrka pröfvades, har nu blifvit en fästning, mot hvilken alla uppriktiga sedlighetssträfvare känna sig förpliktade att draga sina bästa trupper i elden.

Med denna förändring i åsikterna följer som en naturlig konsekvens att spelhusens inflytande numera röjer sig betydligt mindre än fordom. Enligt all sannolikhet skola de offentliga hasardspelen snart försvinna och råka i glömska för att blott då och då dragas fram af någon vetenskapsman ur de historiska skräpkamrarne bland andra fossila fornlämningar, som spelat en roll fordomdags. Monte Carlo är den sista kvarlefvan af en försvunnen tid och intresserar en iakttagare icke minst emedan han vet med sig att han står inför en institution, hvars dagar äro räknade, inför en företeelse, hvars

inflytande, att döma efter alla tidens tecken, för länge sedan bort upphöra att existera.

*

År 1856 gaf den då regerande fursten af Monaco,* Charles III, herrar Langlois och Aubert tillåtelse att upprätta en spelbank i hans furstendöme, en tillåtelse, giltig för trettio år. Banken blef också öppnad den 14 oktober samma år med ett grundkapital af 2½ millioner francs och stod under ledning af en markis af Arsenano och under furstens omedelbara beskydd, men hade det oaktadt föga framgång, icke minst därför att de dåliga kommunikationerna — det fanns ännu vid denna tid ingen järnväg hvarken från Paris till Nizza eller från Nizza till Genua — förhindrade allt större tillopp af besökande. 1858 flyttades emellertid spelhuset från Monaco till den klippa — Plateau des Spélugues — där det nu är beläget. Under många högtidliga ceremonier lade kronprinsen af Monaco själf grundstenen till ett nytt kasinohus, som till ära för den regerande fursten kallades Monte Carlo. Byggnadsarbetena afstannade emellertid snart af brist på medel för att först återupptagas 1860, då den kände spelförpaktaren från Homburg, M. Blanc, den 31 mars samma år tillköpte sig det förra bolagets alla privilegier för en summa af 1,700,000 francs.

En fastare hand fattade nu ledningen af spel-

* Dr Prompt Le Je, public et Monaco Dentu, Paris 82, Dr Paulus Cassel Das Spielhaus auf dem Monte Carlo Stuhr Berlin 1881.

husets angelägenheter; massor af arbetare sprängde och planterade, och åtta år därefter stod det nuvarande spelhuset färdigt, samma år som det beryktade järnvägsbolaget Paris-Lyon-Méditerranée öppnade fullständiga järnvägsförbindelser mellan Paris, Genua och Monaco.

En mans energi har rest den storartade kasinobyggnaden, hvars förgyllda kupoler och dekorerade salar väcka besökandes förundran; en mans ihärdighet har på en öde kalkklippa framtrollat en trädgård med frodiga gräsmattor, blomsterspalierer och palmlundar; en mans viljekraft har gjort en kal höjd till ett paradis, som icke ens saknar sitt kunskapens träd. Blanc har gjort Monte Carlo till hvad det är, och hans namn är förknippadt med dess historia såväl som med så många andra af de moderna spelhusens. Blanc, hvars ursprung troligen får ledas tillbaka till någon fransk stads mest bristfälliga fattiggränder, blef först 1842 känd i vidare kretsar, då han i ett af värdshusen i Homburg upprättade den blygsamma början till spelbanken därstädes. Först sedan han i grund studerat spellifvets hemligheter uppträdde han som bankir. Spelförpaktaren i Homburg kände sin publik, dess passioner och önskningar, en kunskap, som i icke ringa grad bidrog att förvärfva honom den lycka, af hvilken han gynnades under sitt långa, sträfsamma lif. Om ock hans framgång var ovanlig, nästan exempellös, måste man å andra sidan medgifva, att få människor varit i besittning af de egenskaper, som behöfvas för att kämpa sig fram i världen, än just Blanc. Han ägde en fransk arbetares alla goda sidor, idoghet, klokhet och spar-

samhet, parade med f. d. spelarens kallblodighet och dristighet i de rätta ögonblicken.

Ett par anekdoter ur hans lif äro tillräckliga bevis härpå.

Under Blancs förpaktaretid i Homburg hände det att en spanior vid namn Garcia vann omkring två millioner af banken. Garcia, som icke var nöjd med att våga 12,000 francs om gången, öfvertalade Blanc att speciellt för honom höja maximuminsatsen till 60,000.

Blanc biföll. Dagen därpå, då Blanc, klädd i den traditionella långa reskappan, med handen fast sluten kring promenadkäppens förgyllda handtag, gjorde sin vanliga tur i spelsalarne, liknande — som den författare, Karl des Perrières, från hvilken jag lånat dessa detaljer, säger — en af dessa gubbar från 1600-talet, som användt hela sitt lif till att söka efter guld bland retorterna och deglarne i ett mörkt laboratorium, stannade han ett ögonblick vid det bord, där Garcia spelade.

»Nå, monsieur Blanc,» ropade Garcia, som hela dagen varit gynnad af en vidunderlig tur. »Ni ser att ni eller jag skall rymma fältet. Och jag lofvar er att icke skall det blifva jag. Va la banque!»

»Monsieur Garcia,» svarade Blanc lugnt i det han betraktade honom kallblodigt genom sina glasögon, »jag har 30,000 francs i räntor i franska banken; dem kan ni icke vinna ifrån mig.»

Ett par veckor efter detta lilla samtal reste Garcia sin väg, sedan han af banken erhållit några tjugufrancs-stycken i respenningar.

Ett bevis på att Blanc själf, oaktadt sin klokhet,

någon gång dukade under för spellusten lämnar följande af samme författare berättade historia.

En förmiddag, då Blanc med sin hustru vandrade omkring i Wiesbadens vidsträckta parkanläggningar, fick fru Blanc syn på en elegant parasoll, som hon också tillhandlade sig. Strax därefter gick Blanc in i spelsalen och satte ett tjugufrancs-stycke på rödt, för att, som han sade, få parasollen betald. Han förlorade: svart kom ut. Han fortsatte att spela, men med ständig otur. Timme kom och timme gick, han rörde sig icke från platsen, han såg sig icke omkring, han dinerade icke och på kvällen, när spelet afstannade, kostade fru Blancs parasoll 91,000 francs.

Dylika drag äro emellertid sällsynta och i det stora hela var han en outtröttlig verksam och skarpsynt person. 1868, då Homburg och Wiesbaden efter kriget kommit under preussisk styrelse, hotades Blanc af ett allvarsamt slag, ty efter en het debatt i det preussiska parlamentet, hvari särskildt Lasker och Virchow utmärkte sig, blef det bestämdt att alla spelbanker inom preussiskt område skulle upphöra 1872. Blanc hade emellertid räddat sig genom uppförandet af Monte Carlo, där han skördat och framgent skulle skörda millioner och åter millioner icke blott på spelbanken utan ock på hotellen och bodarne i Monte Carlo, ty allt på platsen var hans, från de dyrbara majolikavaserna i porslinsetablissementet midt emot ända till cigarrerna för 50 centimer nere i tidningskioskerna.

Nu är den gamle spelförpaktaren död, liksom ock hans slösande änka; men ett bevis på hvilken

förmögenhet han förvärfvat sig har man i hans döttrars giftermål. Den ena har gift sig med en furst Radziwill, den andra med en prins Bonaparte, och hans enda son, Edmond Blanc, är en fulländad dandy, känd som framstående sportman, som umgås i Parisaristokratiens elegantaste kretsar. Blancs arfvingar hafva emellertid, efter hvad det säges, redan afyttrat sina respektive delar i Monte Carlo, som för närvarande lär tillhöra ett anonymt bolag.

Huru länge detta bolag ostördt skall få bedrifva sin rörelse är naturligtvis svårt att förutsäga; men visst är, att agitationen mot Monte Carlo med hvarje år tilltager, att interpellationerna i de franska och italienska kamrarne med hvarje år blifva flertaligare. Och detta med rätta, ty att spelbankens inflytande på trakten är i hög grad skadligt, står utom allt tvifvel. Här är icke rätta platsen att framdraga alla de skäl, som yttrats för och emot Monte Carlo. Jag vill inskränka mig till att påpeka ett faktum, som till största delen vederlägger det argument, som försvararne af spelbankerna företrädesvis bruka betjäna sig af. De utbreda sig vanligen mycket öfver det stora penningekapital, en spelbank sätter i rörelse och påstå att sådana orter som Homburg och Wiesbaden icke kunnat existera utan det tillopp af människor, som spelbankerna förorsaka. Verkligheten afgifver emellertid intet bevis härför. Tvärtom — antalet kurgäster i forna tyska spelorter, har, hvad statistiska uppgifter visa, långt ifrån att förminskas, efter indragningen af spelet i stället varit i beständigt stigande. Om man också medgifver att Monte Carlos förhållande te sig något annor-

lunda, enär det onekligen måste vara en lisa för den fattiga befolkningen i Monaco, att spelbanken betalar alla dess skatter och utskylder, är det å andra sidan utom allt tvifvel, att Monaco likasåväl som Mentone och San Remo i sitt ljufva klimat och natursköna läge har tillräckliga hjälpkällor för sitt bestånd utan att behöfva anlita sådana, som undergräfva befolkningens moralitet. Ty demoraliserande verkar en sådan plats som Monte Carlo; tusen omständigheter visa det. Jag behöfver här blott omtala en, som slående och handgripligen låter oss se spellifvets konsekvenser.

På promenaderna i Mentone och San Remo ser man ofta grupper af folk ur de lägre samhällslagren sysselsatta med att spela roulette om cigarrer och manufakturvaror, när gendarmerna närma sig, men om penningar, så snart de vända ryggen till.

Men icke blott Rivierans egen befolkning utan också alla dessa tusentals främlingar, som om vintrarne samlas där, lida skada af banken, så att det i en viss mån ligger i hela Europas intresse att den upphäfves. Det är en sorglig, nedslående, men lärorik statistik, uppgifterna på alla dessa människor af alla nationaliteter och samhällsklasser, som här tagit lifvet af sig på grund af spelförluster, en statistik, som tydligare än något annat påpekar huru fasansfulla och fördärfliga verkningar spelet i Monte Carlo har. Fåfängt söker man försvara det genom hänvisning på de privata spelcirklarne i Nizza, i hvilka vida större summor omsättas, ingen af dessa är dock tillgänglig för hvem som helst, och om man måste fördraga deras existens, är det dock

det minsta man kan begära, att icke en stat skall ockra på människornas dåliga lidelser.

Lika litet invecklad är frågan därom, hvilken makt det som en helig plikt borde åligga att stäfja ofoget i Monte Carlo. Frankrike, som under Ludvig Philips regeringstid upphäfde sina egna spelbanker, borde icke ett ögonblick dröja med att äfven härvidlag gripa in.

Men fursten af Monaco är en suverän monark, säger ni. Ja, på papperet, men i verkligheten hafva såväl han som alla hans förfäder, hvilka suttit på Monacos tron och gjort sitt bästa för att utarma sina stackars undersåtar, alltjämt stått i vasallförhållande till en eller annan makt.

För närvarande är det tydligt att det lilla miniatyrfurstendömet står i beroende af Frankrike, ty franskt är postväsendet, franska äro de järnvägar, som gå tvärs igenom landet, och de, som åka på dem, kunna hvarken på tullstationen eller något annat märka ett spår af landets självständighet.

Kommer ni ihåg Fritz Reuters makalösa satir »Hans höghet»? Nåväl, där finnes en vällyckad kopia af det rike, öfver hvilket fursten af Monaco härskar, en furste, som har den oskattbara fördelen framför andra potentater, att han från sina slottsfönster kan öfverskåda hela sitt område, ty alla hans landamären äro jämnstora med ett af våra mindre fideikommisser och själfva hufvudstaden, Monaco, liknar mest en af dessa leksaksstäder, vi lekte med i vår barndom, i det vi läto tennsoldaterna marschera förbi husraderna. Det var ett högst

oskyldigt nöje, och borde icke också »hans höghet» i Monaco på samma vis inskränka sig till att leka krig med sina fyrtio i ljusblått uniformerade soldater, i stället för att förvärfva sig en sorglig ryktbarhet genom att gynna en inrättning, hvars offer för hvarje år ökas?

II.

EN TORSDAG I MONTE CARLO.

Efter att i det föregående hafva lämnat en flyktig teckning af organisationen af spelbanken i Monte Carlo, vill jag nu söka skildra själfva stället och det egendomliga, i många hänseenden intressanta lifvet därstädes. Monte Carlo erbjuder mycket för de mest olika iakttagare. En psykolog har där rikt tillfälle att studera passionernas inflytande på människorna. Han kan följa deras uppkomst, framsteg och utveckling med samma säkerhet som en läkare en bröstsjukdom. En sedetecknare kan här samla råämne till många målande folianter, ty inom Monte Carlos trånga gränser finnas församlade så oändligt mycket upplysande, så öfverväldigande många karaktäristiska drag för det nittonde århundradets sjuka mänsklighet och dess raffinerade laster.

Monte Carlo kunde således lämna stoff till både djupgående och utförliga analyser, men i stället vill jag blott med kåsörens rättighet att fladdra lätt öfver tingen gifva en bild af stället, som jag uppfattat det efter många upprepade besök på platsen

och tager mig därför friheten att inbjuda till en tur till Monte Carlo en torsdag, ortens mest »fashionabla» dag.

Järnvägslinien mellan Mentone och Nizza är öfverraskande rik på sköna punkter, och medan tåget brusar fram utefter Medelhafvet, kan man från kupéfönstret beskåda ett landskap, som på grund af sin varma kolorit, sina lummiga olivskogar, sina mörkgröna cypresslundar och sin nästan rödfärgade mark blifvit kallad för »Europas Afrika». Än visa sig på bergsluttningarne gamla italienska byar kring halft förfallna borgruiner med murarne öfvervuxna af frodiga cactéer (Rochebrune), än ilar man förbi små kurställen, inbäddade bland knotiga oliver och blommande rosenbuskar (Beau lieu), men ingenstädes ter sig för betraktaren ett skönare naturpanorama än just vid Monte Carlo.

Redan från järnvägswaggonen kan man märka det oroliga folkvimlet på perrongen, och intrycket af den egendomliga publiken, man möter, ökas medan man tränger sig fram genom järnvägsstationen. Spelhuset har tryckt en egendomlig prägel på allt ända in i de minsta småsaker. Kasta blott en blick på den lilla boklådan i väntsalen! Den upptages nästan helt och hållet af en mängd arbeten om roulettens och trente-et-quarante-spelets olösliga mysterier. Små anspråkslösa häften med mer eller mindre pikanta titlar, såsom: La vérité sur la roulette, Guide de joueur m. fl., stå här bredvid större verk med mera vetenskaplig pretention, företrädesvis tillägnade — för att citera ett af spellitteraturens älsklingsuttryck — sådana spelare, »hvilka icke hafva

för afsikt att spränga banken, men hvilka vilja med en obetydlig risk skaffa sig en liten men säker vinst» — en hel litteratur af besynnerliga hugskott, onödiga råd och vidlyftiga kalkyler. Från järnvägsstationen ser man föga af själfva kasinohuset; men ju mera man stiger uppför de breda trapporna, som leda till terrassen, där det är beläget, dess mera utvidgar sig synkretsen; och när man ändtligen hunnit upp, står man öfverraskad, lik mannen i sagan, som på bergets topp råkade på ett förtrolladt slott. Framför er ligger det vinfärgade hafvet, blånande bort i ett oändligt fjärran. Till vänster skjuter Cap Martins skogbevuxna udde ut, och de gröna pinjekronorna teckna sig skarpt mot en himmel, om hvars djupblå färg man i norden knappast kan göra sig en föreställning. Till höger varseblifver man staden Monaco, belägen — ungefär som Bellagio i Como — på en utskjutande klippa, med sina trånga gator, pittoreska byggnader och små trädgårdar, och rätt under Monte Carlos terrasser vid hafskusten ligger Monacos förstad Condamine med sina solbelysta, ljusgula villor och sina eleganta hotell, företrädesvis besökta och bebodda af spelgudinnans ifrigaste anhängare. Vänder man sig så från hafvet inåt bergen, får ögat först hvila på parkanläggningarne kring Monte Carlo, blicken smekes af stora gräsmattor med en frisk, saftig vårgrönska, den följer de välkrattade gångstigarne till dess de kröka sig och försvinna bland täta trädgrupper, den smyger sig utefter palmernas smärta, resliga stammar och stannar slutligen vid själfva kasinohuset — en ståtlig byggnad, uppförd i en något tung, orien-

talisk stil — sedan den hvilat beundrande på alla de blommande rosenbuskar och på alla de praktfulla kameliaträd, som växa rundt omkring. Längre upp skymta hotell och villor, omgifna af trädgårdar, belägna vid foten af den bergås, som likt en ram omsluter hela nejden. Men här finnas inga skarpa spetsar, inga hvassa konturer. I mjuka, rytmiska linier knyter sig höjd till höjd, och på de olivbevuxna sluttningarne växla sol och skugga i ett dallrande spel. Hvart man riktar blicken idel sköna utsikter, och det vore nästan omöjligt att fasthålla alla dessa olikartade landskapsvyer, om icke den klara, genomskinliga luften göt öfver det hela sin försmältande fernissa.

En kort trappa och en med soltält öfvertäckt portik, där blomsterflickorna sitta och sälja smakfullt ordnade buketter, leda in till kasinots storartade vestibul, kanske det vackraste i hela byggnaden. Tänk er en ofantlig, aflång sal med höga stenpelare, hvilka uppbära en bred läktare, som löper rundt kring rummet, och på hvars marmorbalustrad stå höga bronsfigurer, kvinnor med ljuskronor. Mellan pelarne på det inlagda stengolfvet stå lätta trädgårdssoffor, hviloplatser för hela den besynnerliga folkmassa, som rör sig i Monte Carlo och som vistas härinne i synnerhet under de kvafva förmiddagstimmarne, då i vestibulen råder en välgörande, kylig svalka. Företer emellertid vestibulen en vacker anblick vid denna tid, då en dämpad dager faller in genom det breda takfönstret, tar den sig ändå bättre ut på aftnarne, när alla de tusen gaslågorna i kandelabrarne uppe på galleriet, i de

ciselerade kronorna mellan pelarne, i gasarmarne på väggarne gjuta öfver det hela ett skimrande sken, som darrar öfver speglar, kapitäl och ornament, sticker af mot de här och där vid väggarne befintliga bladgruppernas mörka grönska och återkastas i tusende strålar från alla de äkta och oäkta diamanter och juveler, som härinne exponeras af sina också mer eller mindre äkta ägarinnor. Fram och tillbaka vandrar en egendomlig, extravagant publik, som här och där samlar sig i samtalande grupper. Nära ingångsdörren till spelsalen står ett par och pratar, en ung man med ett slött ansiktsuttryck, slappa, neddragna mungipor och uttryckslösa ögon, och en högväxt dam med en brun teint öfver kinderna och en mer än naturlig rodnad på de svällande läpparne. Han har stuckit lorgnetten i ena ögat, och medan han för sin hand lätt öfver de röda sammetsvecken i hennes klädning spärrar han upp näsborrarne, för att insupa opoponaxdoften från spetsnäsduken, hvarmed hon viftar sina brännande kinder. En ryss med utpräglad slavisk ansiktstyp gifver just sitt inträdeskort till en af de högtidliga dörrvaktare, som i ställets prunkande uniform står utanför porten till spelsalen, och medan dörren öppnas kommer ett hett luftdrag ut därifrån. På sofforna sitta eftertänksamma spelare och studera sina prickade spelprotokoll, öfverallt konverseras, skrattas och bullras. En enda person synes oberörd af vimlet och rörelsen. Det är en engelsman, som, lutad mot en pelare, röker sin cigarrett med ett filosofiskt lugn. — Dörren till tidningsrummet står på vid gafvel; man kan se de långa

borden, öfvertäckta af tidningar och tidskrifter i olika format, men det är blott få personer därinne. En gammal, gråskäggig gubbe ögnar flyktigt på Times genom ett par stora glasögon, en dam med kort hår och blankt stålbälte kring lifvet bläddrar i Revue des deux Mondes, och på en soffa sitta två berlinare och prata i en gäll, skorrande munart; man kan höra ända ut i vestibulen, huru de omtugga frågan om tobaksmonopolet.

Vid sidan af tidningssalongen är klädrummet i en fin, dekorerad rococosal, och mellan alla de olika, här hängande öfverplaggen, mellan pälsbrämade rockar, konvenabla sidenkappor och mjuka schalar gå vaktmästarne sömnigt fram och åter. Sorlet från dessa kringliggande lokaler tränger ut i vestibulen och blandar sig med bullret därute; men trots alla klumpiga fotsteg, trots dånandet af upp- och igenslagna dörrar och sjungandet af de påtända gaslågorna kan man då och då förnimma de smekande tongångarne i en vals af Strauss, spelad i ett sprittande tempo af orkestern därinne i konsertsalen.

Snart sagdt hela världen känner antingen genom egen erfarenhet eller ock genom berättelser stora operan i Paris och dess af förgyllningar och speglar öfverlastade åskådaresal. Den lilla teater- och konsertsalen i Monte Carlo är ett verk af samme berömde konstnär och i besittning af alla de utmärkande drag, som följa alla arbeten af denne mästare, hvilken är alltför mycket dekoratör för att någonsin blifva, hvad man i högre mening kallar en stor arkitekt. Om hela den prunkande

detaljrikedom, all den orientaliska prakt, som Garnier älskar att röra sig med, passar för en stor lokal, där alla slösande enskildheter endast bidraga till att framhäfva ett totalintryck, verka däremot i Monte Carlo alla dessa ornament, guirlander, pelare, pilastrar och figurgrupper i hög grad tryckande. Salen är alldeles för liten för denna dekorering, det är det första och äfven det sannaste intrycket af Monte Carlos teatersal, som, i förbigående sagdt, endast rymmer mellan 500 à 700 åskådare, och hvars scen är så liten att alla scenerier vid uppförandet af mera betydande operor falla nästan inom det löjligas gräns.

Hvarje tumsbredd i den aflånga salongen är upptagen af sirat, i hörnen sitta små koketta balkonger, och väggarne täckas af sköldar, konsoler, kvinnogestalter i upphöjdt arbete med de sceniska konsternas emblem och blanka, fönsterlika spegelrutor med bruna sammetsdraperier. I taket kring den ofantliga glaskronan af brons och kristaller äro utförda stora, allegoriska freskomålningar, föreställande antagligen de på tiljan idkade konstarterna, men nerifrån kan man knappast urskilja några bestämda grupper bland detta vimmel af figurer, bland alla dessa sjungande och spelande gossar och alla dessa nakna, dansande kvinnor med flygande lockar och böljande, mjuka kroppslinier. På hvarje detalj kan man se att intet blifvit sparadt, att man öst ut guld med fulla händer, för att också den finaste konstsmak skulle blifva tillfredsställd, och dock har resultatet blifvit, att härinne icke finnes en vrå, där parvenyens skrytsamhet icke sticker fram, att man

icke ett ögonblick sitter på de mjuka schaggstolarne utan att erinra sig, med hvilkas medel all denna lyx åstadkommits. På salens långväggar hänga några sköldar med namn på berömda kompositörer.

Är det icke ett talande drag för stället, att Mozart blifvit placerad, om jag icke missminner mig för mycket, midt emellan Meyerbeer och Glinka, ett drag, karaktäriserande platsen och koketteriet med alla de främlingar, som samlas här, kommande från världens alla hörn och kanter?

En sak är viss, att den verkligt konstnärliga orkestern, som spelar här två gånger dagligen under anförande af Romeo-Accursi och som med samma aldrig svikande samspel, med samma smak och samma virtuositet utför den mest olikartade musik, från Bach och Grétry till Saint-Saëns och Wagner, är värd ett bättre öde än att nöta ut sina krafter på en sådan plats och för en sådan publik, en publik, som infinner sig här efter ett uppgjordt möte eller en strid utkämpad vid trente-et-quarante-bordet, för att tanklöst lyssna till ett fragment af Beethoven, med klangen af kastade guldstycken ännu ljudande för sina öron.

Det är onekligen om kvällarne, som omsättningen i spelsalarne är störst. De häftigaste bataljerna vid spelborden utkämpas vid ljussken, och det stora flertalet af de mera rutinerade spelarne använder förmiddagen till att i tidningsrummet läsa dagens tidningar, att höra på konserten eller deltaga i den af Monte Carlos styrelse anordnade dufskjutningen, och först sedan de intagit sin middag i Hôtel de Paris, infinna de sig på valplatsen. När ni öppnar dörren

till spelsalarne, möter ett öfverraskande perspektiv ert öga. Framför er ligger en fil af tre ofantliga salar, dekorerade i morisk stil; de två närmaste äro för rouletten, den tredje för trente-et-quarante-spelet. Hvad som genast väcker er förundran är tystnaden härinne, ty oaktadt flere hundra personer röra sig fram och åter på de bonade golftiljorna, förnimmes blott ett dämpadt, återhållet sorl — det är som man härinne talade i hviskningar — och blott i de smala sidogallerierna till den andra roulettsalen, där de, som hvila sig från spelets ansträngningar, hafva sina små tête-à-têter, får man höra mera högljudt prat. Kring själfva roulettborden råder ett nästan högtidligt allvar, så att man äfven på afstånd kan urskilja banktjänstemännens entoniga: »Faites vos jeux, messieurs! Les jeux sont faits! Rien ne va plus.» (Sätten ut, mina herrar! Äro alla insatser gjorda? Ingen får sätta ut längre.) I roulettrummen finnas sex spelbord, hvilkas stora, gröna dukar belysas af gaslågor med skenet modifieradt af gröna skärmar. Ett dylikt roulettbord har följande utseende: På midten är en rund fördjupning, i hvilken en skifva med 37 rännlika fack, försedda med nummer från 0 till och med 36 och målade hälften i svart och hälften i rödt, kan röra sig fritt kring en skruf. En banktjänsteman sätter skifvan i en snurrande rörelse, en annan kastar samtidigt en liten elfenbenskula däröfver och det nummer, där kulan stannar, har vunnit. På ömse sidor härom är bordduken indelad i 37 rutor med samma nummer som skifvan, och dessutom finnas på hvart håll sex större afdel-

ningar för dem, som vilja spela på de enkla chancerna, så kallade, emedan man där vinner lika mycket som insatsen. Dessa äro »manque» (de 18 första), »passe» (de 18 sista), »pair» (de jämna), »impair» (de ojämna), »rouge» (de röda) och »noir» (de svarta siffrorna).

På denna duk lägger nu spelaren sin insats, vare sig han vill riskera den på en ensam siffra, då banken är skyldig betala honom en summa 35 gånger så stor som insatsen, i händelse att denna siffra kommer ut på rouletten, eller på två, tre ända upp till 24, i hvilket sista fall han erhåller i vinst hälften så mycket som insatsen, om någon siffra bland dessa 24 faller ut. Mest bryderi vållar bankens nummer, nollan, ty när croupieren ropar att zéro kommit ut, hafva alla förlorat utom de, som själfva spelat på noll. Naturligt är att med detta ganska invecklade spel kunna göras en mängd kalkyler, en mängd probabilitetsberäkningar, för hvilka här ej vore lämpligt att redogöra. Vid hvarje bord sitta sju tjänstemän, två sköta rouletten, fyra draga in bankens vinster med särskildt konstruerade skrapor och utbetala till hvar och en vinnande, hvad honom tillkommer, tagande små guldhögar från uppstaplade myntpyramider eller vårdslöst slängande långa banksedlar öfver duken. Den sjunde slutligen är hela partiets uppsyningsman, som kontrollerar tjänstepersonalen och äfven håller ett öga på spelarne, enär det icke hör till sällsyntheterna att stölder förekomma. Det är icke för intet som varningstaflor mot ficktjufvar stå uppspikade på många ställen i Monte Carlo. De spelande sitta eller

stå rundt kring bordet och följa spelets gång med ett spändt intresse. Hur många olika typer röra sig ej omkring ett sådant bord! Där sitta unga, sminkade damer, som kasta ut sitt guld på höft med en låtsad likgiltighet, och gamla gummor, som reflektera, anteckna och kalkylera i timmar för att slutligen sätta 5 francs på rödt, äldre herrar, som dag ut och dag in förlora på ett ofelbart system, och ynglingar, som med en förvånande likgiltighet utsätta sig för ödets nyckfulla »antingen—eller». Bakom dem stå andra: skrockfulla gubbar, som endast fresta lyckan precis mellan tre kvart till tu och tre kvart till tre om torsdagarne, och sådana, som spela på de siffror, som motsvara deras barns ålder, västknapparnes antal eller husnumret på deras bostad, kloka girigbukar, som fröjda sig åt klangen och i fantasien vinna på maximi-insatsen (6,000 francs), fattiga borgare, som plötsligen fått en idé att konkurrera med Rothschild, och lyckliga nygifta, som förlora en obetydlighet på datosiffran för sin förlofning, unga dandies, som våga kapital, medan de säga artigheter åt närsittande damer, och spelare till yrket, som måste vinna ett tjugufrancstycke, för att kunna existera för dagen — ett vimmel af olikartade figurer. Alla ha de emellertid en viss likhet i gester och uttryck på grund af den nervspänning, som äfven den lugnaste natur känner vid spelbordet, men blott den, som själf ej deltager i striden, kan märka, huru svettdropparne drypa utefter brännande kinder, hur västknapparne knäppas upp, händerna darra och stämman efter hvarje förloradt slag blir hesare.

Trente-et-quarante-rummet, som ligger innanför roulettsalarne, utmärker sig genom sin ljusa dekorering, sin luftiga skönhet, och de röda sammetspuffarne och väggarnes målningar — halfläckra budoarstycken — passa förunderligt väl till publiken härinne, men själfva skådespelet kring borden är föga olikt det kring rouletterna — enda skillnaden består däri, att här gå vida större kapital. Det vore att taga läsarens tålamod alltför mycket i anspråk att söka skildra själfva spelets krångliga maskineri. Jag vill blott antyda att det spelas med kort och af kännare anses för kronan bland alla hasardspel, dels därför att en spelare här i hög grad kan koncentrera sitt kapital, dels därför att han kan assurera sig för vissa ogynnsamma fall.

Inne i spelsalarne råder en i hög grad dof, irriterande luft. All denna ofantliga lyx i själfva salarne, öfverdådet i toiletterna, allt detta behandlande af penningen som en leksak utan värde, måste stöta hvarje känslig person. När vi hemma i Sverige se Odette, hafva vi svårt att föreställa oss det samfund af spelare, som författaren där sökt teckna, vi äro böjda att kalla det hela öfverdrifvet, orealistiskt — men man behöfver blott kasta ett flyktigt ögonkast på lifvet i Monte Carlo, för att inse, att Sardous skildring tyvärr icke är blott en fiktion utan en förfärande verklighet.

III.

SILHOUETTER.

Jag gick en kväll på en af terrasserna utanför Monte Carlo. Mörkt var det rundt ikring, beckmörkt; förgäfves ansträngde jag mig att urskilja hafvet, hvars dofva böljslag mot sandstranden och hamnkajerna i Condamine hördes ända upp, men det var omöjligt. Framför mig låg det, själf förkunnade det sin därvaro, men det låg där som ett hemlighetsfullt, mörkt fjärran, hvarifrån man aningsvis, instinktmässigt drager sin fot tillbaka. Här och hvar mellan trädgrupperna strålade en lykta med sitt vibrerande gassken, som upplyste en bit af en sandgång med en bred, dallrande ljusstrimma och lät konturerna af en lyktstolpe och grenarne af en palm lysa fram midt i det omgifvande dunklet.

Bullret från Kasino-huset nådde en otydligt, dämpadt, som surrandet af en aflägsen bisvärm, annars var det tyst och ensligt som på en af folkvidskepelse skyddad plats, där jag stod lutad mot balustraden och blickade ut i dunklet.

Men plötsligt närmade sig någon från en sidogång, jag hörde knarrandet af sulor mot sanden och ett släps kattfotsmjuka snuddande mot stenar och grus, så döko två gestalter fram vid närmaste lykta, upplystes ett ögonblick, ett ögonblick kunde jag urskilja en groflemmad karl och en högväxt kvinna, gående arm i arm, men strax därpå sveptes de in igen i dunklet och försvunno, som de blott

varit fantasibilder, som jag själf skapat. Men de voro mer än så; jag hörde dem samtala, och jag lyssnade. Först en karlstämma, af naturen sträf, brutal och obehaglig, som den talande nu med hörbar ansträngning sökte göra smekande och inställsam, i det han litet vårdslöst, litet tvärsäkert tilltalade sin följeslagerska, som det han skulle säga var onödigt, öfverflödigt, och hans fråga redan blifvit jakande besvarad.

»Du går således till honom i kväll?»

»Är det nödvändigt, Arthur?»

»Nödvändigt, det behöfver du väl icke fråga om! Du har förlorat, jag har förlorat, och ockrarne därnere vilja icke låna mig ett öre mera — de uslingarne, men får jag bara fram en enda fattig serie i morgon, så skall packet nog ångra sig, det vill jag lofva. Nödvändigt! Det måste du väl veta. Hvad skola vi annars lefva af?»

»Ack, Arthur, låt mig slippa! Låt oss resa. Jag är med om hvad som helst, men jag kan icke med honom, ser du, icke för mitt lif — och jag håller så mycket af dig.»

»Nåja, just därför! Eller vill du kanske att jag skall gå och förödmjuka mig och bedja banktjänstemännen om en lumpen spottstyfver att resa hem på, jag, som skänkt de där herrarne tusental på tusental? Nej, du, tusen gånger nej!... Å, Clarisse, var inte barnslig nu... för resten kan jag då rakt icke begripa, hvad det är för dygdiga idéer, som med en gång kommit öfver dig; jag har sannerligen icke märkt förr, att du var så rigorös. Hm,

när jag tänker på, på, de föregående kan jag precis icke säga, att du visat dig synnerligen kräsmaga.»

»Arthur! Nåja, tag ut din rätt! Du har ju köpt dig den. Ha, ha, ha, var lugn, ha, ha ha, jag skall gå, jag ska!»

»Ja, jag visste väl, jag, att du skulle ta skäl: du är då alltid förståndig.»

»Såå! Du tycker det? Ha, ha, ha!»

Och så skrattade hon igen med detta pinsamma, staccaterade skratt, som skar mig i hjärtat och kom mig till att rysa, som det kommit från en vansinnig eller en dödsdömd, och medan jag sakta smög mig min väg och sakta gick trappsteg efter trappsteg ned till järnvägsstationen för att invänta tåget, som skulle föra mig till Mentone, skorrade detta skratt alltjämt för mitt öra, och ännu när jag stod därnere på perrongen bland stimmande och brådskande folkhopar tyckte jag mig höra dessa egendomliga, konvulsiviska tonfall, som läto som de på trots pressats ut af förtviflan ur ett dödsbeklämdt bröst.

Kan man — och det kan man verkligen — stundom läsa en historia i en blick, hastigt afsänd under skuggande ögonfransar, få en bekännelse genom en häftig, hängifven handtryckning, finnes det också ögonblick, då tonfallen i en stämma med klarheten hos volymer mana fram för ens ögon en lifshistoria, och en eländig, sorgetyngd lifshistoria är det, som ter sig för en, då man hör en kvinna skratta så, skratta, emedan hon icke längre kan gråta.

*

På en soffa i ett af sidogallerierna i roulettsalen kom jag händelsevis att slå mig ned sida om sida med en liten flicka, en tio år gammal. Därinne i gången var det jämförelsevis mörkt, och det tog sig underligt ut, sedt därinnefrån dunklet, när man själf stod utanför trollcirklarne, vimlet därute, mängden, som trängdes kring spelborden, och croupiererna, som oaflåtligt pinglade med sina klockor, allt detta huller om buller, som man icke hinner att iakttaga, då man själf söker kalkylera slumpgudinnans kapriciösa nycker. Men flickan såg icke utåt, det var tydligen en van syn för henne. Hon höll sin lilla behandskade hand för munnen för att jag ej skulle se att hon gäspade. Hon var sömnig, och det var ej att undra på. Klockan visade på 11¼. Med medvetet eller omedvetet koketteri hade hon ordnat sig i soffhörnet. Hon hade lagt de runda, i silkesstrumpor höljda barnbenen och de små, med genombrutna skor täckta fötterna på soffkuddarne, och hennes hufvud hvilade trött och tungt mot soffkarmen.

Det var tydligt, att hon var fransyska, man kunde se det på hvarje småsak i hennes toilette, på den gendarmblå sjömansdräkten med sitt smakfulla snitt såväl som på den lilla hatten à la Kate Greenaway, som förträffligt passade till hennes ovala ansikte.

Hon tycktes icke vara brydd öfver att jag mönstrade henne och sedan vi ömsesidigt tegat några minuter kommo vi i samspråk.

»Har ni spelat?» frågade hon efter en stund.

»Nej, icke i dag!»

»Det var rätt,» svarade hon lillgammalt, med en min af erfarenhet, som gjorde mig beklämd om hjärtat, »det var rätt, jag ska säga er, att det kan nog hända att man vinner, men så förlorar man det alltid igen och mera till.»

»Å, hur vet du det?»

»Jovisst, jag ser väl på mamma, jag, hon vinner och så förlorar hon och så vill hon vinna det tillbaka igen — kan undra just hur det gått för henne i kväll... hon hittade ett tjugufrancstycke, en lyckoslant — hon måtte väl hafva vunnit?»

Och så gäspade hon utan att dölja det, så där riktigt hjärtinnerligen sömnigt, att jag kunde se hur hon längtade efter att få komma hem och taga af sig allt sitt bjäfs och få lägga sitt trötta hufvud på ett mjukt örngott. Ett ögonblick spanade hon inåt salen, men ingen nalkades. Så lade hon sig tillbaka igen i sin förra ställning halfgråtande med darrande läppar, och jag kunde ej afhålla mig ifrån att sakta smeka hennes kind, innan jag lämnade henne och soffan därinne i det halfskumma galleriet.

*

Se där kommer en bekant till mig ut ur spelsalen, det är en ryss, en helt ung man. Jag menar mannen där med de utmärglade dragen, som vacklande med darrande lemmar vankar genom vestibulen och ser ut som han frös midt i sommarhettan. Omsorgsfullt har han knäppt dammrockens stora pärlemoknappar och öfver de framåtskjutna axlarne har han kastat en plaid, hvars snibbar han håller

tätt kring midjan med de utmagrade, blekhvita händerna, hvilka skälfva som i en frossattack. Hyns fina, genomskinliga teint med de körsbärsröda ringarne midt på kinderna och de små bruna fläckarne på båda sidor om näsbenet tyda på lungsotspatienten och den skygga blicken från de sammandragna pupillerna på morfinisten.

Det ser ut som han ginge i ett halfrus, som det susade för hans öron och flimrade för hans ögon, där han stapplande, framåtlutad vankar ner till sin vagn, som håller nedanför kasinobyggnaden. Hans livréhöljda betjänt öppnar bugande vagnsdörren, nervöst springer han in, i det han med darrande, sluddrig stämma gifver betjänten order. Denne bockar sig ännu en gång sirligt, djupt och klifver med en välbelåten min på sitt elastiska guttaperka-ansikte upp bredvid kusken, som sätter de fettglänsande fuxarne i rörelse, beskrifvande en spiral i luften med den välsnodda pisksnärten. Men därinne i vagnen hukar sig husbonden samman, krypande längst in i ena hörnet och lutande sitt hufvud mot schaggväggen tar han fram ur sitt fodral ett litet instrument, det enda, som håller hans lif uppe, det enda, som han ännu med längtan kan trakta efter — Pravaz' injektionsspruta. Några minuter efteråt är hans utseende som förändradt, ögat har fått en klar, ehuru något feberaktig glans, det har kommit en viss spänstighet öfver hela hans förstörda, aftärda kropp, och med tränmatt välbehag sjunker han in i en halfdåsig slummer, medan vagnen bullrande, slamrande rullar fram på Cornichevägen, upprörande moln af hvitgult damm.

Jag hade ofta sett hans bleka ansikte i Nizza och Mentone, men bekant blef jag med honom häromdagen i Monte Carlos spelsal. Han hvilade sig på en soffa efter en häftigare batalj vid trente-et-quarante-bordet. Han talade om för mig att han var student och hade legat en tid i Göttingen, innan han skickades ner till Rivieran. Jag uttryckte min förundran öfver att han, som såg så pass klen ut, vågade sig in i spelsalens eggande, inciterande luft, och då smålog han matt, slöt ögonen sakta, hopplöst, men svarade icke. Och det behöfdes heller icke, jag förstod honom mer än väl.

Sedan fick jag höra talas om alla hans excentriciteter och nycker, om hans vilda lif, hur han slängde med guldhögarne som en vansinnig på Monte Carlos gröna dukar och tillbragte nätterna i Nizzas spelcirklar tillsammans med spelare af tvifvelaktig hederlighet eller tillbragte dem i ännu sämre sällskap — allt med morfinsprutan i fickan, lefvande ett lif, hvars ångtryck var uppskrufvadt till explosion, ett lif, som icke ens den friskaste skulle kunna stå ut med.

Sannerligen en usel lefnad måste det vara, som han för, ett ynkligt lif, hvartill han födts med sjukdomen som tvillingsbror, en af dessa eländiga existenser, för hvilka man icke ens är sin moder någon tack skyldig.

Nåja, detsamma kunde det vara, blott det oundvikliga kom snart, ju förr dess hellre borde hans dödstimma slå, ty han var trött, å, mycket trött, han kunde icke längre hålla en hel tanke fast i sin hjärna, han kunde icke nära en vingstark känsla

i sitt bröst, han behöfde sofva ut, sofva i en lång slummer, en riktig sjusofvarsömn, som var tryggare, bergfastare, än den all världens morfin kunde gifva.

Han hade en besk smak i munnen åt allt, lifvet förorsakade honom äckel, han gat ingenting, han var bara sjuk och trött, trött.

Och nyligen hade han fyllt sitt tjugonde år!

*

Han är svensk, mannen där med sitt välvårdade ljusa helskägg, de små med glacéhandskar höljda händerna och det slappa, gulbleka ansiktet. Häromdagen, då jag satt i Monte Carlos tidningslokal och bläddrade i en revue, kom han fram till mig, gaf mig sitt kort, vederbörligen prydt med en greflig krona och slog sig i samtal med mig. Naturligtvis kommo vi snart in på ställets specialitet, spelet, och han tog en öfverlägsen, blaserad min på sig, i det han vårdslöst sade:

»Ja, hvad som nu förargar mig mest är att se folk spela så där på höft utan all beräkning.»

»Såå, ni tror sålunda på ett system?»

»Ja visst, själfva slumpen har sina möjligheter, sina sannolikheter. Själf spelar jag alltid efter en viss gång, alltid. Se här ska ni få se.»

Han tog fram en bok ur sin bröstficka, där många invecklade beräkningar stodo uppskrifna, ordade och förklarade och slutade med att föreslå, att vi skulle göra ett försök samman; »han var villig att afstå sin hemlighet mot att jag satte in tre

fjärdedelar af insatsen, men vinsten skulle vi naturligtvis dela lika».

Jag bugade mig, beklagade att min tid ej tillät mig att fresta på och gick min väg, glad öfver att hafva sluppit lös.

Det var lätt att gissa hans profession, han hörde till dessa spelkommissionärer, af hvilka Monte Carlo öfverflödar, hvilka narra oerfaret folk till att spela i kompani med dem, då deras egna medel tryta.

En egendomlig äfventyrarexistens har han fört för resten, hela hans lif är knutet till spel: börsspel, kortspel, men framför allt hasardspel, snart sagdt alla hans minnen äro fästa vid Wiesbaden, Spaa och Homburg, och nu för tiden tillbringar han regelbundet vintrarne i Monte Carlo, åtminstone så länge kassan håller stånd och det ännu finns några godtrogna själar, som inlåta sig i affärer med honom, lefvande ett ögonblickslif, ena dagen åkande upp i sitt ekipage till ställets gentilaste restaurant, andra dagen spisande bröd och ost till surt Bordeauxvin inne på en buvette bland bärare, soldater och arbetare. Och så har han lefvat år efter år spelarens feberaktiga lif, utan att dessa bortrullande årsskiften gifvit honom annat än fåror i pannan och slakt neddragna mungipor, ett utseende af utrucklad sjuklighet, som han förgäfves söker demaskera med en viss gammal borgerlig hedersmannamin.

Han bor helst i små, lugna familjepensioner, där han kan blända med sina anekdoter, kortkonster och öfriga sällskapstalanger, och där han söker

inbilla världen att han reser till Monte Carlo för att höra på musiken. Spellifvet har gifvit honom en aldrig svikande kallblodighet och ännu sista kvällen, då hela hans omgifning vet att han måste flytta på grund af penningebrist, hofverar han om huru nödvändigt det är att i Monte Carlo röra sig med stora kapitaler, om man också blott vill spela för sitt nöjes skull. Han tar fram sin tomma plånbok, slår på den med flata handen, och medan hans pensionskamrater hafva all möda att undertrycka ett fnitter, säger han helt ogeneradt:

»Jag reser därför aldrig till Monte Carlo utan att hafva minst 22,000 francs på mig, och de ligga här.»

Vete Gud, hur han kan hålla sig uppe och alltid förskaffa sig medel, men bäst han försvunnit, dyker han åter upp likt en annan Banquos vålnad och stryker ikring på Monte Carlos terrasser med sitt glåmiga ansikte och sitt friserade polkahår och besvärar sina landsmän genom att erbjuda sig att göra dem en massa onödiga tjänster, anbud, hvilka regelbundet sluta med en önskan om penningelån.

Han talar gärna med tårar i ögonen om sin familj, och han visar hela världen sin hustrus porträtt. Jag vet verkligen icke hur det är med hans äktenskapliga förhållanden hemma i Sverige, men jag vet att det är långt mellan Stockholm och Monte Carlo och att jag sett honom fara ut till en kapplöpning i Nizza med en af Nizzas mest firade och — mest bekanta damer.

Hon skulle just satsa ut, hon sträckte handen full med klingande guldmynt öfver duken för att riktigt starkt besätta det första fyrtalet, men plötsligen ryckte hon till, drog tillbaka den fina med långa ljusbruna handskar betäckta handen — handskar som gingo ända upp till armbågen — och stirrade ett ögonblick framför sig, förvirradt, frånvarande, som hon varit långt, mycket långt borta från spelatmosfären. Hennes stora ögonglober, som glänste nu med svartbruna pupiller under de bågiga ögonbrynen, stannade orörliga och vidöppna i sina ögongropar, en synbar blekhet trängde sig fram trots sminklagret öfver kindernas fylliga rundningar, de tjocka, utböjda läpparne darrade med sin köttiga fibermassa, och hela det lättfärdiga subrettansiktet förvandlades för ett ögonblick till den svärmiska profilen hos en af Riberas i extas hänsjunkna kvinnor.

Han måste hafva liknat någon, gubben där, som kom henne att rysande hoppa till, när han gick förbi med sitt rödfnassliga förpaktaransikte, de valkiga, breda jordbrukarhänderna korslagda på ryggen och ett halft föraktligt leende kring munnen med de gula, vinstensbesatta tänderna. Han måste hafva liknat någon och någon, som väckte halfförgätna bilder till lif i hennes minne.

Nära Medelhafvet stod huset, fyrkantigt, hvitrappadt, utan allt anspråk på stil, omgifvet af orangedungar stod det där och nedanför på de kuperade terrasserna voro långa oöfverskådliga rader af vinstockar stock vid stock med gröna rankor, hvilka höstetiden tyngdes ned af täta,

mörkblå klasar. Men gick man ett stycke nedåt mellan de stela lederna, skimrade det något där längst borta, något blått, som var härligt att låta ögat hvila på, det blef större och större, det glittrade mer och mer och längst nere vid dikesrenen, där vingården slutade och landsvägen tog vid, kunde man se hela Medelhafsytan. Men däröfver på sluttningen öfver huset växte cypresserna med sina mörka, taggiga kronor och oliver sedan — knotiga, solida gamla hedersmän, hvilkas stammar voro breda och knöliga, och hvilkas lummiga, yfviga bladkvastar vacklade under tyngden af de silfvergrå löfven.

Där var skönt att gå, när solen gassade med förbrännande strålar nere i vingården och själfva marken var brunbränd och het och såg ut som ville den spricka i tusen rämnor af bara torka. Men hon måste taga sig i akt, när hon gick däruppe utan arbete, att icke pappa själf fick se henne sysslolös, ty då sparade han icke på näfvarne, och hon skälfde i hela kroppen, då han — just som gubben där — kom emot henne med händerna på ryggen och ett egendomligt uttryck i sitt rödbrusiga ansikte...

Så kom en annan tid, då hon gick däruppe i annat ärende än blott för att svalka sig, då hon gick där med blodet i brand, och hetta i kroppen som pådrifven af en dunkel åtrå, som hon icke kunde stå emot, för att möta honom, som för henne var hela den brokiga världen, allt det där oförklarliga, lockande, som hon visste skulle finnas utom

den trånga dalsänkningen, där hon lefvat långa dagar, som verkeligen så småningom blifvit månader och år, fast det förekommit henne, att de aldrig skulle taga slut. Och allt detta nya såg hon förkroppsligadt hos honom, som ju kom därutifrån och förde med sig en fläkt af hela den brusande världsrörelsen därute — denna typ för snobben i en småstad med sina ljusa polisonger, guldbågade binocle och blå byxor med mörka revärer... Och så blef hon till slut ändock kastad ut i det böljande lifvet, detta lif, där en skeppsbruten simmerska måste hafva goda armar för att hålla sig uppe, med våld drifven bort från dalkjusan där, hvarur hon aldrig trodde att hon skulle komma, bortkörd från fädernehemmet, där det stod i orangernas midt, fyrkantigt, hvitrappadt, utan allt anspråk på stil...

»Deux, noir, pair,» ropade croupieren, pekande på tvåan med spetsen af sin raka.

Hm, herre Gud, hvad man ändock är barnslig ibland, där hade hon ju kunnat göra ett riktigt godt kap. Så skakade hon på hufvudet, skrattade till för sig själf kort och hest och gick fram och lade sin hand på axeln af en lång blond engelsman, som satt i en fåtölj vid spelbordet. Han steg ögonblickligen upp, lämnade henne platsen, och ett par minuter därefter var hon helt och hållet inne i spelet, punkterade och satsade, medan hon med uppspärrade näsborrar och ett frivolt leende kring Bacchantläpparne hörde på de artigheter, hennes kavaljer sade henne i örat, där han stod bakom henne och

syntes inbegripen i ett noggrannare studium af hennes hvita, framåtböjda nacke.

*

Min vän Cordier är visserligen, hvad fransmännen nu för tiden kalla »un gommeux», men en högst oskadlig och förståndig sådan. Hans lif är jämförelsevis regelbundet, han ingår aldrig någon ny förbindelse utan att bryta den förra, han spelar, men icke öfver en viss summa, såväl då det gäller vinst som förlust, och det är vackert nog, då man är enda son och arfvinge till en parfymfabrikör i Dijon, som är bottenrik och icke begär bättre, än att hans »kära gosse» skall slösa bort penningar.

Nå, vi sutto en dag, Cordier och jag, på ett kafé snedt emot spelhuset och läto vimlet, som kom från järnvägsstationen, passera förbi oss och försvinna genom Kasino-portiken.

»Hur har ert spel gått i dag?» frågade jag.

»Å, dåligt,» svarade han, slående af askan på sin cigarrett mot tallriken på ett tändstickssställ, »ordspråket har rätt, då det säger: rouge ou noir, Blanc gagne toujours — nåja, i morgon går det väl bättre.»

»Men tröttnar ni icke på att ligga här och vinna och förlora?»

»Tröttnar, nej, hvarför det? Jag frågar er, finns det väl någon plats i världen, som öfverträffar Monte Carlo? Paris, säger ni, nåja, men lifvet där är så förtvifladt bråkigt. Jag är där ett par månader, men föredrar Nizza. Kom bara ihåg hvad som allt

finns vid Monte Carlo, å, det är en riktig mikrokosmos, försäkrar jag er, som ger en hela världslifvet i miniatyr. Härigenom går ju hela reslifvet med allt sitt vagabondage, här ligga friska och sjuka, kvicka och dumma af alla nationer, och alla dras de vid näsan på ett eller annat vis. Hvad kan ni mer begära? Ser ni engelskan där, som med en piska i handen lär två hundar att gå gravitetiskt uppför en trappa? Tror ni att man ser detta någon annanstans? Nej, min vän, Monte Carlo är det mest individuella samhälle i världen, själfva penningen mister här sitt värde. Här är bara att husera som man vill, här styra inga lagar af något slag.»

»Än hederns då?»

»Hedern, hvem tänker här på så antediluvianska inrättningar, nej gudbevars! Monte Carlos filosofi är högst enkel, antingen vinner man, och då stannar man och njuter af sin tillvaro, eller också förlorar man, och då begifver man sig antingen hem, stadgar sig, skaffar sig hustru, barn och medborgerligt anseende eller också kilar man af till den s. k. andra världen, alldeles efter behag, det enda dumma är att man icke kan få köpa tur- och returbiljett dit, men man får välan hoppas att där icke blir alltför tråkigt. — Nej, se Marguerite, farväl då, kära vän, jag måste säga henne ett ord; vi råkas ju i middag i hôtel de Paris?»

»Ja visst!»

Adiö då! A bientôt!

KARNEVALSBILDER.

I.

INTRODUKTION.

Karnevalen* daterar sig icke från i går; den har tvärtom ett gammalt stamträd med många uråldriga anor och är ytterst, liksom sin ädlare släkting, komedien, förknippad med den från orienten kommande Dionysoskulten. Vid festerna till Bacchus' ära, de s. k. Bacchanalierna eller Anthesterierna, då män och kvinnor under skallande rop af evoë, evoë med vin-löfkransar virade kring hjässorna och thyrsos-stafvar i händerna sprungo jublande ikring, förekommo också improviserade upptåg, sedermera äfven brukliga vid de motsvarande latinska glädjefesterna: Saturnalierna och Lupercalierna. Liksom de egendomligt nationella, romerska lustspelen — mimen och atellanen — lefde kvar ända in i medeltiden och vid femtonhundratalets början fingo nytt lif i »commedia dell' arte», fortforo också dessa glädjefester att existera in i medeltiden, och de kristna gjorde sig inga samvetsbetänkligheter att med lif och lust deltaga i den genomhedniska guden Pans fest, utan dessa dagar, ägnade åt yrande nöjen, åt öfversvallande lifsglädje, då man riktigt af sitt hjärtas uppriktighet utropade »må köttet lefva», »vale caro», ur hvilka latinska termer ordet karneval lär kunna etymologiskt för-

* Fahne: »Der Carnewal» etc. Köln 1854.

klaras, stå som egendomliga kontraster till all den sjukliga asketism, som man träffar på snart sagdt hvarje sida i medeltidens häfdaböcker.

Särskildt förekommo dylika festligheter ofta i Frankrike; bekant var sålunda Aix en Provence för sin årliga, högtidliga folkprocession, hvari en mängd masker uppträdde, mestadels utstyrda i allegoriskt syfte, men äfven de flesta andra af landets städer hade likartade högtidligheter, företrädesvis under veckorna mellan jul och tre konungars dag (6 jan.). Det valdes vid dessa tillfällen en narrkonung eller narrbiskop, som till fromma för den allmänna glädjen red genom gatorna och styrde med oinskränkt makt, så länge festen räckte; en memoirförfattare från 1500-talet skildrar i lifliga färger en dylik vecka i Paris, hvarunder kung Frans själf var ute i vimlet och därvid under en hetsig batalj, där ägg, äpplen och apelsiner tjänade till projektiler, blef farligt sårad, träffad i hufvudet af ett vårdslöst slungadt vedträ.

Äfven i Tyskland existerade liknande företeelser; sålunda finnas ännu i behåll förbud från 1471 för Nürnberg och 1571 för Augsburg att hålla slika festligheter i anseende till de dåliga tiderna, förbud, hvilka dock föga åtlödos, ett ytterligare bevis på, huru inrotad seden, huru djupt behofvet voro att för en tid alldeles slunga bort hvardaglighetens tryckande bekymmer och lefva ett njutningsfullt ögonblickslif.

Vid renaissancens inträde i Italien kom en lifgifvande fläkt af konstnärlighet och friskhet äfven dessa festligheter till godo, och man kan säga att

karnevalen nu fick sin egentliga prägel som en vårfest, på samma gång som en glad beredelse till den därefter instundande, mer eller mindre samvetsgrant hållna faste- och späkningstiden. Med välbehag kastade sig den njutningslystna tiden öfver dessa tillfällen till förströelser, och Burckhardt* lämnar i sitt outtömliga arbete öfver italienska renaissancens kultur och seder åtskilliga intressanta uppgifter om karnevalen. Lifligast voro väl karnevalsfesterna i Rom, där alla slags olika förnöjelser växlade i en brokig blandning; där förekommo eklärеringar, fackeltåg, skenfäktningar, confettikastningar, men framför allt kapplöpningar, i hvilka bufflar, åsnor — och judar från det romerska ghettot täflade. Påfvarne, som icke förgäfves kände till de gamla romarnas anspråk på »bröd och skådespel», togo tillfället i akt för att förskaffa sig popularitet bland mängden. Så gaf Paul II under karnevalstiden allmän bespisning åt de fattiga, och Sixtus IV skydde ej att blanda sig i den tätaste mängden af maskerade. Som ovanligt lysande skildras karnevalsfesterna under Innocentius VIII (1484—92), då kardinalerna själfva deltogo i skämten och sände hvarandra vagnar med komiskt utstyrda masker, hvilka uppträdde och sjöngo frivola smädedikter om de högvördiga fäder, till hvilka de skickats. I jämnhöjd med Roms karnevaler stod endast Florens', de utmärkte sig synnerligast genom sin öfverdådiga lyx, sin konstnärliga anordning, och här förekommo särskildt under Lorenzo de Medici

* Burckhardt-Geiger: »Die Cultur der Renaissance in Italien».

storartade processioner med mytologiska typer: Bacchus, Ariadne, Helena m. fl., allegoriska figurer som dödssynderna, de fyra temperamenterna, munkar, eremiter, fan och hans anhang och tusende andra masker; alla dessa vimlande grupper skildrade den store Lorenzo själf, »Florens' Perikles», i sina ystra karnevalssånger. Som stadens festarrangör nämnes till och med Lionardo da Vinci.

Under de kommande tiderna fortlefde karnevalerna hufvudsakligast i Italien och Syd-Frankrike; längre norr-ut fick hela festen ett helt annat utseende, lämpadt efter deltagarnes lynnen, utan att, trots enskilda kårers bemödanden, som studenternas i universitetsstäder, artisternas i konstnärsstäder, kunna i något afseende täfla med de sydländska orternas karnevaler, hvilka alla under tidernas lopp fått sina speciella egendomligheter, betingade af platserna där de hållas.

Roms karneval är världens ryktbaraste, det är onekligt. Med rätta har Gœthe i ord, Schumann, Berlioz och Grieg i toner förevigat den, ty ingenstädes ter lifvet sig brokigare, upptågen burleskare, maskerna muntrare än på Roms klassiska grund. Men nekas kan ej att andra städers karnevaler ur andra synpunkter kunna med framgång rivalisera med stadens vid Tibern. Ingenstädes är festen så bemängd med en alla sinnen och all sans berusande erotik som på Marcusplatsen och kanalerna i Venezia — Byron och Musset hafva icke förgäfves älskat där — och denna underbara, böljande karneval från Canaletto's stad, med sina flyktiga kärleksförbindelser — passionerade, korta och liffulla

som dagarne, under hvilka de ingås, men just därigenom så mycket mera frestande, så mycket mera eggande för ett känsligt, äfventyrsälskande sinne — med sitt lifliga vimmel, där Beppo ännu går och stoltserar med sina lånta byxor, och sina ömma rendezvous'er vid foten af gamla palats eller på sakta framåtrodda gondoler: vi känna den ju alla, som Paganini samlat den med sin stråke kring detta tema, som vi alla gnolat på, och som Théophile Gautier så sant och så skönt karaktäriserat med orden:

Jovial et mélancolique,
Ah! vieux thème du carnaval,
Où le rire aux larmes réplique,
Que ton charme me fait de mal!

Ingenstädes är stojet högre, folklifvet vildare, pittoreskare än i Livorno, där de mötas, alla dessa brokigt klädda sjömän och handlande, som föra Asiens och Afrikas produkter öfver till Italien, ingenstädes är slutligen lyxen i dräkter, vagnar och blommor högre uppdrifven än i Nizza, den moderna penninge-aristokratiens vinterboställe.

Sannerligen, det är också ett publikum, som passar till att fira karneval, allt detta folk, som om vintrarne samlas i det snobbiga, högfashionabla Nizza, dessa människor, hvilkas lif — för att tala med Claretie — är en resa på snälltåg, hvarunder man ej hinner beskåda landskapet och har fem minuter för dinern, dessa njutningslystna kapitalister, som ila hit för att frossa af sina rikedomar, rikedomar, vunna icke så sällan liksom de här bortslösas —

med förfärande hastighet, alla dessa kortlifvade dagsländor, hvilka i yrande njutningar fira sin gudstjänst kring guden nöjets altare, hvilkas lösen är »après nous le déluge» och hvilkas lifsmål är att roa sig, att roa sig, om också med morfinsprutan i fickan. Men det finns ju också en annan värld i Nizza, en värld, som också till hvardags synes hafva karneval, som alltid tyckes uppträda i maskerad — jag menar denna halfvärld af problematiska existenser, sfinxartade kvinnor, uppklädda bedragare och tolererade skälmar, på hvilka Nizza öfverflödar, och hvilka dyka upp ett ögonblick, söka blända med en gränslös lyx, »så länge stearinet räcker», för att kort därefter fungera i de mest underordnade och mest ovärdiga befattningar eller för att demaskeras vid ett domarbord, i ett tidningsreferat eller i en dödsattest. Tänk er denna blandning af bottenrika börsmän, engelska snobbar, njutningslystna particulierer, utrucklade vällustingar, resande oskulder, äkta och oäkta hertiginnor, excentriska damer, falskspelande skälmar, dekorerade narrar, roflystna parasiter, underhållna älskare och underhållna älskarinnor, en dags Rothschildar och penningelystna kameliadamer firande karneval. Nog måste en slik karneval blifva ett non plus ultra af vild lustighet och prunkande prål. Folk, hvilkas hvardagar gå i prestissimo, skola väl njuta af ett karnaval med en så ursinnig, krampaktig ifver, som undergångens dag komme strax ofvanpå.

Det är ur denna karneval, som jag vill lämna några bilder, tecknade i flykten, lösryckta ur det

växlande kaleidoskop, som Nizza är under karnevalsveckan.

Den 14 februari begynner karnevalen i Nizza, men flera veckor förut hade befolkningen varit sysselsatt med tillrustningarne därtill. Estrader upprestes i den gamla stadsdelen framför mairiet och på andra platser, där processionen skulle passera. Här och där öppnades bodar med confetti — en sorts små gipskulor, som under karnevalen användas till kastvapen — små skyfflar att kasta dem med, masker af ståltråd och papp, kostymer och dominos af alla snitt och färger. Hos hvarje vagnmakare dekoreras åkdon, blomsterhandlandena öfverhopas med beställningar på buketter och kransar, och de som skulle deltaga i ett eller annat karnevalsskämt repeterade och profvade i tysthet. Hotellen öfverfyllas med gäster till den grad, att också hiss och badrum måste begagnas till sofrum. Enhvar gick i ängslig spänning och förbidan på hvad komma skulle, till dess ändtligen — på kvällen före den 14 — prins Karneval med sitt följe steg i land i Nizzas hamn och under mängdens jubel och hurrarop red sin blomsterbeströdda eriksgata. Vid vesperklockornas ljud slog man igen dörrarne till hvarje allvarlig sak, alla mörka tankar stängdes som fångar inom lås och bom, man glömde forntid, man glömde framtid, lifvet blef koncentreradt till en åtta dagars festvecka, en vecka med baler, basarer, kapplöpningar, fyrverkerier, confetti- och blomsterkastningar och sprittande nöjen af alla slag, en vecka, som icke en gång kan skildras med kallt blod, men som för att till fyllest begripas

måste ses och iakttagas midt ibland den böljande, skrattande, stojande, halft vanvettiga folkmassan.

II.

EN CONFETTI-DAG.

Confetti-bataljen har ännu icke tagit sin början, man sitter ännu vid sin déjeuner, som i dag intages med en ovanlig hastighet, medan de gazehöljda vagnarne vänta utanför portarne. Inne på »London-House» eller »Restaurant Français» under Nizzas arkader hafva alla, som med rätt eller orätt vilja räknas till den fina världen, slagit sig ned, och de eleganta kyparne springa fram och åter med ostron och chambertin mellan de täta borden, där engelska högdjur, franska kokotter och tyska penningemän sitta i en brokig blandning och smaka på »les plats du jour» eller tillfredsställa sina gastronomiska lustar med dyrbara, frestande »primeurer» som jordgubbar och sparris nerifrån Algier. Vida lifligare är det dock därinne på de små restauranterna, där karnevalen mera fritt, mera otygladt tar ut sin rätt än i de förnäma lokalerna, hvilka vilja affektera så mycken blaserad återhållsamhet som möjligt mot allt, som icke faller inom det vanligas, det konvenablas fastställda schema. Men inne i de små restauranterna, där hungriga herrar och ätlystna damer sitta sammanpackade kring borden och sluka i sig maten med en feberaktig ifver, för att med det snaraste få gifva sig ut i vimlet, får man en försmak af

karnevalens hejdlösa lif. Där skrattas, pratas och skrikes, kyparne kunna knappt komma fram med sina brickor, och öfverallt inne i de små, oregelbundna rummen ljuder ett oafbrutet slammer af knifvar och gafflar, af skedar, som slås mot ägg, och af tallrikar, som vårdslöst kastas ner på de hvita dukarne, fläckade af sås och höljda med brödsmulor. På golf och stolar ligga högar af karnevalskostymer, som man helt ogeneradt tar på sig midt ibland de ätande gästerna, och det är ganska lustigt att se en städad tysk privatdocent plötsligen draga blå arlekinsbyxor öfver sina korrekta grå »onämnbara», dölja sin filosofiska Göttingerfysionomi i en målad skråpuk och försvinna under allehanda »famösa» krumsprång, åt hvilka hans lärda hemstadsauditorium säkerligen skulle baxnat. Och bäst du gläder dig åt att se med hvilket behag din unga svenska landsmaninna gnager på ett järpben, stiger hon upp, ställer sig bakom en skärm — gudbevars en icke alltför stor skärm — och återkommer höljd i en gräslig chamoisfärgad domino, med gräsgrön kapuschong öfver det blonda håret och en ståltrådsmask för ansiktet, hvarigenom man blott kan skönja pupillen, men, ack, hvilken glänsande, munter blå pupill. Hon går förbi dig, och kastar du då en näsvis, granskande blick på henne genom din »enkeltjusare», kan det nog hända, att hon riktar en parfymstråle emot dig, som nödgar dig att blunda och gifver en egendomlig bismak åt dina franska ärter.

Ser du ut genom fönstret på gatan, kan du vara viss på att någon tjufpojke på trottoiren sänder

en hel grabbnäfve confetti mot rutan, så att glaset skallrar och kulorna själfva brista sönder för att smattrande i små sockerpull-lika flisor rassla ned på gatan. Fördelaktigare är det emellertid att gifva akt på grannarne, ty annars är det ingalunda omöjligt att någon skämtsam individ lånar din börs — bara på narri förstås — och sedan icke visar någon benägenhet att återställa lånet.

Hela restauranten liknar en af de stora schweiziska järnvägsstationernas matsalar, där folk af alla nationaliteter under bullret af städse kommande och städse gående tåg i hast inmundigar sin middag. Men brådskan är större, stämningen muntrare. Alla rummen genomskäras af infall på de mest olika tungomål, och luften, mättad som den är af tunga matångor, af rusande vindoft och aromatiska parfymer från damernas toiletter, har något eggande, något förledande i sig, som frestar en till galen uppsluppenhet, och när man ser sin granne vid bordet bredvid helt allvarligt och eftertänksamt taga itu med sin måltid, känner man en hart när okuflig lust att strö några confetti midt i hans delikata »omelette aux confitures». Utifrån tränger in ett allt högre sorl af framrasslande vagnar, och så ofta dörrarne öppnas, skymtar ett allt brokigare virr-varr af maskerade — minuterna äro dyrbara.

Därföre skynda på! Nåå, hur går det? Nu har du länge nog fixerat italienskan där i hörnet, du har stirrat på hennes violetta domino och hennes genuesiska hårklädsel med de svallande svarta spetsarne så att du skulle känna igen henne bland

tusende. Upp till verket, ropa på »l'addition», hölj dig i din domino, sänd en hög confetti i nacken på engelsman där, som visar sådan vanvördnad mot karnevalen, att han så där obekymradt läser Times, och packa dig ut i vimlet!

Arbeta dig fram genom småbordens täta leder, där de stå nedtyngda af matvaror, af vinbuteljer och af glas med kvarlämnade rödvinsskvättar och champagneslickar, lägg en liten violbukett bredvid »la dame du comptoir», där hon sitter som på en tron, lugn och säker midt i oron, och skrifver och räknar med bläckplumpar på de skära fingerspetsarne, fånga upp med din blick det muntra leende, hon gifver dig till svar, och sedan ut, ut i karnevalen!

*

Confetti trampar du uti nästan till knäna, confetti strömmar öfver dig i syndafloder från flaggprydda balkonger, smyckade fönster och folkuppfyllda estrader, confetti kommer skurvis öfver dig från förbiilande vagnar, confetti kasta okynniga pierrots i ansiktet på dig, och innan du hinner gifva lika godt igen, känner du en ström af confetti glida ned innanför din rockkrage. Första intrycket är obehagligt, men så snart du själf börjar taga del i kampen blir känslan en annan; du känner dig ungefär som ett retadt vilddjur, du kastar passioneradt och du fortsätter så länge du orkar lyfta dina styfnande armar.

Lefve karnevalen!

Det är trångt för ögonblicket i närheten af Nizzas mairie; de gamla gatorna, trånga i hvar-

dagslag, äro det dubbelt i dag, då en oräknelig människomassa springer fram och åter på de smala trottoirerna, som dessutom inkräktas starkt af de balkonglika utbyggnaderna utanför jordvåningarnas fönster. Det är icke mindre ondt om plats på körbanan, som nästan betäckes af åkdon af alla tänkbara sorter och otänkbara storlekar. Du kan icke gå två steg utan att trampa en argsint pierrot på fötterna, icke ett utan att vackla mot en bister domino. Du blir trängd hit och dit, du blir skuffad till höger och vänster, du snubblar öfver trappuppgångar och faller omkull öfver småbarn, och under allt detta måste du försvara dig mot en röd och grön arlekin, som slungar confetti mot din mask med en sådan kraft att flarn af gips tränga in genom ståltrådsnätet och fördunkla din syn. Men hvad gör det?

Lefve karnevalen!

Väntar du på ditt sällskap? Tänk aldrig på det! Icke ens ett nyförlofvadt par skulle kunna hålla samman i dag. Stor sak i det! Sällskap får du alltid. Ser du en hand, som vinkar, så grip den och följ med, och om en mjuk, rund arm händelsevis smyger sig in i din, så låt den ligga kvar. Såå, kastar hofmannen med pudrade stångpiskan confetti på den där lilla trefliga Schwarzwaldertösen, som du gaf buketten nyss? Gif honom då en duktig skur öfver ögonen, så låter han henne nog vara i fred. Ser du teatertrappan, där en afundsvärd Laokoon sitter, omfamnad af en venetiansk flicka, klädd i hvitt och rödt? Dit upp borde du, där har du utsikt öfver hela gatan, öfver hufvudestraden framför mairiet; där kan du också se alla upptågen. Framåt

marsch! Är du rädd för de där två gubbarne i blått, som sitta på hörnbalkongen och med öskar hälla ner confetti på gatan ur outtömliga klädkorgar? Drag ner din röda narrmössa öfver öronen så har det ingen fara. Så där ja! Puuh! Ändtligen är du uppe. Ställ dig mellan munken och dansösen. Hvad vill ni med flickan, vördnadsvärde pater? Ah, hans högvördighet retirerar! Gif Pepita plats bredvid dig! Räcker du henne armen? Tag henne om lifvet, dumhufvud! Det blir hon icke ond öfver. Det är karneval i dag.

Lefve karnevalen!

Bullret ökas, allt flere och flere människohopar tränga sig in på den smala gatan. Några svajande fanor synas längst bort i gathörnet. Musik och fanfarer höras otydligt genom bruset af folkmassan. Mängden rätar upp sig, barn klättra upp på sina föräldrars axlar, och föräldrarne själfva på trappafsatser och läktare. Flaggorna komma närmare. Man kan urskilja hvad musiken spelar. Det är marseljäsen. Processionen nalkas. Folket viker undan, ställande sig mot husväggarne, confettikastningen från alla de tusen fönstren och altanerna mattas af för ett ögonblick — enhvar vill se processionen med maskerna och upptågen. Den är ovanligt lysande, men i år skall också utdelas i pris öfver 30,000 francs.

Först kommer municipalmusikens vagn — en jättestor skrinda, hvars sidor föreställa notpapper och noter. Inuti spela musikkårens medlemmar, kostymerade till pierrots. Härefter följer en annan, föreställande Monte Carlo, vagnens underdelar

åskådliggöra marmortrapporna och palmerna utanför spelhuset och öfverdelarne själfva rouletten. Dess 36 siffror utgöras af lefvande personer, klädda i svart och rödt, sittande i en rundel, som kretsar omkring. Efter dessa två komma oräkneliga andra. Några bära hela landtgårdar med boningshus, stall, stior, sjungande bondjäntor, slöjdande bönder och mjölkande bondgummor, andra föreställa landskap, boningsinteriörer, skogsscener och sjöar med fiskande engelsmän; somliga hafva en rent komisk prägel, som t. ex. en jättehög amma med en mängd små barn eller ett ofantligt bläckhorn, hvarur till getingar kostymerade kvinnor krypa (Kau les guêpes), andra åter lägga an på allegorier och förevisa t. ex. världsdelarne eller årstiderna. För hvarje af dessa många kolossala vagnar — de äro ofta jämnhöga med boningshusen — som rulla förbi, dragna af 4—6 hästar eller oxar, upphäfver mängden skallande bravorop. Därefter följa de ridande: ståtliga saracener, stolta feodalmän, Mefistofeles med anhang m. fl. Särdeles lyckade äro några rytteriföljen, klädda som gröna löfgrodor eller hvita papperskråkor. Efter dessa ett oöfverskådligt vimmel af gående masker; en trupp ostron med stora citronskifvor på hufvudena, flere sällskap i olika tidsåldrars karaktäristiska kostymer och en oräknelig massa fiskare, sjömän, pierrots och andra masker ur »commedia dell' arte». Ändtligen försvinner processionen, och en del af folkströmmen drar sig till andra trakter.

Bataljerna förnyas med ursinnig ifver, regn af confetti och blommor falla ner öfver marken, och

man börjar åter spruta eau de cologne i hvarandras ansikten ur småflaskor, liknande oljefärgstuber. På körbanan, som för ett ögonblick icke befares af åkdon, dansa några uppsluppna pierrots ringdanser med ett kotteri damer i trånga sjömansdräkter. In i vimlet igen, rör på spelet! Undan, gravitetiska riddare, bjällerprydda hofnarrar, koketterande blomsterflickor, krokiga spåkvinnor, svartmålade zigenare och finlemmade fiskarpojkar, ah, ni förtjusande neapolitanska pojkar i edra snäfva, hm, mycket snäfva sammets-pantalonger med fruntimmersvador i de fina strumporna och flätorna hoplagda under den röda toppmössan, ni göra icke de sämsta fångsterna under karnevalstiden. Kors, en turkisk pascha med två haremsskönheter — äkta brunögda houris, på min ära. Hvar då? I fönstret där på nedra botten! Passa på att räcka den vackraste en syrenbukett, medan kalifen själf i sin röda, agraffprydda turban är upptagen med att bombardera en näsvis gul domino, och du får kanske en plötslig handtryckning af en fin hand. Men slink förbi innan Selims Argusögon falla på dig, det råder jag dig. Så där ja, nu är det gjordt! Å, din skälm, du ville att jag skulle se bort, medan du hviskade något i örat på spanskan där i svarta mantiljen. Hvad sa' du för tokerier, gamle kurtisör? Du tiger, nåväl, göm dina hemligheter, men tag dig till vara för andalusiskor, de äro ett eldfängdt släkte. Vänd dig om och se på den näpna missen, som åker där! Helige Antonius, sådan nacke; om vi skulle knuffa kusken från bocken och själfva hoppa upp! Hoppa upp, det går aldrig

an, det är »shocking, very shocking». Nåja, låt henne fara då, vi göra i stället sällskap med blomsterflickorna där till Promenade des Anglais. I karnevalen finnas tusende sköna.

Lefve karnevalen!

På promenaden råder samma böljande lif, samma galna lustighet. Vagnar komma och gå, viga akrobater springa bredvid för att kasta sig upp på kuskbockarne, men blifva till straff slagna med stora oxblåsor, ett vapen, hvarmed man afvisar alltför närgångna personer; några glada dominos med djurmasker springa omkring och upphäfva för hvar och en de möta de mest omotiverade hälsningstjut. Confettistånden belägras af köplystna, och utefter stranden dansas en hvirflande stormgalopp till musiken på en förbiåkande vagn.

Öfverallt kastas, pratas, skrattas och kurtiseras. Det är med möda, du kan tränga dig fram till den restaurant, där du ämnar dinera. Nere vid hafskanten har en riddare en förtrolig tête-à-tête med en nunna, som för ögonblicket förmodligen icke tänker på celibatet, och ett stycke därifrån sitter en engelsk kusk. Icke ett dammkorn har fastnat på hans svartglänsande stöflar, icke en confettismula har fläckat hans ståtliga livré. Med aristokratiskt förakt har han vändt ryggen åt promenaden och stirrar betänksamt i vågorna. Men hafvet, som har en mera demokratisk natur, ler med, ler som det toge del i alla ystra cancansprång, ler, som det hört alla dumheter, som i Nizza hviskats i dag på världens alla tungomål.

Lefve karnevalen!

III.

BLOMSTERDAGEN.

Det är blomsterdagen, den stillaste, den elegantaste af Nizzas karnevalsdagar. Marken är hvitpudrad af damm och confetti, liksom öfverhöljd af en fin nedtrampad snö. I går var massans fest med en confettikastning utan hejd, utan sans; i dag hafva den fina världen och framför allt damerna sin. På Avenue de la Gare råder det vanliga bullret, men af det särskildt för dagen karaktäristiska ser man föga. Först på Place Masséna får man en idé om dagens fest. Hela torget är fylldt af vagnar i trenne långa rader, som knappast röra sig ur stället. Framåt, så långt man kan se, idel vagnsräckor eller rättare rörliga blomstergårdar, ty fordonens konturer försvinna nästan under öfverklädningen af prunkande blomgirlander. Hästarnes seldon prydas af blommor, kuskarne hafva blomsterbuketter i hattarne, och fruntimren på vagnssätena — Nizzas fina damer och kokotter — öfverglänsa hvarandra i fantastiska dräkter, öfversållade med blommor. Men på Place Masséna är det jämförelsevis lugnt; själfva blomsterkastningen skall försiggå på Promenade des Anglais, den förnäma världens corso, denna af palmer sirade promenad, som löper utefter Medelhafvets omätliga yta, och är lika märkvärdig för sin skönhet, sin vidsträckthet och vidd, som för det egendomliga publikum, som trampar dess sand.

Där är också trängseln störst och lifvet

mest utprägladt. Hela husraden på promenadens ena sida, bestående af storartade hotell och välbyggda villor, är prydd med flaggor — jättestora trikolorer. I de med blommor sirade fönstren sitta skådelystna med stora blomsterkorgar till hands för att låta ett regn af blommor falla ned öfver vänner och bekanta, som åka förbi. På trottoirerna trängs en nyfiken, sorlande folkmassa. Bland uniformer, nedsmutsade rockar, uppfästa kjortlar och oklanderliga svarta bonjourer lysa här och där några dominos eller en och annan pierrot i sin hvita dräkt och toppiga mössa, ehuru man i dag i allmänhet icke nyttjar kostymer eller masker, ty mycket af det pikanta vid blomsterbataljerna ligger ju däruti att man kan se på hvem det är man kastar. Kring de stackars förkrympta palmerna nere vid stranden — i Sardou's Odette elakt liknade vid pudervippor — stå en mängd barn med korgar fulla af doftande rosor eller violer, och så snart de under kastningen se några buketter icke nå fram till den åsyftade vagnen, ila de fram på körbanan för att plocka upp den utan att bry sig om hästar och vagnar, utan att rätta sig efter de ridande och gående gendarmernas varningsrop. När så ens ammunition tryter och man skall till att köpa ny, kan det ofta hända att man får igen, hvad man en gång själf kastat och nu hoppats vara föremål för ömmare omsorger. I två långa, parallella, men åt olika håll gående linier köra vagnarne, och när man passerar hvarandra är det som striden utkämpas.

Längst bort i bakgrunden ligger hafvet, blått,

glittrande och friskt som det kunde skölja bort all världens damm.

Vagn efter vagn far förbi. Det är omöjligt att fästa dem alla i minnet; man måste inskränka sig till att fasthålla bilderna af de mera egendomliga. Se där en i form af en kolossal korg! I den åker en ensam pierrot, som öfveröser hvarje åkdon han möter med fång af friska rosor.

Se här en annan! Den är helt och hållet dold af kransar af ljusa och mörka violer, satta mot en botten af glansigt tyg i samma färg. Inuti sitta två engelsmän, klädda äfven de i samma kulörer, med en präktig pudel i violfärgadt omhölje och en lång rad violbuketter på svansen. Andra vagnar äro öfverdragna med blå eller gul gaze, och de, som åka i dessa, hafva då ofta dominos i samma färger, under det att andra åkdon likna stora skrindor med löfsalar och blommor, där de åkande äro placerade så idylliskt och småtrefligt, som man plägar vara hemma hos oss under höbärgningstiden. Alla dessa fordon hafva emellertid blommorna gemensamt. Blommor kastas från hvarje vagn, blommor ligga strödda i stora fång på marken, blommor titta fram i herrarnes knapphål och ligga i vecken af damernas klädningar, blommor synas öfverallt; men ehuru buketterna hvina ymnigt genom den doftmättade luften, har det hela ingalunda samma prägel af ursinnig strid som under confettidagarne.

I dag kämpar man icke, man kapitulerar. Med undantag af några engelsmän, som vid slika tillfällen

hafva lätt att gå till öfverdrift, söka alla mera att kasta med smak än med häftighet och styrka.

Det ligger i dag något dämpadt, något behärskadt öfver det hela. Alla dessa damer, som här med fulla händer utdela sina ynnestbevis, glömma icke ett ögonblick att de äro omaskerade. Till och med när det gäller att öfverlämna sig åt en otyglad glädje framlyser hos dem något förnämt, tillbakahållet. Det ser ut, som de slungade buketterna likgiltigt, på måfå, och dock — en skarpsynt iakttagare kan se det — njuta de af att få tala så fritt. Tala? Ja, många ord, innehållsdigra och talande, kunna följa med en sådan violbukett, vårdslöst kastad af en fin, behandskad hand. Och alla dessa sprättaktiga unga dandies af alla nationaliteter, till hvilka dessa buketter riktas, veta väl huru de utan att behöfva bruka ord skola svara genom blotta sättet, på hvilket de fatta det, som tillkastas dem. Så uppstår ett samtal, men ett samtal, som blott två och två kunna föra, där en böjning på hufvudet, ett leende kring ett par röda läppar, en hånfull dragning i en mungipa eller en varm glimt ur ett brunt öga säga mer än några ord förmå.

Striden fortfar, buketterna beskrifva oregelbundna kurvor, blomsterförsäljerskorna springa mellan vagnarne, som i sakta mak rulla utför promenaden. En frisk fläkt kommer då och då från hafvet och för med sig afbrutna stumpar af melodier, som en orkester spelar nere vid stranden, och tonerna blanda sig med bullret af rullande vagnar och stojande folkhopar. Emellertid börjar det kvällas, middagstiden närmar sig, vagnsraderna

glesna, kastningen afstannar småningom. Man far med de segertecken man vunnit. Snart står promenaden öde och folktom, några barnungar i slitna paltor plocka upp de blommor, som ännu ligga förvissnade i sanden. Men det är blott ett ögonblicks stillhet, stillhet före stormen. Om ett par timmar tar rörelsen åter till, vimlet på kaféer, teatrar och baler börjas, och då skall åter folkmassan i väldiga strömmar brusa fram öfver Promenade des Anglais.

IV.

MOCCOLETTI-AFTON I MENTONE.

Kvällen var mörk, svarta regndigra skyar flögo fram öfver himlen och nästan snuddade med sina dunkla molnflikar vid bergsspetsarne, pådrifna af västanvinden, som försatte trädens löf i en susande dallring. Utefter de långsträckta åsarnes sluttningar voro långa led af brinnande tjärtunnor uppställda, och deras fladdrande, rödgula lågor togo sig egendomligt ut däruppe bland bergshöjderna. Gatorna genomströmmades af folk, af hopar, skaror och enstaka, hvilka samlade sig i täta klungor utanför den badensiska furstinnans villa, som var eklärerad af tusende sinom tusende lysande gaslågor, hvilkas ljusa flammor skälfde ostadigt hit och dit eller i skrattande sällskap trängde sig fram genom Rue Victor Emanuel för att komma fram till eklåreringen, till ostbukten.

Den gamla stadens hus, byggda som de äro

amfiteatraliskt bakom hvarandra, simmade i ett tindrande ljushaf, ty i alla de oräkneliga fönsterna, hvilka vetta åt hafvet och promenaden — Quai Bonaparte — hänga massor af kulörta lyktor eller äro uppradade hela plutoner i led ordnade stearinljus, och allt detta ljusskimmer faller med egendomliga effekter à la Schalken öfver deras ansikten, som ännu sitta kvar i fönstersmygarne för att åskåda regattan. Nedanför på de murknade väggarne, där rappningen här och hvar fallit af, reflektera gaslågorna sig öfver kalkytor, rämnade sprickor och takrännor i uddiga, kil-lika snibbar. På hotellens gårdar afbrännes den ena bengaliska elden efter den andra, och hvart man blickar ser man husflyglar, försatta i ett grönt eller blått sken och trädgrupper, glänsande i en teateraktig röd belysning, som äfven gjuter sin karminfärg öfver trädgårdens inhägnader och gångar. Utanför på hafvet, som man hör slå upp mot strandremsornas flatspolade stenar, är en lång linie af små med lyktor upplysta farkoster, hvilka dragas af en ångslup, hvars pustande, stånkande maskineri förnimmes ända in på promenaden. Lik en ofantlig orm slingrar sig den lysande båtraden på sjön, ljusen återspeglas i det fradgande vågsvallet, men emellan dessa i gulaktigt sken lysande strimmor utbreder sig öfver böljmassan ett outgrundligt, hotande mörker. Hamnen, hvars påbörjade vågbrytare sticker ut som en arm, som sträcker ut sig för att skydda det gamla, bräckliga fyrtornet, synes otydligt, och de gamla husen därikring stå som dunkla fond-dekorationer, hvilkas rätta konturer man ej kan skönja.

Men plötsligen upplyses allt, ty ner genom en trång gränd skrider ett tåg af lysande facklor — bärarne kunna ännu icke ses — och lågorna kasta sitt sken öfver husens hvitmenade sidor och pittoreska gaflar, ett sken, som i flammande flingor hoppar från vägg till vägg, från mur till mur, allt eftersom tåget hinner fram, och slutligen, när det kommit upp på promenaden, återfår hela hamnen sitt utseende af fantastisk, dunkel obestämbarhet.

Fackeltåget nalkas, man ser en skymt af en mängd halfvuxna pojkar, som svänger fram och åter sina lysande redskap till stor fara för alla de kringstående, som samlat sig på Quai Bonaparte.

Det hela är en bild af lif och vimmel, mättad i färg, som nitar in sig för åratal i ens minne.

Lika pittoresk är scenen i västbukten i närheten af Jardin public, där en kolossal träfigur är uppställd, föreställande — som det står på de alnslånga programmen på gathörnen — »le bon-homme Carnaval», och kring det åbäkiga belätet stå människor i mängd, beskådande fyrverkeriet, mest omaskerade, men äfven här och där några glada masker. Andra springa ikring med långa ljus under djärfva försök att blåsa ut hvarandras lågor, under det de uttala åtskilliga önskningar, hvilka skola eller icke skola gå i fullbordan om ljuset blir släckt, men denna från Rom och Syd-Italien lånade sed, efter hvilken kvällen fått sitt namn — moccoletti: småljus — har i dessa trakter aldrig öfvats med någon större ifver. I stället sysslar stora mängden med att hurra åt alla fyrverkeripjäser, som upptändas, såväl åt de stora rullande solarne, hvilka

vrida sig i skinande kretsar, som åt raketerna, hvilka begynna sin Ikarosflykt med en utmanande knall, beskrifva en djärf kometbana i luften för att till sist sjunka ned i vågorna, samlande all sin kraft i en intensivt lysande stjärna, som länge ses långsamt glida ner innan den försvinner, men som ännu i sitt fall sprider ett matt ljus öfver böljryggarne. Mest applåder uppväcka dock sjödykarne, som i dussin kastas ut i vågorna, där de fräsa och morra åt hvarandra, plaskande upp och ner, liknande förgyllda igelkottar. Samtidigt åker en af Mentones mest fulländade dandies m. Palmaro förbi och påtänder den ena bengaliska elden efter den andra på sin i hvitt dekorerade karnevalsvagn, under det en musikkår, som tagit plats på de schaggklädda sätena, spelar af alla krafter. Slutligen slår dödstimman äfven för träautomaten, där han sitter — på krönta herrars vis — högt uppe i luften och ser förnämt ner på den stojande, gemena hopen ikring, fyrverkeripjäser tuttas på kring hans lif och bäst som det är står hans höghet i ljusan låga, stycke för stycke förbrinner hans furstliga träkadaver och till sist faller också det pundiga hufvudet ner i det roflystna eldhafvet under folkets skallande jubelrop.

»Le roi est mort, vive le roi,» ropade ju fransmännen fordomdags.

Så är karnevalen slut, det är ett sorgligt men orygglig faktum. Folket börjar röra på sig, de bröstsjuka sätta näsdukarne för munnarne och ila hem, några musikälskande individer stå och lyssna till en italiensk sångkör, som strör ut sina toner i

den afkylda nattluften utan att akta på bullret af åkdon och fotgängare, och några glada ungdomar skynda, för att få en värdig afslutning af dagen, upp till Taverne Alsacienne, hvarest alla kvällar äro muntra baler à la Bullier, baler, som besökas af danslystna hotelluppasserskor, kypare, som vilja spela kavaljerer, demi-monde-damer och herrar, som älska bekantskaper i dessa sfärer. Originellare är i kväll emellertid anblicken af de vanliga små buvetterna, där ortens bondfolk svänger om till tonerna af ett uråldrigt positiv, medan de äldre sitta kring de långa träborden och dricka karnevalens graföl i surt rödvin eller sött asti spumante.

Stora mängden går i alla fall hem, och det är icke utan att litet hvar känner sig en smula misslynt, då han kommer in i sitt rum och ser sin karnevalskostym ligga afdankad på en stol. Den är fläckad af krossade confetti och smutsad af rännstensstänk, men du kan det oaktadt icke afhålla dig från att sakta smeka den med handen, och du ser på den ungefär som en afskedad militär på en uniform, han icke längre har rättighet att bära, men som gör honom vemodig till mods, då han erinrar sig alla minnen, som låda vid den. Och medan du med näsborrarne insuper all den parfym, som ännu sitter kvar i ärmar och veck, mumlar du för dig själf ett par rader ur en karnevalsvisa — nyligen af en genialisk ung fransk författare använda som slutstrof till en roman:

Tu t'en vas et tu nous quittes,
tu nous quitte et tu t'en vas.

Samlingen "Från Rivieran" 1883

STRÖDDA RESEBREF

FRÅN HOLLAND.

Hela vintern hade han lugnt skridit fram på samma gator och lugnt på skyltarna läst samma namn, dag efter dag hörande samma ord och mötande samma människor, men nu mot maj, när farlederna löpte ut i ändlösa perspektiv af blå himmel och sol, när isen brast för den drifvande töblåsten, då greps han af en oresonlig och våldsam reslust. Han längtade bort från allt det gamla, gamla hus, gamla ansikten, gamla historier, bort till främmande nejder, hvilka som helst, blott nya intryck där kunde uppfriska ens vinterfrusna sinne och man fick låta sina dagar skena af i turistlifvets obekymrade vagabondage, fri från hemlandets eviga dagsstrider med inkast, färglösa och nötta som för ofta begagnade klichéer. — Missmodigt såg han på Skeppsbron hur ångbåtarna målades och fejades, rustande sig till färd, och när han håglös och tankspridd satt vid sitt skrifbord, berörde honom lokomotivens hvisslingar från den närbelägna stationen som signaler att hastigast möjligt kasta in sina effekter i kappsäcken. Och dock fick han ingen vart resa, fastkedjad som han var vid sina böcker. Så steg han upp och stirrade ut genom rutan. Det var

töväder där ute med plötsliga ljusa glimtar, och denna luft med soltindrandet genom fukten erinrade honom om Holland, och genast fick han en brinnande håg att åtminstone i fantasien återse det egendomliga, kära landet. Han sköt arbetet till sidan, tog fram ett krus Half om Half från Wynand Focking, och med den bruna likören i glaset och ögonen fästa på en Delfterkrukas hemtrefligt blåhvita mönster försjönk han i drömmar.

*

Och han vaknade upp i hotell Doelen i den nordholländska staden Groeningen. Han trädde in i matsalen för att frukostera och blickade sig ikring, förtjust att ändtligen stöta på något, som de stora turisthjordarna med sin Bædekerförslafvade beundran ännu ej beröfvat den finaste bouqueten af kuriöst behag, ett egendomligt hörn af världen bortom resenärernas vanliga allfarväg. Hela matsalen blänkte som ett stycke kakel. Mässingsteköken lyste nyskurade och det hvita porslinet tog sig kritfärgadt ut mot den bländande hvita duken. Kaffet kokade i sin kanna öfver en liten låga på simmande veke — som i gamla dagars primitiva nattlampor — och rundt ikring sutto nyvaknade mynheers och skuro betänksamt runda skifvor Eidamerost. Men utanför fönstret låg Groeningens stora torg med nytvättade trottoarer, fredligt och gemytligt, likt skådeplatsen för någon humoristisk barnsaga med alla sina olikformiga, löjliga hus, hvilka kunde vara uppackade ur någon leksakslåda,

och sina små vagnar med getter i skaklarna utanför portarna. När därtill klockspelet i S. Martini kyrktorn började spela melodier i barnslig, hög diskant, åtföljda af timslag med ett gravitetiskt allvar i klangen, kunde man utan svårighet inbilla sig, att ridån nyss gått upp till ett féeri, hvilket skulle spelas af småttingar... En pys, klädd som förste älskare i Almavivakappa, skulle stiga ur det smala huset midt emot — det liknade verkligen en kuliss — och med serenaden från sin cittra locka ut sin lilla tillbedda sköna. Tveksam skulle hon komma med pudradt hår och styfkjortel. Men han enleverade henne, och med armarna om hvarandras lif flydde de i ett af dessa små med getter förspända åkdon. Men ack och ve, där kom flickans far — tioårig, med peruk, skägg och bister min. Han ilar till rådhuset och hämtar stadsvakten för att sätta efter rymmarna — och så växlar det med förvecklingar till dess pjesen slutar och de tu få hvarandra, och hela barnaföljet med bröllopsfolket i spetsen skrider in i kyrkan, i det S. Martini klockspel på nytt uppstämmer sin glädtiga melodi i barnslig och hög diskant...

Samma vegetativa fred och ro mötte beskådaren öfverallt, där han dref på gatorna i den tysta staden, och när han besåg det lilla universitetet, kom han att tänka på det gamla Hollands språklärda, dessa oförtrutna arbetare, hvilka staplat upp berg af lärdom, från hvilka ännu i dag enstaka stenar brytas. Och han tänkte med saknad på, hvilken tillvaro af smärtfri hvila det skulle vara att resten af sina dagar lefva i denna glömda afkrok af världen,

ägnande alla sina tankar åt ett gammalt och gulnadt manuskript. Det skulle vara en fornfransk hjältedikt om Karl den store, kejsaren med det »hvitblommiga skägget», och hans paladiner, en dikt, genom hvilkens strofer ännu darrade som ett svagt eko af Rolands horn. Småningom skulle han blifva lika förälskad i den gamla handskriften som den stillfärdige klerk, hvilken under de långa ensamhetstimmarna i sin cell textat den med sirliga bokstäfver och prydt dess sidor med miniatyrer i bleka färger och fina linjer. Tiden skulle glida förbi honom och verklighetens sorger förlora sin udd. Där han lefde i den ensamma, stilla staden Groeningen skulle småningom en ny värld stå upp för hans öga, medeltidens döda värld med all sin brusande hänförelse, klingande af svärd och doftande af rökelse.

*

En holländsk g r a c h t — den har intet af de venetianska lagunernas fantasmagori, och de klumpiga »koffarna», som i det bruna vattnet ligga och spegla sina bredsidor med grönmålade kojluckor, besitta intet af gondolernas mångbesjungna romantik — och dock, hur obeskrifligt pittoresk är icke en dylik holländsk stadsvy! Husen med sina stora fönster, gaflade, toppiga, alla olika i en lång, sned rad — en skämtsam capriccio i arkitektur — en räcka almar, hvilkas lummiga, dammgrå löfverk breder en allvarlig skugga öfver gatan, och så masterna stickande upp ur kanalernas farkoster med halft nedfirade segellappar — det hela badadt af Hollands

transparenta luft, disande bort i ett pärlgrått töcken när det mulnar, skimrande i solsken med en ton af silfver. Också människorna smälta in i taflan, ty tack vare sin djupa flegma få de något af sydländingens uppgående i en stämning. Två sjömän, som röka kritpipor bland drypande tjärtunnor och tomma fiskkorgar, en fetlagd piga i violett kofta och träskor, sysselsatt med att borsta en port ren, en på en gång trumpen och godsint figur bland kolonialvarorna i en öppnad butik — alla taga de sig ut som afsiktligt insatt staffage. De gamla kostymerna, som ännu bevaras uppåt Nord-Holland, gifva ytterligare färger åt det hela. Friesiskornas hårklädsel, lik en metallkalott, blänker kring hufvudena med ciselerade plåtar vid tinningarna, och här och där skymta fiskare från Urk (en liten ö i Zuidersjön) med bussaronger, liknande turkiska mamelucker.

*

Stickande hvass låg högsommarens sol öfver Scheveningen, och dynerna höjde sig som en gul sandås med ojämna kullar mot himmelens molnlösa blå. Kasinot och hotellen skeno med ljusa väggar och skimrande markiser, och flaggstängerna höjde sig som spiror i den lätta luften. Men nerför de sluttande strandbrinkarna ända till hafvet vimlade kurortens brokiga befolkning, och violetta flätade sig skuggorna fantastiskt ihop med allt det gulhvita gruset. På chaussén rörde sig en fil vagnar sakta framåt — eleganta ekipage, körda af stela kuskar i mörka livréer, hållande tömmarna

högtidligt i de hvita handskarna. Från sätena kastade de åkande trötta, af det skarpa solljuset pinade blickar mot hafvet, blickar af längtan efter böljornas oändlighetsperspektiv af blånande friskhet och kylig svalka. En profil af en nabob, brynt under indiskt luftstreck, skymtar plötsligt, energisk och intelligent, bland alla dessa finlagda ansikten med detta uttryck af andradagströtthet öfver de bleka dragen, typiskt i gammalättade familjer. Men i vagnen därefter halfligger en skönhet af den art, van Beer excellerar att måla, en spenslig, långsträckt figur, rödblondt hårsvall öfver låg panna, pudret hvitt och tjockt på de afsmalnande kinderna och ögon, som tuschstrimmornas mörka ringar förgäfves söka gifva en blick af ökad glans...

Men nederst på själfva strandremsan, där det mesta folket sitter och andas haf, hade en ung holländska ensam krupit in i en af dessa stora mot vinden skyddande halmstolar, som likna soldaternas vaktkurar. Det var Henriette, en patriciska från Heerengracht i Amsterdam. Hennes gestalt hade tjuguårens slankhet med fint tecknade, smärta lemmar, men ansiktet såg äldre ut. Den bleka hyn bar en rodnad af hektik. De granna, bruna ögonen lyste lidande och sjukt och kring munnen skälfde ett leende af desillusionerad världsklokhet, halft smärtsamt och halft spotskt. Medan hon i värkande mattighet insöp luften såg hon sig förströdt ikring...

Som en rad stånd stodo badvagnarna på stranden. Men en efter en blefvo de upptagna och kördes så långt ner, att vågorna sköljde hästarnas

bogar. Så stego de badande ut i vattnet, männen raskt, fruntimren betänksamt, huttrande kokett i sina simdräkter af tricot när saltskummet vätte fotbladen. — Rundt ikring på stranden tilltog lifvet för hvarje minut. Grupperna växlade i brokigt virrvarr. Hundförsäljarna bjödo ut sina hvita pudelvalpar längs efter stolraderna. Fragment af samtal nådde på de mest olika tungomål Henriettes öron.

Men själf kände hon sig förunderligt isolerad bland alla dessa leende människor, af hvilka dock så många voro hennes bekanta, ensam, som när en svår smärta plötsligt låter en märka, hur fruktansvärdt allena man står äfven bland vänner, bland jämnåriga och jämlika. Med en egendomlig oförmåga att förstå såg hon badortskurtisen lysa bland de pratande ringarna som glimmande lusteldar. Förklaringar lämnades med erbjudna violbuketter, och damhänder, som skälfde i sina mousquetaires, dröjde kvar i handtryckningar med långa bekännelser. Men Henriette hörde baktankarna skorra genom växlade bedyranden, hörde tvetalan i löften, och dessa unga par, som nu i öm sommarlek knöto förbindelser, såg hon för sig i skilsmässornas och brytningarnas höstväder, bedragande och bedragna, lefvande känslolöst och dödt vid hvarandras sida eller skiljande sig åt med kalla handslag och tomma ögonkast. Hela denna värld, som roade sig i sommarsol och färgglädje, blef för hennes af sjukdom förmörkade öga till en stor samling pestsmittade, som lekte karneval, och i sorlet af skratt och prat, kärleksord och skämt ljödo för hennes hörsel med allt växande tydlighet dödsklockornas slag, tonerna

af ett requiem, dofva som spadtagen med mull mot kistans lock. Och Henriette slöt ögonen, halft domnad i sömn af Scheveningens hafsvind. Hon drömde att hon åter låg i sitt sjukrum i hemmet vid Heerengracht. Amsterdam sof — blott sakta slog kanalens vatten för nattens pustar. Hon hade i timtal legat vaken och stirrat på alla de ljusa, glada bilderna på de japanska målningarna och broderierna i rummet — den stora sängskärmen, där smärta danserskor i ljusa skört svängde rundt med brokiga fåglar på hufvud och skuldror, och väggens hvita siden, där flamingos stodo på sitt ena ben med näbbarna böjda öfver floden, som sakta gled mellan grön vass.

Men när morgonens första solstrimma föll in genom spjäljalusien brukade hon slumra in, i det alla dessa ljusa japanska bilder för hennes ögon liksom förvandlades till blom och föllo ner öfver hennes bädd som de skära bladen från ett fruktträd. Hon slumrade in med en enda stor längtan att få dö, att, också hon, få förflyktigas som doften af en hvit vårblomma, långsamt som en narciss' arom försvinner i ljum luft.

*

Men de härligaste stunder, han erfarit i Holland, voro dock de, då han i minnet genomgick alla de taflor, han om förmiddagarna i timtal betraktat på museerna, skiljande sig från dukarna med en känsla nästan som af ett smärtsamt afsked. I en lång följd brukade de om kvällarna, då intrycken ännu voro färska, glida förbi hans öga, visande

honom hela Hollands natur och människor som i ett enda stort fortlöpande sceneri. Det förekom honom, som vandrade han i långsamma dagsresor genom landet och såg landskap och städer, interiörer, alla nationens skiftande typer...

Den stora slätten bredde sig grön så långt ögat skönjde, med högt och saftigt gräs och betande hjordar af präktiga svart-och-hvita kor. Men öfver det flata landets enformighet förändrade himmeln hvarje stund utseende. Mörka skyar seglade långsamt mot horisonten, fällande öfver marken sin svarta skugga. Landskapet fördystrades. Väderkvarnens vingar pekade som ett brustet kors mot himlen. Ekarna förvredo sitt knotiga grenverk, där de stodo resliga på höjden och sträckte sina brunskiftande blad mot hyddan med de mosslupna, grå väggarna — och Ruysdaels melankoli slog betraktaren till mötes med en vemodstung känsla af grubbleri och allvar.

Men därnere kring flodmynningen blef nejden åter glädtig. I rötmånadsvärmen låg middagssolskenet som fin, skimrande dagg öfver kullarna ned mot det stilla vattenbrynet. En herdepys siestade vid en dikesren i behaglig blunder, medan hans kreatur belåtna lågo och idisslade i gräset. På landsvägen besteg en ädling i rik dräkt med granna fjädrar i sin barett en hvit springare, som krånade sig — det hela var harmoni och sommarglädje, en duk af Cuyp. — — — Så trädde en landsby fram med låga kojor kring en anspråkslös kyrka. Ostade hade framför sitt hus en birfilare, som spelade på nyckelharpa och sjöng en toklustig visa

med grofkornig refräng, i det han vred munnen på sned i sitt gamla väderbitna syndaransikte och ögonen lyste af skrattande lättsinne under hattbrättet. Öfverallt i knutarna tittade bönderna fram med runda, godsinta fysionomier och snuggorna hängande i mungiporna, och kring brunnskanten skockade sig skaror af barn, pojkar, som grinade mot solen, och småflickor med humoristiska, gamla gumansikten under snibbschaletterna... Jan Steen bjöd i sitt hus på ett dansgille, dobbel, kurtis och dryckjom. Där rörde man friskt på svickan. Hej, hur kortlapparna slogos med trumf i bordet, hur röken bolmade ur piporna och hur ölets skum sprutade högt öfver stånklocken. Rödbrusiga karlar svängde feta flickor med lifstycket öppet i barmen, så deras lösta röda hår fladdrade kring höfterna. Men på den väggfasta bänken längst inne i dunklet kysstes rusiga läppar...

Härefter steg själfva staden fram med sina grachter, gator med sol öfver gaflade hus och hamnar med speglande segel, och en rikedom af glada interiörer tedde sig för hans syn. I de höga festsalarna sutto skyttegillena vid banketten i glammande lag. Krigare, klädda i trettioåriga krigets kostymer, drucko rhenvin ur fyllda remmare. En festlig glädje spred sig öfver martialiska anleten, tills man storskrattande lutade hufvudena bakåt och log mot bägarnas tindrande vinglans — och hur en dylik kavaljer i kyller och plymagerad hatt kan skratta mot sitt fyllda glas, det har man ingen aning om förr än man sett det hos Frans Hals.

Men i trefna borgarhem går lifvet fram med

alldaglig färdsel och vanliga händelser. Där inne i rummet, där man liksom hos Pieter de Hoogh kan se en skymt af gatan genom den öppna dörren, sitta far och mor lugnt samspråkande vid småttingens vagga, medan timmarna gå ljufva och långsamma och solfläckarna hela Guds långa eftermiddag lysa på väggen. Men inne i salen låter Metzu en officer underhålla husets unga dotter. Han står framför den stora, öppna spiselhärden, hon sitter vid spinetten och slår förströdt an en ton för att vid hans artigheter dölja sin stigande förvirring, en duo, fin och elegant som ett franskt proverb.

Dock, till sist försvinna alla dessa bilder, hur härliga i sig själfva, försvinna för minnet från Rembrandt. Det är ansiktena från alla hans taflor, som träda fram för minnet i ojämförlig glans, dessa ansikten, hvilka, vare sig bekymren fårat pannorna eller blott lyckliga dagars tillfredsställdhet lyser ur lugna ögon, alla likväl hafva samma förunderligt rika uttryck öfver sina drag — som kunde man i dem läsa ett helt människolifs samlade erfarenhet och tankelif, något som essencen af alla deras genomlefda fröjder och lidelser, glädje och missräkningar. Och öfver dessa oförglömliga ansikten, hvilkas blickar blifva en kära som vänners, hvilkas munnar man tycker när som helst skulle kunna öppna sig och tilltala en ömt och rådande, som anförvanters, stiger så Rembrandts solljus, rikt och outgrundligt som vår Herres eget, och i dess gula stråle darrar allt hvad människodröm äger af längtan, fantasi och vingad aning.

Nornan 1888.

EN MAJSTÄMNING FRÅN MERAN.

Merans till jämt två man uppgående polisstyrka, hvilken eljes gemenligen brukade öfvervaka den publika säkerheten på hvar sin ölkneipe i stadens olika delar, skulle, berättades det i tidningarna, förstärkas med anledning af de befarade demonstrationerna första maj och söndagen därpå. Men så väl de gamla som de nyförordnade bland lagens väktare kunde lugnt äfven dessa dagar förblifva vid sina sejdlar, ty ingen demonstration af någon art inträffade, som med sitt buller och sin oro störde de första majdagarnas vårliga högtid, medan rundt om i Merans dalkittel rosornas knoppar efterträdde fruktträdens fallande blom.

Men på söndagsmiddagen samlade sig dock hela befolkningen från staden och trakten rundt omkring till en demonstration, en fredlig vårens och vördnadens demonstration, som sedan år tillbaka ägde rum den första söndagen i maj. Medan de första gröna skotten klängde sina ljusa blad öfver de torra vinstockarna i Tyrolens tusen vingårdar, brukade man samlas i ett högtidligt tåg kring Mariabilden på Merans torg för att bedja henne, den barmhärtiga och nåderika, taga årets vinskörd i sitt hägn.

Så skedde också i dag, och när de brådskande och skådelystna främlingarna skyndade ut från middagsborden i Merans många pensioner och hotell, var redan det lilla torget fullt af folk. Det lönade också mödan att infinna sig där — äfven med uppoffring af några rätter vid dinern — ty sällsynt rikt på ljus och färger var det skådespel, som där mötte ögat. Merans torg har alltid en utprägladt sydländsk karaktär, där det med madonnabild och springvatten sträcker sig utefter nunneklostrets hvita mur, sydländsk genom anblicken af ljusa väggar, af blank murgrön, af gula gatuperspektiv, försvinnande i solljus, och sydländsk också genom sin bakgrund: dessa mjukt formade bergshöjder med skog och vinfält, bakom hvilka snötinnarna kanta synkretsen med sitt isband. Och i dag förstärktes detta intryck af varm söder än ytterligare genom den yppiga brokigheten öfver det lif, som böljade af och an på torget, fyllande den lilla platsen med sin färgprakt. Utefter klostermuren stodo tyrolerbönderna i täta led, alla i de kända nationaldräkterna med de gröna västarna och de röda rockuppslagen, typer, sådana Defregger målat dem, smärta, unga karlar med den fjäderprydda hatten kokett på hufvudet, med söderns bruna solbränna öfver kinderna och söderns svarta eld i de glansiga pupillerna, eller åldriga gubbar med skarpa, markerade anletsdrag och klar, klok blick under de grånade ögonbrynen, liknande de gamla från Tyrolens sista heroiska tid, de gamla, som kämpade och sutto till råds med Andreas Hofer och Speckbacher. Ur alla gathörn kommo grupper af ljusklädda främ-

lingar, och de bjärta färgerna i vårdräkter och parasoller sjöngo djärft i den klara luften. Men midt öfver hela torget skred processionen fram med all den »triumferande kyrkans» pomp och ståt. Främst gick biskopen från Brixen under den gyllene tronhimmeln, och när man såg den resliga gestalten i den guldbroderade hvita mässhaken, drog ett tåg af halfklara minnen om medeltidens mäktiga kyrkofurstar genom ens fantasi. Efter biskopen följde prelater och korgossar, standarbärare och hillebardiärer, kapuciner i bruna kåpor och sist i långa, aldrig lycktande rader kvinnorna i sina söndagsdräkter med de vida, mörka kjolarna och de ljusa förklädena — med de blottade hufvudena böjda mot radbanden mumlade de halfhöga, entoniga böner.

Så skred processionen långsamt fram till madonnan, där hon stod krönt med mångfärgade girlander af konstgjorda blommor, och kring sockeln, där kyrkans monstranser och stakar blänkte, uppstämdes mässa och böner. En präst på sin bönpall visade en påfallande ömhet om sin tonsur, på hvilken solens lodräta strålar brände... Korgossen där bakom Mariabilden log en smula till höger och vänster, medan han med en halft pojkaktig åtbörd svängde sitt rökelsekar — med den rödblonda luggen snuddande vid de skälmska ögonen, med smilgropen i hakan och löjet öfver sin friska mun liknade han ett af dessa skalkaktiga, profana änglabarn, som aflocka en ett leende midt i den djupa allvarsstämning, som strömmar ut från en altarduk af någon florentinsk mästare från 1400-talet... I

främlingsgrupperna skrattades och fnissades, hviskades med halfkväfda stämmor — kurorters vanliga samspråk af skämt och flirtation. Eljes voro tystnaden och uppmärksamheten allmänna, och andakten lade sig som en absorberande, en djup men icke tung högtidlighet öfver den lilla platsen och dess brokiga människovimmel, dragande alla in i sin mäktiga stillhet, gripande äfven den, som stod utom det hela, med en ymnig gemensamhetsstämnings hela outgrundliga kraft. Men det var icke blott denna fläkt af samlad och dock ljus och tillitsfull andakt, som verkade tagande, det var själfva skönheten och rikedomen i detta majoffer, som ryckte en med, allt det fylliga, ljusa och blossande, som kännetecknar alla söderns fester i detta fulla solsken och i denna varma luft, där allt slår ut i en rusande yppighet af blomprakt och ögonlust, vare sig det gäller en italiensk karneval, en provençalsk sångarfest eller en tyrolsk kyrkprocessions stål och allvar.

Rundt kring Mariabilden bad man för vinet. För vinet, som är traktens enda rikedom, på hvilken lyckan och välfärden bero i alla dessa hvita hus, som lysa fram bland grönskan på Tyrolens sluttningar, vinet, som gifver uppehälle och lifslust, glömska och glädje, vinet, som vederkvicker skördemannen och daglönaren ur de stora kurbitsflaskorna, som efter lycktadt arbete vinkar till glada lag kring de små vinstugornas diskar och samlar familjerna till skämt och samspråk under fruktträdens knotiga grenar... Och enade med sångens toner och rökelsespiralerna till en dofttung hymn stego alla dessa

böner upp mot Mariabilden, där den stod blek och marmorhvit, med hufvudet en smula trånsjukt lutadt mot ena skuldran, lik en ung, öm och trött moder, som längtar att bönhöra — och få ro.

Så lyfte biskopen hostian mot den knäböjande församlingen. Ceremonien var slut och tåget satte sig åter i rörelse. Det vek af in i Merans gamla stadsdel, Unter den Lauben, där processionen tog sig än pittoreskare ut på den smala gatan mellan de höga husens ålderdomliga arkader, och försvann till sist i kyrkan, där den låg försjunken i sitt dunkel med rökelsen stigande som sopransång uppåt hvalfven och ljuslågorna som mystiska, röda blodstårar framför altarna. Och när man kom från det klara landskapet därutanför, där solljuset nästan bländade ögat, öppnade sig här inne i de skumma skeppen en annan värld, en sällsam skymningsvärld, där man sällskapade med andra tankar och varsnade andra syner än i det skarpa dagsljuset.

På ett skådespels allvar låter lifvet gärna ett satyrspels skämt följa. Så skedde äfven här, men lika ljus och högtidligt stilla som högtiden kring Mariabilden var, lika behärskad i all sin lust och glädje var också den majfest, som på eftermiddagen firades på ängarna framför det lilla värdshuset Gratsch utanför Meran. Dit strömmade nu alla människor från trakten. Dit skyndade landtfolket i brokiga, stimmande skaror, dit flanerade Merans kurgäster, dit läto de sjuka köra sig i sina rullstolar, och på den pilkantade landsvägen dit ut skyndade äfven de »höga herrskapen», hvilkas namn brukade möta en på kurlistornas första sidor, cere-

moniella och högtidliga som häroldsrop och fanfarer — kronprinsessan Stephanie på sin tilbury med tyglarna i handen, smärt och elegant med den smala, långlagda profilen, eller Karl Theodor af Bayern, den berömde ögonläkaren med sitt egendomliga, allvarliga och energiska ansikte.

Där inne på gräsmattorna under de gamla fruktträden rådde också ett växlande lif, en ljus, förnöjd glädtighet. Det var intet af en nordisk folkfests larm och bråk eller en flamländsk kermis' bullersamma orgie — det var en glammande, vårfrisk och världsbelåten upprymdhet, lik den som stiger ur Tyrolens lätta landtvin. Man dansade, skämtade, spelade lotteri. Kring den såpade stången, där traktens brunhyade ungdom gjorde de första bittra lärospånen om hvad det vill säga att krafla sig uppåt i denna krångliga värld, stodo täta led af skrattande främlingar, medan den mer okonstlade och matfriska delen af publiken skockade sig kring en kökspojke — trind och gemytlig som i en sydtysk folksägen — hvilken stekte korfvar på sitt halster. Öfver allt stänkte ölets skum högt öfver stånklocken, och vinet lyste rödt och gult på de långa borden, vid hvilka de mest olika typer sutto sida om sida. Här en dandy i modets allra nyaste chic vid sidan af en gammal tyrolerbonde — det var två människor så olika att tanken i första ögonblicket har svårt att förmedla dem; där en lång, spenslig engelska, frisk och dock förfinad i sin smärta elegans, med lawntennisbanornas bruna solbränna öfver kinderna och sportens elastiska rörlighet öfver alla lemmar, vid sidan af Österrikes syd-

ländska skönhet med lidelsens hetsiga dröm i de svarta pupillerna och en trånsjuk flegma öfver den yppiga gestalten — det var en spröd, fint tecknad orchidé vid sidan af en mörkröd, prunkande kamelia. Så midt i det hela, bland alla skratt och och all glädje, ett blekt sjuklingsansikte, hemskt hvitt bland all rodnad och alla färger, med ett smärtsamt leende af ängslan och svårmod inför allt detta rika, sundt pulserande lif.

Emellertid led det mot aftonen, men ingen svalka föll — luften kändes snarare allt varmare, där den tung af blomsterånga låg under fruktträdens löfhvalf. Och medan den hvita blommen långsamt dalade ned öfver mörka och blonda hårfästen, fick musiken en mer eggande klang i sina vaggande tongångar, dansen en smeksam, dristigare rytm, och i de många samtalen mellan två togo orden plötsligt passionens vingar. Det var sommaren, som drog sitt första andetag och förströdde vårens fägring, viss att kunna bjuda på än rikare sötma och än kraftigare låga. Den spred öfver dalarna en ny, praktfullare flora, skymde med allt yppigare festoner utaf grönska melankolien och lidandet öfver de många groft snidade Kristusbilderna i korsvägarnas nischer, och med glöden af sitt solsken tvang den till lif alla de minnen af riddarlif och chevaleri, som drömde inom tinnarna på de många slotten å Tyrolens bergskrön.

Men när det mörknade blef det åter ljudlöst stilla i Merans stad och dalkitteln där omkring. Den sydländska natten kom, så olik vår som en stark, fullmogen kvinnas djupa slummer är

olik en ungmös lätta, drömfyllda blund, den sydländska sommarnatten, i hvilken allt domnar af i vindlös ro, där längtan icke som hos oss är obestämdt svårmod med obestämda bilder, utan stark som en sjukdom med klarhet öfver alla själens skrymslen... Jag gick utefter Merans öfvergifna promenader längs floden Passer, hvilkens små gröna böljor ensamt fyllde tystnaden med sitt sorl. Och medan dagens procession för vinet åter drog genom mitt minne, började min tanke undra öfver hurudant det skulle blifva, detta vin, som nu spirade på framtidens vinstock.

Det var maj, månaden då allt blir nytt, och ögonblicket var — försäkrades det af alla dem, som gjorde anspråk på att kunna se in i det kommande — uppfylldt af en ny tids grodd. Medan de första gröna skotten klängde sina ljusa blad öfver vinstockarna i Tyrolens vingårdar, spirade — försäkrades det af tusen munnar — öfverallt nya tankar, som skulle omgestalta världen, göra den friare och lyckligare, lösa dess gåtor och lindra dess bekymmer. Var det då verkligen det under långa sekel eftertraktade förbrödringens och kärlekens vin, som nu ändtligen växte på framtidens vinstock, detta den oändliga hänförelsens vin, som skulle göra små själar vida och belackarna till Graalsriddare, detta den stora entusiasmens vin, som vi drömt om allt sedan vi kunnat tänka och för hvars drufva vi så gärna gåfve vårt tvifvel och dagens lilla visdom? Eller bedrogo sig profeterna än en gång — som så ofta förut — när de spådde om en stundande majlycka för mänskligheten? Var det blott öfver några

nya flaskor de fröjdades så högljudt, och skulle vinet alltid blifva det gamla, den eviga, trista blandningen, där drömmarnas och extasens arom förflyktigades för tillvarons tunga, bittra bottensats, för smärtans beskhet, råhetens drägg och hatets syra?

Så frågade jag mig själf, medan månen sakta steg öfver bergen. Den spann sin strålväg från marken snedt öfver kastanjernas ljusa blomstertorn, upp mot de högsta höjderna och öfver dem mot de än högre och än blåare berg, hvilka fantasien kände, men ögat aldrig skådat, mot människodrömmens aldrig nådda Mont Salvat, där kalken med framtidens vin förvaras.

Dagens Nyheter 1890.

FJÄLLBREF.

GENOM VALDRES.

I.

Den som upphetsad af tidningsläsning och oroliga samspråk, hörda i förbifarten, anlände till Kristiania dagarna efter de stora demonstrationerna, måste blifva slagen af den stämning af frid och dåsig sommarro, som låg åtminstone öfver det yttre af den norska hufvudstaden. Aldrig har ett samhälle i en farlig politisk kris företett en mer fridfull och stillsam yta. Inga folkförsamlingar, inga plakat på knutarna, inga oroligt stimmande människohopar. Infödingarna hade flytt för sommarvärmen ut på landställena, och på den sollysta Karl Johan — den norska litteraturens lustiga karikatyr af Boulevard des Italiens — rörde sig sorglösa turister och sommarklädda stadsbor i ferietidens makliga, litet håglösa dagdrifveri. Och på Grands kafé kannstöptes det sommartrött och matt vid ölglasen eller den klassiska »pjoltern».

Den politiskt oinvigde och ointresserade kunde sålunda lugnt fortsätta sin färd utan risk att försumma tillfället att få se några dramatiska upp-

träden, och med den outsägligt angenäma känslan af frihet och skollof, som en tankens arbetare erfar, då han lämnar ett kulturcentrum bakom sig, började man sin resa inåt landsbygden, upp mot fjällen.

Valdres torde vara den af östlandets alla dalsänkor, i hvilken turistlifvet är störst. Det är också en af de router, som erbjuda mest för de resandes bekvämlighet, om än vägen i detta afseende näppeligen helt motsvarar de föreställningar, som man får under studium af resehandboken eller de program, som utgifvits af traktens turistförening. Men dalen erbjuder så mycken frisk och växlande naturskönhet, människorna, med hvilka man har att göra på hotell och stationer, äro så välmenande i sin (efter vår svenska, litet ceremoniösare etikett) öfverraskande förtrolighet, att man ser bort från bristerna häri och icke gör några, för öfrigt orättvisa, paralleller med schweiziska förhållanden. Tålamodet blir outslitligt, som ortens stående kost, den morgon, middag och kväll i olika former återkommande laxöringen, och de kala, brädfodrade rum, i hvilka man tillbringar nätterna, tapetserar och möblerar man med alla de tusen skiftande syner och bilder, hvilka under dagsresans timmar dragit sollysta och friska förbi ens ögon.

Sedan man på ångbåt farit öfver den långsträckta, skäligen ointressanta Randsfjorden, når man fram till Odnes, routens utgångspunkt, och de många fordon, som vänta vid ångbåtsbryggan, visa att man kommit till en af de mest befarna vägar i denna del af Norge. Härifrån gå ju också turistleder både till Bergen och till Jotunheimen. Man

har här valet mellan diligenserna, hvilka icke här som i Schweiz äro tråkiga, fyrkantiga, melonfärgade trälådor, utan vanliga, bekväma landåer, och höghjulade kärror och karrioler. Men mest sin egen herre är man dock om man hyr sin egen vagn, i hvilken man kan inrätta sig som i sitt eget hus och med en känsla af nybyggarlif anträda sin flera dagar långa åktur.

Det är vanligen mot aftonen, som man begynner färden, och i en halfmulen sommarkvälls lätta, grå skymning träder landskapet en till mötes med en stämning af allvar öfver de höga, skogsklädda bergshöjderna och de brusande, klara strömmarna. Byar och enstaka hus i bleka färger af grått och brunt ligga tungsint ensamma bland vägkanters dunkla grönska, och människorna, som betrakta en halft förströdt och halft nyfiket från trappor och förstuguknutar, få i kvällsdagern ett uttryck af trögghet och grubbleri. Men först nästa morgon, då man lämnat Tomlevoldens station och i solsken åkt ett par timmar uppåt, får man det första, starka intrycket af den norska höglandsnaturens ljusa, öppna och dock allvarliga skönhet. Något mer upplifvande och friskt landskap får man också leta efter än de vida längddalarna, som här breda sig mellan långa, gröna åsar med en mäktig och majestätisk rytm — som öfver en högtidsskruds veck — öfver bergens linjespel. Djupt i dalstråkets botten flyter älfven, blå och blank som en vik af hafvet. Nederst kring vattnet ligga ljusmålade byggningar med fält, åkrar och betande kreatur och leda tanken på söndagsglada melodier och småtäck landtidyll, medan högre

upp på sluttningarna, omgifna af landstycken i växlande grönska med allvarligt dunkel eller stickande sol, skymta den norska bondnovellistikens typiska hus, ofta med en karaktär af sorgmodig isolering. Högst uppe skymta de grå säterstugorna, där glesnar skogen för att till sist som en småväxt och melankolisk krans af pioniärträd, som vinden böjt och ovädren härjat, kanta bergkammarna mot sommarhimmelns solblå synrand.

På en väg längs doftande skogshöjder, genom dalar, som öppna och sammansnöra sig, når man Tonsaasen, ett af Norges mest besökta sanatorier för bröst- och nervsjuka, vackert beläget i en rik skogsnatur, och här råkar man plötsligt in i lawntennis och kafferep, midt in i det lustiga samhälle i smått, som hvarje kurort bildar, med sina särskilda vanor och sin särskilda jargon. Och medan man spisar sin middag i den typiskt norska sanatoriesalen, skymta här och hvar mer eller mindre bekanta ansikten kring borden. Kurorternas människor äro ett folk för sig, som från land till land för sitt hälsojäktande nomadlif, och den, som en gång hört till deras oroliga flyttfågelfölje, kan vara säker om att hvar han stiger af, vid en svensk hälsokälla, ett schweiziskt alphotell eller ett norskt sanatorium, träffa bekanta från vandrings- och sjuklingsåren. Och bäst det är råkar man hufvudstupa in i ett ifrigt för utomstående sibylliskt samspråk med slang och slagord från gamla dagar och sällsamma, leende häntydningar på glömda händelser och personer, som redan mer eller mindre absolut försvunnit från ens horisont, och dessa oväntade samtal vid

en table d'hôte eller å en järnvägsstation verka som en räfst bland gamla papper och visitkort, och doften af glömda reliker gör ens sinne på en gång vemodigt och upprymdt... Sedan man sålunda uppfriskat gamla minnen och låtit sina bekanta få den för patienter tröstande vissheten att man själf ej heller hunnit förvärfva den alldeles brutala hälsan, som irriterar och utmanar, skiljs man med ett småleende åt. Ens vagn styr bortåt, medan det lilla samhället bakom en fortsätter sitt sanitära stillebens lif med skvaller, lawntennis och kafferep.

Efter Tonsaasen leder vägen genom Valdres' stora hufvuddal, som upprullar grönskande vidder i en bländande middagsbelysning, och på afstånd te sig redan ett par af topparna på Jotunfjällens sydligaste kedja. Men ännu bevarar trakten sin karaktär af höglandskap med rik och öppen fägring utan att få något af fjällbygdens arma och inbundna fysionomi. Solskenet verkar sydländskt varmt, luften är stark men icke kärf, kryddad af doft från skog och mark, och ångorna, som vinden bär från blommande fält, har denna berusande sötma, som är skogshöjders egendomlighet. Vägen sänker sig och mot aftonen kommer man till den förtjusande stationen Fagernes vid Strandefjorden — som har ett nästan svenskt tycke med sina björkbevuxna holmar i den blå fjorden. Det är i viss mån klassisk mark, trakten, från hvilken Björnson säges hafva hämtat motivet till ett af sina mästerverk — Synnöve Solbakken, och novellens kärlekssaga drager genom minnet, då solen i långsam ro sjunker

bakom de bruna höjderna. Det är den lyckliga och nordiska kärlekens lugna, gyllene solnedgång — icke söderns brandröda och passionerade aftonrodnad. En nordisk sommarnatt kommer utan skuggor, och man sitter och ser ut öfver denna norska natur med ett eko af Griegska melodier och Björnsonska strofer i örat.

Nästa dag går vägen ånyo uppåt förbi Løkens underbart vackert belägna hotell, men nu börjar man längta upp mot de fjäll, som då och då vid en brytning af vägen skymta fram, sändande ut mot den resande liksom en trolsk lockelse uppåt, och med en egendomlig njutning, som blott den, hvilken länge lefvat i bergstrakter, kan förstå, ser man växtligheten krympa samman och aftaga och landskapet blifva allt mera kalt och öde. Det är samma känsla, som vidgar bröstet med en djup förnimmelse af lust, som den man erfar, då skogen, man vandrar i, blir gles och tunn och man bakom vindpiskade grenar och mariga stammar anar hafvet med sin solgata och sitt svall. Och ingen kan längta efter hafvet starkare än den, som en gång blifvit »bergtagen», längtar efter fjället.

Vägen blir också mot aftonen allt vildare längs efter den blå Vangsmjøsens krusade yta. Snart upptorna sig fjällen rundt omkring och hänga bruna och hotande öfver den kosa, som ens vagn, dragen af de små kloka och härdiga fjällhästarna, far, och delvis åker man genom brädskjul, upprestа på svåra punkter till skydd mot skred och ras. Ändtligen afteckna sig några stora bergkolosser omedelbart framför ens väg, det är Grin-

dene och Skotshorn, nakna, ofantliga, med aftonmolnen öfver sina toppar ligga de där, som kotor ur det jätteskelett, kring hvilket jorden en gång byggts. Det har blåst upp, en stark vind med isad anda och ett kallt mörker faller under flygande, svarta skyar. Och när man på natten stiger in i det tomma lilla hotellet i Grindaheims station, genom hvars väggar draget far och där stormen slamrar öfver taket, och i en vinterkylig matsal sätter sig ner och äter aftonvard af konserver och renkött, känner man sig vid foten af en verklig fjälltrakt, långt borta från alldagliga vanor och tankar.

II.

Den sista delen af Valdres upp till Nystuens kända, 3,000 fot öfver hafvet belägna station och turisthotell, erbjuder för den, som älskar höglandets öde och imponerande skönhet, en stor tjusning. I långa, branta backar går vägen uppåt väldiga sluttningar mot en allt kalare och vildare fjälltrakt. Allt mer fåtaliga och melankoliska blifva de grupper och byggningar, som ligga vid vägkanten, och som en stark och sorgmodig lyrisk dikt skall jag alltid minnas den sista lilla kyrkbyn, vår vagn passerade förbi... Midt på en kal häll ligger utan färg och utan linjeskönhet den lilla kyrkan med sina trenne efter hvarandra följande, gafvellika skepp, omgifven af en kyrkogård, nästan utan vårdar och med så karg jordmån att där hvarken kan spira blad eller

blommor. Snedt öfver vägen ligger prästgården, ett hvitstruket hus, som ser obebodt ut, och genom öppna fönsterlufter strömmar som en otreflig rumskyla ut i det svaga solskenet. Vid förstutrappan, på hvilken inga samspråkande människor sitta i eftermiddagshvilans glam och skratt, stå ett par oxlar, böjda af stormen in mot takåsen, aftärda och melankoliska som ett par landsflyktiga sydländingar, som göra fåfänga ansträngningar att trifvas i sin förvisning. I den vanvårdade täppan blommar en ensam hägg — och denna hägg i blom midt i juli månad, lysande bland armodet med sin hvita vårprakt, låter en tänka på sagor om féer, som förglömt sig och dömts att stanna i bondkojornas fattigdom. Rundt omkring ligga några mörka, låga stugor med gräsväxt på taken och en tunn rökstrimma silande upp ur de af skiffer vårdslöst hopfogade skorstenarna. I dörröppningarna stå män och kvinnor och blicka ut. De hafva öfver sitt yttre något af obygdens kantighet och förvildning och i ögonen isoleringens uttryck af frånvaro, svårmod och grubbleri. En lurfvig hund, som gonat sig i det tunna solljuset, skäller matt, som för att lifva sig själf och trakten... Så kör ens vagn förbi och snart ligger byn bortom vägkröken, men tanken dröjer vid den kalla prästgården och de små mörka stugorna, med oklara bilder af deras lif, som födts i fattigdomen under de låga taken, döpts en vårmorgon med tö och sol i den kalla kyrkan, vigts en högsommardag då häggen blommade och begrafts en vintermiddag, då snöstormen gick och bredde sitt hölje såväl öfver den saknad, som evigt och förgäfves längtat bort,

som öfver den resignation, som härdat ut. — Vid Skogstads dystert belägna station begynner ändtligen den slutliga uppstigningen mot bergsplatån genom ofantliga, uppåt buktande backar. Vegetationen, som alltjämt förändras, får nu definitivt höglandskapets karaktär. Granarna, som för längesedan förlorat sin från slättlandet kända typ med den yfviga, pompösa grönskan och fått något visst fattigt, ruineradt drag af pauvre-honteux öfver sina vridna grenar med den glesa, mariga barren, blifva nu fåtaliga och ensamma, sorgmodiga att se, där de stå böjda som öfvergifna utposter af en här, som retirerat. Efter dem klättrar öfverallt uppför sluttningarna växtvärldens egentliga, småväxta och tåliga bergfolk — björkarna. Öfver dem bland stenblocken, mossan och lafven skymta endast fjällens myrten, dvärgbjörken med de små bladen, de brunbrända enbuskarna, som krypa likt reptiler utefter stenarna och först och sist det karaktäristiska videt med sin tungsinta grå färg på bladen — samma färg som på de högsta alpernas resignerade blomma, den doftlösa edelweiss. Denna trädgränsens egendomliga färgskala, som af rost och aska, bildar den vackraste öfvergång till de kala topparnes växlande ton, som i solsken får skiftningar likt mineral.

Genom dalklyftor går vägen så städse uppåt. Rundt om börja snöhöljda toppar skymta och längs efter sluttningarna ligger snön kvar i skrefvor och utefter hällar i fantastiska figurer, och drifvorna på bergsryggarna få former som af skepelser ur spökriket — som någon vild jakt af gastar och

djur, hvilka snöats in och förfrusit, medan de jäktade fram öfver bergsryggarna. Luften blir kall och sträf, hvarken solsken eller öfverplagg förmå skydda mot väderilarnas kyla.

Så är man uppe vid Nystuens vildt och egendomligt belägna station. Den ligger i en bergöken under en tung bergmassa vid stranden af ett blått vatten. Ehuru solen står klar på himmeln bevarar trakten sin prägel af ödslighet och allvar. Det är något liflöst stort och stilla öfver det hela. De hvita skyarna tyckas orörliga på fästet, skarpa i konturerna som marmorflisor, böljorna i insjön hafva något kallt och fruset — isen har för ej längesedan gått bort — och öfver de bruna sluttningarna ligga de sollysta och de skuggiga vidderna skarpt afgränsade invid hvarandra som fientliga territorier, och den hårda, bestämda linjen mellan sol och skugga är skrämmande för ögat, som det gränsmärke mellan sol och skugga, som vi kalla — döden.

På Nystuen råder ett brokigt turistlif — det känns ett ögonblick, som man kommit till något kontinentalt annex, så mycket utländska ord, som surra i luften, och så många egendomliga fysionomier. Om man frånser en stark brist på lyx och excentricitet som vidlåder denna trakts norska turistlif, kunde man tro sig vara uppe på något schweiziskt alphospice — ex. Flusla på vägen mellan Graubünden och Engadin. Framför Nystuens hotell samla sig de mest olika hopar af fordon — tunga diligenser, eleganta, gulmålade Cookska resekärror, och de lustiga karrioler, i

hvilka engelsmännen köra upprymda och nöjda som barn, som kommit upp på gunghästar. Dessa norska karrioler med de stora hjulen och de små hästarna, hvilkas manar klippts af, likna, när de stå tomma, klassiska stridsvagnar, sådana man ser dem på gamla, orientaliska reliefer.

På ingångsverandan trängs en egendomlig blandning af människor, af alla dessa, som här skola öfvernatta på färd mellan Kristiania och Bergenstrakten eller på väg till Jotunheimen. Det är flockar af mer eller mindre ostädade engelsmän, som rasta under bergsturer, fotvandringar eller bicykelfärder, medan de så att säga professionella tinnbestigarna af olika nationaliteter stå i en grupp för sig själfva och se ned på alla andra med invigda ordensledamöters öfverlägsenhet.

Klädda efter alla konstens regler i knäbyxor och bergsskodon, underhålla de hvarandra med namn på fjäll och dessas höjdsiffror, som man underhåller hvarandra med speltermer i ett spel, förvandlade till en sorts automatiska maskiner för inregistrering af kilometer. På en bänk tömma några botanister, som kommit åter från jakten efter fjällväxter, sina portörer, och ut i den klara luften stiga alpflorans starka och kryddade dofter. Med en gång, hvars käcka men forcerade rytm röjer den sista kraftansträngningen, och med ansiktsuttryck, hvilkas leenden af oförtröttad bravur icke besticka någon, marscherar en skara unga damer och kavaljerer med ränslar och slidknifvar in, medan en familjefar från landet, stadd på sommartur till Kristiania, varligt vecklar frusna fruntimmer och barn ur ett otal af

schalar och öfverplagg. Inne i matsalen råder kampen för tillvaron i sin mest brutala form vid de långa borden med de många ostarna, men inne i sällskapsrummet söker man gifva sig själf illusionen af en viss nomadisk trefnad. Där språkas och musiceras, och kring bordet med traktens allmogesaker står en liten fri engelsk koloni af unga damer och herrar i en viss trött och mekanisk flirt. De unga flickorna pryda sig och kokettera med de gamla silfversmyckena, och de stora bältena — och söljor, som hört till Hjördis' tragiska klädebonad, alla dessa tunga länkar och bucklor, som bringa i minnet de höga, slutna nordiska kvinnogestalternas hårda lidelser och tankar, te sig lustiga på småsippa engelska ingénuers spensliga gestalter...

Vid Nystuen slutar Valdres och vägen fortsätter nu öfver Fillefjelds entoniga myrar och mossar, där melankoliska vatten spegla de nakna hällarna. Snart når man häruppe själfva gränspunkten mellan det östanfjällska och det västanfjällska Norge och nu kommer man in i Bergens stift mot landskapet Sogn, som särskildt i den sköna Leerdalstrakten snart antager en annan karaktär. Strax i början af denna nejd ligger den på senare tider allt mer besökta ort, där jag valt att stanna — Maristuen. Det är en gammal skjutsstation, som växt upp till en sommarpension, belägen midt bland fjällen, men just där dalstråket sluttar nedåt från ödslighet och mot vegetation, skyddad af långa åsar med snöband kring krönen. Den gamla skjutsstationens urmodiga byggnadsräcka står ännu kvar, men har fått till pendant en stor hotellbyggnad med utsikt

öfver en öppen dalbotten, genomfluten af en älf, omgifven af björkar och blommande rönnar, med mäktiga sluttningar, å hvilka sol och dagrar ständigt växla, och bergstoppar med snöfläckar, som begränsa synranden. Det är ett hvitt, gladt hus, som solen tycker om att falla på, på hvilkets tak dufvorna kuttra och från hvilkets verandor man hör en närliggande fors med mörk, högtidlig basröst sjunga höglandskapets allvarliga psalmer, medan ett litet landtligt springvatten midt framför med sin spröda sopran sladdrar bort timmarna med putslustiga infall och gladt lappri. Det är ett idylliskt ställe, där uppasserskorna, som alla heta Brita, kalla en för du, och kor med förgyllda knappar på hornen och getter från sätrarna ikring komma ner på vägen bland alla hästarna som beta, ett ställe, som är bortom världen, ehuru dagligen tjogtals vagnar med resande passera förbi eller stanna, så långt bortom, att när den lille gosse, som har postväskan och posthornet såsom leksaker på sin karriol, tre gånger i veckan når upp med bref, obehagligheterna hafva förlorat något af sin brodd, medan de kära nyheterna blifvit dubbelt dyrbara, när man besinnar alla de irrfärder, de måst göra sedan de lämnats ur våra käras händer. Bergsluften tränger in genom öppnade fönster och lockar en uppåt, upp till de ensamma vidderna, där klockljungen växer, där man tänker sundt och klart och drömmer ljust, där sinnet får ro och man af sommardagarna, som gå, gör en vacker dikt med strofer, som hoppas på sol och lycka.

Stockholms Dagblad 1892.

VID INGÅNGEN TILL JOTUNHEIMEN.

Midt inne i Norge ligger Jotunheimens fjälltrakt som ett hvitt sagorike, lockande inbillningen med löften om osedda syner af en vild och hemlighetsfull skönhet, ett sagorike, hvars borgar af is med de snötäckta tornen och vallarna spegla förvägna linjer i kristallklara sjöar. Och detta sagorike har så godt som till de sista decennierna bevarat sin karaktär af en oupptäckt, otillgänglig och frestande värld för sig. En Jotunolog af gammalt datum — för öfrigt en af de mest kända professorerna vid Kristiania universitet — har för mig skildrat hur han, då han första gången besökte Jotunheimen och besteg Galdhöpiggen, måste färdas fram på idel obekanta och okända vägar, på sin höjd beträdda af några excentriska och äfventyrslystna engelsmän. Det var i 1860-talets början, och tanken på att denna fjällbygd skulle blifva en af Norges största lockelser, en vallfartsort för så väl inhemska som utländska turister, hade helt säkert knappast vaknat ens i den mest nationellt norska hjärna. Den som drog dit in, måste utsätta sig för umbäranden af alla slag, att öfvernatta i ruskiga säterstugor och fäbodar och i bästa fall få lifnära sig på mjölk och gröt. Sedan dess är allt förändradt. Sagolandet har blifvit upptäckt och kartlagdt. Därinne finns väl nu knappast en topp, som ej bestigits och beskrifvits, och för hvart år som går blir antalet af dem, som draga dit, allt större.

Det är icke längre blott de enstaka, hvilka i sina hjärtan känna en hemlighetsfull dragning mot högfjällens stora och solbelysta skönhet, mot bergsviddernas fria ensamhet, som numera fara till Jotunheimen. Det har blifvit en sport, ett mod att resa dit, och man träffar på stigarna bland sluttningarna allehanda beskedligt folk, som med verklig ansträngning söker skrufva upp sig till frändskap med fjälltrakternas storstilade och förfrusna känslovärld. Turerna därinne underlättas år från år genom förbättrade anstalter och turisthytterna öfvergå småningom till små hotell. Nästa sommar lära ångbåtar komma att upprätthålla trafiken på Jotunheimens så länge okända sjöar — och utan att göra sig skyldig till några fantastiska öfverdrifter kan man väl tänka som icke alltför aflägsen den tid, då Jotunheimen blir ett nytt civiliseradt Berner Oberland, dit Europas Tartarin'er resa på Rigibanor för att frukostera på Galdhöpiggen och höra fjälltrakternas skönhet detaljeras af drickspenninghungriga guider och öfverkypare.

Dock, ännu har Jotunheimen, trots allt, kvar åtskilligt af sin romantik — och sina besvärligheter. Den som ej är tinnbestigare och ej har lust att utsätta sig för fjälltraktens mer än nyckfulla väderleksförhållanden, får nöja sig med att kasta en blick på underlandet från Tyin. Tyin är den närmast Valdres belägna af Jotunheimens trenne stora insjöar. En ny körväg med djärf stigning slingrar sig dit upp under fjällbranter och på kanten af bråddjup. Genom ett trångt bergspass, som kallas Jotunporten, når man fram till de två små primitiva

hotellen på strandklipporna vid Tyin, och med en känsla af beundran, som förstummar, ser man Jotunheimens fjäll torna upp sig på andra sidan stranden. Det är en solig och klar dag. Tyins blå vattenyta, som först i juli blifvit isfri, krusas af små glittrande sommarvågor, och midt i middagssolen tindrar tvärs öfver vattnet Jotunheimens hvita förpostkedja.

Det är inga af landets bästa trupper, som man ser, inga af de högsta topparna, men perspektivet är imponerande nog med Uranostindens enorma, hvita kägla omfluten af en i solskenet gnistrande och färgskiftande glaciär i midten af en ring af smärre hvita toppar — en arkitektur i marmor vid ett sydländskt blått vatten, tecknande dristiga spetsbågformer mot en klar sommarhimmel. Och ju längre man från de kala klipporna vid Tyin står och ser öfver mot fjällen, dess starkare står den gamla sagolängtan åter upp uti ens bröst, mot hvita höjder, tysta fjällvidder och speglande sjöar — man längtar mot den blå, hemlighetsfullt djupa Bygdinsjön och den gröna Gjendin och alla de i solen glimmande alperna ikring dem, som man längtar efter en stor operas alla skönheter, när dess på nya och hänförande motiv byggda uvertyr klingar i ens öra och med starka ackord och fanfarer öppnar dörren till en okänd fantasiens värld.

*

Är man då nödsakad att stanna kvar i Tyin utan att kunna tillfredsställa sin längtan, börjar man

analysera sin egen känsla och grubbla öfver hvad det kan vara, som drager och lockar i denna fjällens dock så kalla och abstrakta skönhet. Och man undrar däröfver med så mycket större berättigande, som ju denna kärlek till bergvärlden och uppfattningen af dess säregna och stora karaktär äro af helt nytt datum, ett af de sista kapitlen i naturkänslans historia. Kändt är, att för hela långa tidsåldrar af hög mänsklig kultur bergen icke talat annat än fasans och styggelsens frånstötande språk. Fåfängt letar man sålunda i de klassiska litteraturerna efter något spår af känsla för fjällens upphöjda poesi.

Grufliga och förfärliga äro de enda epitet, som deras män tillägga alperna. För antikens ljusa, öppna lynne med den medfödda instinkten för det harmoniska, som ytterligare befästats genom den mjuka rytmen öfver de sydländska landskapens våglinjer, hade en bergstrakt helt säkert något af samma upprörande, pinsamma och förvildade, som den sinnets och lidelsens förvirring, mot hvilken man anropade gudarna om förskoning. Man vände sig bort från oroliga och sönderslitna linjer som från själar utan förnuftets tygel och passioner utan jämnmått. Egendomligare är, att medeltiden ej heller erfor något af våra intryck i fråga om bergstrakter. Åtminstone hittar man inga ord härför hvarken hos dess skalder eller reseskildrare — och dock hade denna tid med sin djupa böjelse för extasen, för känslans och tankens flykt högt upp mot det öfversvinnliga — mot empyréens högsta och mystiskt blåa himmel — alldeles särskilda förut-

sättningar för att förstå den naturens gotik med dristigt öfverjordiska linjer, som alpvärlden så ofta erbjuder.

Först med renässansen skedde någon förändring i detta hänseende. Man vet att Petrarca, den moderna subjektivitetens Columbus, som upptäckt så många nya kontinenter i människans inre, äfven hade en oklar känsla af berglandskapets skönhet — och därför också gjort en bergbestigning utan annat ändamål än för att få ett starkt naturintryck. Men detta var ett undantag, och först vid 1700-talets slut, med den nya stora rörelsen mot upptäckandet af jaget och naturen och deras inbördes samhörighet, blef höglandskapets skönhet klar och uppenbar.

Som man kunnat vänta var det schweizare, som först gåfvo uttryck härför i litteraturen, liksom senare också en schweizare, Calame, var den förste, som i måleriet vågade införa alpernas nya och säregna färgskala. Haller och framför allt Rousseau äro väl de, som egentligen infört bergvärlden i litteraturen, och studerar man det berömda kapitel i Den nya Heloisa, som skildrar Saint-Preux' fjällvandring och som blifvit grundläggande för hela vårt sekels sätt att uppfatta alperna, finner man redan här klart betonadt det intryck af så att säga moralisk upphöjdhet och skönhet, som helt säkert är själfva det dominerande i våra känslor för fjällen, det intryck, som formulerats i det ofta citerade, sydtyska ordstäfvet: »Auf der Alm, da giebt's ka Sünd.»

Efter Rousseau har bergvärlden ofta skildrats i litteraturen. Byron har i sin Manfred gjort alperna

till symboler för allt det mörka patos och det stormiga trots, som fanns i hans egen själ, och Schiller har i Wilhelm Tell framställt dem som sinnebilden för det okufliga frihetsbegäret, hans egna, girondistiska ungdomsideal, omsatta till fjäll. Men allra ypperst, allra mest intimt har bergstrakten i litteraturen framställts af en skald från Jotunheimens land, af Henrik Ibsen. Jag vet icke om denna synpunkt framhäfts i någon af det otal monografier, som de sista åren skrifvits om det nutida nordens störste skald, men visst är, att aldrig fjällens alla olika stämningar så ingående fint och så storartadt öfverlägset tecknats som i Brand och Peer Gynt.

I Brand är framställd all den moraliska lyftning, som bergvärlden gifver, — »iskyrkans» stora, oblidkeliga kraf öfver människomått och utan prutmån, hög, isande som de högsta tinnarna med förklaringens solstrimma öfver snötoppen. I Peer Gynt äro däremot inflätade helt andra af fjälltraktens egenheter, dess oroliga och brokiga fantastik med de tallösa syner och drömmar, hvilka kammarnas sällsamt formade konturer och de evigt växlande skepnader, som skyarna få på sin jakt kring bergskrönen, väcka till lif, hela den stämning af förvägen uppsluppenhet, rus, skryt, som man får på fjället, när man hunnit öfver växtligheten, öfver människornas vanliga stigar och de vanliga måtten för deras tankar. Men detta är blott några af de hufvudsakliga intryck, som Ibsen aflockat bergsbygden — det är, utom dessa, hundratals andra, som visa hur innerligt han lefvat samman med denna natur...

En dylik hastig återblick i historiskt fågelperspektiv lär en då, hvilka strängar det är, som fjälltrakterna anslå i sinnena, d. v. s. de egentliga fjälltrakterna, ty sådana höglandskap som t. ex. Sachsiska Schweiz — bergvärldens rococo — med sina förvittrade sandstensberg, som likna barockslott med en grimaserande ornamentik, eller höjderna kring Rhen med sin häx- och spökromantik, låta väsentligt andra toner dallra inom oss. Men trakter som Jotunheimen eller Via Mala, de gripa oss därför, att de tala den stora subjektivitetens ord, vare sig det är trotsets eller tillbedjans, själfvets förhäfvelse eller dess ödmjukande och tillintetgörelse. För föga inåtvända eller rent sydländskt estetiska människor kunna en alpvärlds linjer ännu i dag verka fult, som en sönderslagen glasrutas, men för alla dem, som älska det som spränger det hvardagliga, evighetslängtan, det jublande öfvermodet eller den starkaste bönens andakt, verkar fjället med sina dristiga linjer mot mörk regnhimmel eller klar middagssol som en lidelsefull dikt, full af den mest betagande skönhet.

Stockholms Dagblad 1892

MELLAN TITLIS OCH SCHRECKHORN.

Man kan indela sommarens naturentusiaster i hafs- och fjällmänniskor, och båda hafva vanligen ej hänförelse och lyrik nog för att prisa de motsatta riken, som de skänkt sinnets huld och trohet. Den som nedskrifver dessa rader hör afgjordt till det

senare lägret, och långt mer än det orons, växlingens och nyckens element, som lika fort utplånar som det väcker sina stämningar, föredrager han bergvärldens förstelnade ocean, hvilkens alla böljslag tala evighetens oföränderliga och betydelsefulla språk. Hvem kan tänka, på hafvet? Lägg märke till hvad äfven djupsinniga människor blifva enkla, när de komma i en båt. — Jag undrar om någonsin något varaktigt och beståndande tänkts på den evigt ovaraktiga och rörliga hafsytan. Allt är där ägnadt att förströ, att draga en ur den ensidiga och starka begrundan, som ensamt fostrar bild och tanke med fast prägel, allt gör ens känsla till en ostadig lekboll och ens fantasi till en hoppande solstråle. Det är vågornas tusen visor, ständigt skiftande tonart och tempo och aldrig sjungna till slut, glittrets lysande och barnsliga lek, böljornas eviga färgskiftningar och tröttande koketteri, de tusen pojkaktiga upptågen med vind och vatten — med ett ord karaktärslösheten hos detta element, som än slickar din hand som en tam och vänlig hund, och än faller dig i ryggen som ett rytande vilddjur.

Hur annorlunda stolta äro ej fjällen i sin oföränderlighet! Till och med deras vildaste, mest förvägna infall hafva beständighetens form, och stormar brytas mot en spets, tunn och fin som en gotisk tornspira. Ingenting är nyttigare för en människa med inbillning, som själf är haf och oro nog, än att lefva en och annan månad framför samma bergskedja och från morgon till afton se samma få och stora linjer. Deras rytm kommer

småningom in i ens tankar. Äfven den minst metafysiske skall instinktmässigt märka flyktigheten i allt det tillfälliga och känna sinnet öppnas för de stora lagar, som styrt och skola styra världen. Det är ett intryck, som om ens häpna blickar plötsligt fått se tillvarons schema, något af den jordens grundstomme, öfver hvilken i oändlighet gräs och människor skola komma och förvissna.

Alltså: far ut till hafs i din segelbåt, du, som älskar att leka bort timmarna med gyckelbilder utan fast gestalt, att sällskapa med skepelser, som komma och gå utan att du minnes deras ord, du, som älskar afspeglingen, som försvinner, hägringen, som förgår, skyarnas bleknande Fata Morgana och dimmornas kvällsdans. Men du, som längtar att möta och samspråka med de stora, urgamla makterna, de grundkrafternas skepnader, som just veta hvad du med hvart år, som kommer, fått mer brinnande åtrå att lära känna, gå du till fjällen. På de ensamma stigarna i den klara luften, där uppe, där växtligheten slutar, där finner du dem. Där går döden som en gammal krokryggig och väderbiten vedhuggare, och ingenting är mer lugnande än att se den ljusa, nästan ljudlösa stillhet, med hvilken de öfversta sollysta träden där uppe vid snögränsen — de som sett himmel och stjärnor så mycket närmare än träden i dalarna — falla för hans yxa, och hur försiktigt den gamle bär bort stammarna på sin böjda rygg. Och ännu högre upp i en bergsskrefva sitter i snön, halft förfrusen, spekulationen — passare och cirklar ha fallit ur hennes stelnade händer, men ljus och skarp ser hennes blick

uppåt mot de högsta tinnarna, där evighetens sol-ljus ligger öfver isslotten... Och när du ensam vänder ner från dessa möten är ditt sinne fullt af starka tankar och oförgängliga ord. Så synes mig alltid skillnaden mellan haf och fjäll vara, om jag tänker på sinnets intryck — och hvad det fysiska angår, hvem vill begå det högmålsbrottet att jämföra hafsluften — denna banala dryck med sin bismak af saltlake — att jämföra den med fjäll-luften, bergens andliga extra dry, hvilkets rus är finare, utsöktare än någon drufvas eller någon drogues, den lätta blå luft, i hvilken Hellas lät sina gudar lefva.

*

En fjällmänniska tänker hela vintern på de par sommarveckor, han skall få tillbringa i sina berg, viss att återfinna sitt andra jag, ett alter ego, skildt från stadens oro och glömskt af vinterns nervlif, däruppe mellan tinnarna, där man är glad utan frivolitet och allvarlig utan missmod, där allt är tillfrisknande och klarhet. Han längtar och drömmer om dessa veckor och mönstrar i minnet och i reseböckerna, långt innan våren kommer, de olika vistelseorterna. Har man bestämt sig för Schweiz, som dock, trots allt, evigt förblir fjällens klassiska land, är i själfva verket valet ej så vidlyftigt, som platsernas talrikhet skulle kunna gifva vid handen. De verkliga stationerna i fjällen äro egentligen blott af två slag, den stora högluftskurorten och det enstaka alpvärdshuset. Den förra sortens allt mer af nervösa och bröstsjuka, af alpinister och sport-

dilettanter besökta platser finner man i alla Schweiz' fjällcentra — lättast i Berner Oberland, som nu är så genomskuret af järnvägar, i zig-zag och upp och ned, att man utan att lämna sitt waggonfönster kommer upp till glaciärerna och ned i dalsänkorna — ett raseri med banor, som når sin höjd, när man i kupé kommer att kunna rutscha upp på spetsen af själfva Jungfrau, Berner Oberlands dämoniska, så länge otillgängliga skönhet. Mer kvar af finhet och distinktion äga Engadins fjällorter just genom sitt relativa afstånd, och hotellvärdarna å dessa Schweiz' mest fashionabla orter understödja därför ingalunda de projekterade järnvägsleder, som skulle låta engelsk underklass och tyska småborgare belamra S:t Moritz och de aristokratiska ställena i dess närhet. Typiskt och på samma gång förtjusande är Zermatt — kanske lämnar ingen plats en så koncentrerad bild af de schweiziska fjällorterna med deras tjusande storhet öfver landskapen, det härliga klimatet och alplifvets brokighet. Den lilla järnvägen, som slingrat sig upp från Genèvesjöns blå sagospegel, stannar i dalen vid Zermatt, utan att besudla glaciärerna med sin rök, och fjällriket däromkring har sålunda ännu bevarat litet af sin mystik. Och dock är man ingenstädes så nära bergvärldens hjärta, som här. Äfven den medelmåttige fotgängaren kan vandra upp till Gornergrat och där se Lyskamm, Monte Rosa, Matterhorn och alla glaciärerna ikring, ett panorama så stort att det för ens öga upprullar drömmen om isperioden, en isklar förintelsedröm under en blå himmel, som är oförgätlig. I synnerhet är det Matterhorn, som imponerar, dess fristående,

gigantiska pyramid har ej fyllt endast Ruskin med sällsam beundran. Den står där som en kolossal märkesten öfver hela skapelseverket. Den ser så oförgänglig ut att man får den idén, att dess spets alltid skulle lysa öfver ishafvet, om ock det täckte allt annat, och som från ett nytt Ararat skulle därifrån än en gång ett människosläkte komma. Och trots dessa ishvita grannar är själfva Zermatt sydländskt mildt och tjusande. Något visst italienskt och pittoreskt, som ej ofta pryder de schweiziska hotellbyarna, ligger öfver dess gator med sina lustiga språng och vinklar och husens låga bottenvåningar, i hvilkas öppna fönster man, när aftonen faller, ser yrkesmännen arbeta vid sina lyktor med nål eller hyfvel. Man är nära Italien och ser en skymt däraf i blickar, lynnen och kostymer. Och så klockorna, som ringa så ofta — utan att se in i den lilla kyrkan, där alltid en eller annan bedjande syns i stillheten framför de af svagt ljus upplysta, mer trasgrant skimrande än rika altarna, hör man att de äro katolska. De ha den kanske litet för inställsamma och talföra, men så kärleksfulla och vaksamma klang, som är egendomlig för den gamla kyrkans klockor. Och hur låter ej denna ständiga klockringning den lilla kyrkan lefva! Man måste ihågkomma den under alla dagens tider, man hör den i nattens tystnad, den är verkligen den outtröttligt vakande och bedjande stämman, som hvarken skred eller snöstorm kan skrämma från sin ständiga omsorg om den lilla församling, som anförtrott sig åt dess hägn. Guider, postbärare och andra, som skola ut på de farliga färderna, börja dem också med ett knäfall här, och öfver allt, ända till

själfva ödsligheten vid Matterhorns fot, vid den svarta sjön, som ligger där man begynner bestigningen, finns det kapell, där de kunna göra löften och bön. Ända vid den eviga snöns gräns småler den Heliga Jungfrun med samma milda leende mot de pappersblommor, som pryda hennes altare här uppe, som mot rosornas doftande rikedom i dalarna. Denna katolska färg gifver Zermatt en egendomlig tjusning. Om en fjällmänniska dock ej känner sig riktigt tillfredsställd med den härliga platsen, favoriserad som den dessutom är med sol och blå himmel, så att Zermatts vackra väder nästan blifvit ett schweiziskt talesätt, beror det på att tillströmningen af turister är så stor, att det intima, tysta samlifvet med bergen betänkligt störes, om ej omöjliggöres. Med hvart tåg anlända hundratals resande, och tallösare än Tauchnitz' ofta så tråkiga volymer äro de ofta mer än tillåtligt tråkiga engelsmän, som fylla hotellen, i sina kanariegula damasker — för att nu icke tala om tyskarna i tyrolerkostymer. Det är den rena varietén och tysk varieté, midt i fjällvärlden! Denna oerhörda tillströmning af människor gör hela hotellen till tröttande små cosmopolis, där man leker stad och säsong, med ändlösa dinéer och musikaliska soaréer efteråt — ett lif, roligt nog för resenoviser, men ej för den, som i åratal smakat en dylik hotellaftons alla prestationer, från vermicellsoppan och den i snäckor bakade fisken, med hvilka table d'hôten begynner, ända till amatörkonsertens slutnummer — sex misser, som sjunga en skotsk folkvisa i kör med lika många verser som dagar på året, men samma omkväde, Barbara Allen,

som blir allt mer poetiskt för hvar gång de sex stämmorna — till sammans långt mindre fulltoniga än en ordinär svensk vissångerskas — upprepa det. Får man sedan »God save the queen» unisont, vill det en lång ensam bergspromenad till för att minnas att man vistas midt emot fjällens fjäll, det eviga Matterhorn.

För att då få lefva fritt och ensamt bland bergen vill man sommaren därpå uppsöka en alport af den andra typen, det enkla, ensamma fjällvärdshuset. Sådana ställen, liknande de norska, finns det emellertid ej godt om i Schweiz, af den enkla grunden att så snart något sådant kommit i ropet är det på ett par år förvandladt till en stor plats med främlingslista, kurdirektion, engelsk kyrka och ett litet kollegium af öfverkypare. Den lilla ort »mellan Titlis och Schreckhorn», där dessa rader äro nedskrifna är en af de få, som ännu har kvar ej så litet af älskvärd, landtlig oberördhet, och den är så intagande att man med risk att bidraga till dess snart nog kommande öfverkultur vill röja dess inkognito, ty utom Schweiz torde den vara obetydligt känd. Ställets namn är Engstlen Alp och dess relativa okändhet beror på att det ligger bortom allmänna stråkvägen, 5 à 6 timmars promenad till fots (eller häst) från Meiringen eller den kända kurorten Engelberg. För en svensk kan det ha sitt särskilda intresse att göra turen från Meiringen, som ju är hufvudorten i Haslidalen, hvilkens mystiska samband med Sverige — lika mystiskt som Bodensjöns och Vätterns — redan väckte ens undran på skolbänken när

man läste om nejdens svenska dialekt och svenska gärdesgårdar. Den långsamma vandringen låter fotgängaren följa den kedja af olika naturintryck, som äro typiska, när man i Schweiz stiger uppåt: först den öppna, ljusa dalen med sina i gräsmattor och fruktträdslundar inbäddade hus, så öppna sig sluttande tvärdalar med dystrare ton, där de ligga inneslutna mellan höjdernas mörka skogskammar, öfver hvilka skimrar en iskupol långt borta i fjärran. Nu begynner vegetationen förändras, träden få en egen karaktär af vederbiten kamp för tillvaron, de gamla husen blifva dystrare med sina små fönster, och de allt fåtaligare människor man möter ha ett drag af svårupptinad afskildhet. Men klockklangen från alla kreatur på bete rundt ikring fyller stillheten med en egendomlig primitiv glädje. Man passerar ett litet kallt värdshus, i hvilkets källardäfna rum med de brokiga täckena öfver de uppbäddade sängarna, som man är glad att slippa behöfva anlita, man dricker ett vin, sträft men friskt med sin syra och sin smak af kall jord. Så kommer en skarp stigning uppför en skogshöjd. Man ser ingenting, men brisen, som möter en, den känner man igen, fjällets anda, oförfalskad, skarp och stark som sanningens egen, och man andas en luft, som åtminstone den, som har en skarf, om också aldrig så liten, på lungorna, ej kan taga miste på. En underlig fröjd fyller ens bröst — man är uppe i snöbergens omedelbara närhet.

Engstlen Alp ligger 1,830 meter öfver hafvet, men fjällräckorna, som rundt omkring innefatta dess

gröna höjdplatå, skyddande mot vindarna, göra dock klimatet mildt och låta en yppig alpflora blomma i alla de gröna hagarna mellan de sista granarna. Men hvilket stängsel, denna ringmur af fjälltoppar, kända och okända, Titlis' runda snöhätta och bergen i dess följe och i vinkel mot dem Berner Oberlands grandiosa kedja med Finsteraarhorn och Schreckhorn, dessa båda toppar, hvilkas blotta namn hafva den yppersta fjällvärldens stämning af isig och hög tragedi, en kedja — härifrån Engstlen Alp sedd — lik en mängd enorma hafssnäckor, öfver hvilka snön skiner som hvitt skum. Och den förening stället äger af blommande grönska, af ljus glädtighet, ytterligare stärkt genom en stor fjällsjö af den mest mättade gendarmblå färg öfver sitt ovärmda, liksom alltid lätt frusna vatten, och alla de omgifvande topparnas skarpa och hårda stämning, är af ett genomträngande behag. Jag vet icke när utsikten är vackrast — om morgnarna, när alla bergen stråla som i en blå dimma, en lätt gaze, genom hvilken snöfältens hvita atlas lyser bländande, och hela landskapets daggiga genomskinlighet rusar hjärtat, eller vid solnedgången, då öfver höjderna, som börja få sin dunkla, brungröna kvällsfärg, de sista strålarna dö i blekrödt och blekgult och de första stjärnorna börja synas, sällsamt vemodiga, små och svagt tindrande på den mattblå himmeln, som utstuckna i en ofantlig lampskärm och låtande sippra igenom ett silfversken från något hemlighetsfullt och aflägset ljus.

Hela dagen igenom hör man vattenfallens brus och skällornas klang, och denna musik skiftar med

timmarna, jublar med solen och blir svårmodig med skuggan, till dess den med nattmörkret blir så djup och allvarlig som en ensam grubblares känsla, då han uppe bland bergen betraktar stjärnhimmelen. Det är som skälfde här uppe stjärnorna långt ängsligare, än när man ser dem från dalarna. Är det därför att man är ett litet stycke närmare? Är det med de strålande världarna där uppe som med de stora själarne, alla säkra och lugna endast på afstånd och innerst med just vår egen oro?...

Engstlen Alp är i denna stund i den lyckligaste punkt af sin utveckling — utan att än ha förlorat sin karaktär af ensamhet och enkelhet, erbjuder det hvad en resande behöfver — utan att fresta till kurorternas salongsaktiga hotellif. Tillströmningen af alpvandrare är somliga tider mycket stor — jublande och jodlande eller medtagna och stilla komma de med bergsskodon och alpkäppar, men alla så nöjda efter sina vandringar, så självbelåtna med sina bens bedrifter, att det riktigt gör en godt att se en så onyanserad fysisk stolthet, erinrande om människosläktets lyckliga barndomstid, då andens högfärd ännu var ouppfunnen. Och det är för öfrigt intet att se ned på med öfverlägsenhet, ty få ting äro helt säkert mer afundsvärda än att orka en stjärnklar natt vandra uppför Titlis och i isen på dess topp hälsa morgonrodnaden!... Dessa alla kommande och farande turister kampera vänligt och anspråkslöst samman, alla med tal och tankar utemot bergen, och går du din egen bergsstig är du ensam som vid världens ände i denna dalplatå, då man endast ett timslag på dagen

kommer ihåg världen — när mulåsnorna komma med posten nerifrån dalen.

Och dock kan det hända egendomliga ting där uppe i stillheten. Man går för att leta edelweiss, denna egendomliga och i sin doftlösa regelbundenhet så föga förstådda blomma, hvilken man — som mycket annat ljuft här i världen — måste plocka själf för att ha glädje af. Ty att stoltsera med köpta edelweiss är smaklöst som att skryta med ett damporträtt, köpt hos en fotograf! Men att själf hitta den stolta fjällblomman på hennes alpsluttning, det är en lycka, och medan man betraktar dess krona, så bestämd till sin form som en kristall, fjällvärldens abstrakta blomma, kan det hända att också i ens själ en förut dunkel sanning får sin säkra kristallisering. Bland fjällen upplefver den rätte bergälskaren alltid något inom sig själf — och månne icke till sist den sortens inre händelser äro de mest fängslande, de mest tjusande af alla våra upplefvanden?

Dagens Nyheter 1895.

TILL FJÄLLEN I TELEMARKEN.

Ett landskap är ett själstillstånd, säger Genèvefilosofen Amiel med ett kraftfullt uttryck för den subjektiva tankegång, som i naturen, sådan vi människor känna den, blott ser en afspegling af våra egna stämningar och drömmar. De brokiga

glasrutor, genom hvilka vi som små roade oss att titta ut, skulle så icke ensamt vara ett barndomsspel, men alltid finnas mellan oss och omvärlden. Alltid skulle det vara vi själfva, som svärtade och purprade det osynliga stämningsglas, genom hvilket allena vi kunna se naturen, och blott medelst en oaflåtlig blodöfverföring lånade vi fenomenen ikring oss, de oåtkomliga, vårt eget lifs känsloskimmer. Våra sinnen skulle vara den outtömliga färglådan och fantasien paletten, med hvilkas hjälp tanken kolorerade företeelserna ikring oss. Hvar människa kunde så kallas, om icke skaparen, så åtminstone den lifgifvande spelmannen, utan hvilken världen låg som en än ej väckt klaviatur, stum och tonlös.

Är denna skeptiska teori sannare än den populära, för hvilken naturen är det stora a p r i o r i gifna, som omedelbart förkunnar sin verklighet för vår intuition? Kvistigt filosofproblem, på hvilket lekmannen icke inlåter sig, helst en het, lättjefull augustidag. Men visst är, för att stanna inom den lyriske iakttagarens blygsammare fält, att olika natur för vår fantasi äger liksom ringare eller högre grader af objektivitet.

Sitt nere vid hafsstranden och lyssna till vågslaget. Blott du drömt där en stund, skall det förefalla dig, som bruset kom och dog inom dig själf. Böljslaget smälter ihop med din egen puls, rytmen sammanfaller med din andning och den evigt skiftande och monotona musiken är ditt eget inres. Mer eller mindre medvetet blir det du alltsammans. Af alla personifikationer af hafvet synes mig Glaukos, den hellenske hafsguden, vara den

yppersta. Enligt myten har han haft mänsklig preexistens och är ännu spåman och siare för människor; han har människolifvets tusende gestalter, en enda och ändock evigt växlande. Han är ofångbar och trolsk som den, hvilkens själ fylles af människoönskningarnas alla nycker. Lifsoro och lifsundran bilda kölvattnet efter hans färd. Det är hafvet, lyrikens element.

Ett helt annat intryck af beständighet och objektivitet göra bergen; och just denna egenskap af att tydligare och mäktigare än någon annan natur representera en värld, oberoende af människan och hennes lif, synes mig gifva fjället dess särskilda storhet. Dessa höga, oföränderliga linjer, mot hvilka stormar och skyar brytas, äga en symbolik, som går öfver människornas öden, och denna fattiga abstrakta natur, hvilkens väsen blott är sträng och stolt form, står öfver allt det tillfälliga, växlande och brokiga, som danar den konkreta existensen. Det är, som man i fjällen såge blottad i dagen den mäktiga urformen, jordens stomme, skelettet för världen. Här uppe på de höga tinnarna, på hvilka inga altare stått och den ensamme vandraren i sitt hjärtas tysthet allena offrat åt gudar utan namn, är man öfver alltsammans, öfver vissnande lustgårdar, lefvande stenöknar af skorstenar och hus, med svett och blod befruktade åkermarker, öfver alla tankar på bröd och frukter och tillvarons långa »circulus vitiosus». Och i stället för människolifvets bekymmerfyllda visdomsord »känn dig själf» — hör man här bland fjälltopparna det telluriska lifvets rop till

människan — »glöm dig själf» — Kosmos' höga, isande och tröstande lära.

*

I den blå sommarmorgonen kör åkdonet fram, som skall föra mig till Tuddals sanatorium bland fjällen i Telemarken, och jag begynner färden mot den lätta luften och de höga tankarnas bergsrike med något af den förväntningsfyllda lycka, med hvilken de fromma i gamla dagar anträdde resorna till de heliga orterna. Resan börjar framför Notoddens hemtrefliga hotell, som liknar en herrgård med sitt gamla vinlöf öfver väggarna och sin åldriga brunn på gården mellan stallängorna. Med skäl heter det Furuheim, ty gamla träd susa ända in till fönsterkarmarna. Det är utgångspunkten för turistlifvet i Telemarken, för dem, som skola till Rjukans vattenfall såväl som till Gaustafjällen. Här slutar i ett blekgrönt, af pil och vide bevuxet deltaland den långa, smala Nordsjön, på hvilken man kommit med ångbåten från Skien, och sedan tar det fortskaffningsmedel vid, som ändock är reslifvets klassiska — häst och vagn.

Det är också en njutning att åka genom okända, vackra bygder. Det går lagom sakta för att de skiftande landskapsbilderna skola hinna fixera sig i ens hågkomst — till skillnad från järnvägen, genom hvilkens förbiflygande waggonfönster vyerna alltför kort stund exponeras mot objektivet för att åstadkomma varaktiga bilder. Men det går också lagom fort för att icke trötta, för att nejderna skola bevara

ett tjusande främlingsdrag, stämningen af möte, som aldrig kommer åter. Den trakt, som man närmast kommer till, Hitterdalen, har ännu intet af bergsnatur. Det är ett frodigt och ljust, blott af dunkla skogssluttningar genomdraget lågland med sädesfält och ängar, en nejd, lysande af den sammetsaktiga, liksom nyss vattnade grönska, som Werenskiold så väl återgifver med sin mustiga och lösa pensel. Hvita, herrgårdsaktiga hus ligga på kullarna, omgifna af gamla alléer, i hvilka släktled svärmat och gått sig trumpna och gamla, och skockar af kreatur och hästar med flygande man beta på fälten. Så passerar man Hitterdalens märkliga träkyrka, den största af Norges gamla stafkyrkor.

Hvad den är märklig och fantastisk, denna Mariakyrka af trä, lik andra Guds-moders kyrkor, som norskt träsnideri liknar arbeten i juveler och ciseleradt silfver! Drachmann har en gång i en briljant sida om en annan stafkyrka i Norge (Borgund) talat om den stämning af med vild nordisk afgudasaga hopsmält kristendom, om hvilka dessa trätempel med sin beklädnad af spån vittna! Hur genljuda icke ännu löpgången och vapenhuset af tunga steg och skramlande rustningar. Aldrig har jag känt den norska medeltiden så lefvande som i denna trollbyggnad med alla sina som på en enorm tallkotte öfver hvarandra växande tak! Hvilken tung och dyster religiositet har ej bott härinne. Men på kyrkogården ikring spirar och blommar sommarens ljusa blomstermassa. De gamla träkorsen försvinna i det gröna gräset under alla de stora blåklockorna, som ringa för vinden öfver de igenvuxna vårdarna,

och högtidliga och praktfulla som kyrkljus af vax och skimrande altarkandelabrar från den katolska praktens tid lysa här ännu höga kungsljus och fackelblomster.

Först efter cirka fyra timmars åkning förändrar landskapet småningom karaktär. Från Hitterdalen kommer man in i det högländta, sig till fjällen lyftande Sauland. Den som förut rest i Norge, känner, blott han träder in i Løvheims skjutsstation för att äta middag, att han befinner sig vid början af en bergstrakt. Alltid slår i dessa gästgifvaregårdar emot en just denna luft från under vintern hermetiskt tillslutna, nyss öppnade rum, och gammal besparad ungsvärme blandar sig underligt med sommarandan utifrån. Alltid är det samma stämning af civilisationens utkant i dessa matsalar, där man trött af vind och sol väntar »ørreten» och det konserverade köttet. Rafaels sixtinska änglar, som i stora, fula afbildningar hänga på väggen, göra orätt i att vinda mot bordet, ty här finns intet, som kan göra dem leda vid den himmelska mannan. Det norska bergslifvets kost tar vid, som fjälluften ensamt gör smaklig med sin utsökta krydda.

När hästarna hvilat ut sätter man sig åter upp i den stora vagnen med alla ens saker, ett hemtrefligt, rullande hus, som låter en drömma om far- och morföräldrarnas resor i vagn öfver kontinenten. Nu svingar sig vägen långsamt uppför breda skogshöjder och höglandstecknen infinna sig småningom. Luft och solsken blifva lättare. Nedanför redan utblommade växter öfverraska här med sen, kortlifvad blomprakt. Trädens ömtåliga aristokrater för-

svinna från vägar och täppor — snart står den härdiga rönnen ensam som prydnadsträd utanför huströskeln. Gårdarna blifva sällsyntare, och människorna, som stå mellan träposterna i de öppna, solbelysta stugdörrarna, få mer och mer vinterensamhetens och det stränga klimatets uttryck af dyster och väderbiten isolering. Men folkdräkterna skimra mot de hårda och skarpa anletsdragen — en ung kvinna från Telemarken, som i sin sockens dräkt med den lilla spanska jackan och det breda, solferinoröda sidenskärpet samt den egendomliga hårklädseln med den tjocka, blekröda hufvudbindeln, hvilkens snodda ändar falla öfver skuldrorna, står på trappan till en af regn och snö silfvergrå vorden norsk staburbyggnad, är i den klara solluften ett lefvande poem om norsk forntid.

Men allt mer uppåt stiger vägen — fjällarkitekturen vid synranden skiner som en klippstad med fantastiska torn och takresningar. Smala längddalar med blanka sjöar djupt nere i botten mellan de dunkelgröna höjddragen växla med öppna tvärdalar. Och där skymtar redan Tuddals förstation — den lilla byn Bjaar, en höglandsidyll med en solstrålande midsommaräng af stora, gula prästkragar mellan klara spegelvatten kring en liten lustig träkyrka, det hela leksaksaktigt täckt och gladt midt bland de mörka bergen.

Efter Bjaar leder en sista lång stigning upp till målet. Det är en sluttning, omsluten af vatten och genombrusad af de klara bäckar, hvilkas metalliska musik är fjällvännen så kär. I grönskan bland träden lyser den blekblå orchidé, som kallats Jungfru Marie

hand och ansetts som kärleksört, och som ensam och mystisk med sin raka stängel går ända upp till alpgränsen. Men för hvar krök uppåt blir landskapet ödsligare. Granarna blifva mariga, tunna och tärda, där de stå. Den nedgående solens bleknande ljus flyter ut från de spröda, tunna topparna i den blå kvällsluften med samma stämning som den, med hvilken dagsljuset dör i sommarn öfver de gotiska dômernas spiror. Det är samma skenets utstrålning från en allt mer förtunnad och eteriserad massa, som berör så sällsamt i solnedgången öfver de gamla kyrkorna. Det är såsom ett försinnligande af extasen, som låter tanken lösa sig från allt lättare vordna band och strömma ut i det blå. Men nu falla tysta aftonskuggor öfver den kärrlika, morasgröna vallen, i hvilken ängsullen ensamt lyser med hvita tottar, som svepningsduk för en döende vegetation. Med svagt ljuskantade, tunga moln står natten bakom Gausta-knäna, de nakna och väldiga, som vid horisonten resa en bergskupol med hvita snöfogar. Man är framme, och Tuddals röda sanatoriebyggnad dyker upp, glad och färgfull i den allvarsamma kvällningen midt i den blekgröna halfrundeln nedanför fjällkransen.

*

Tuddals högfjällssanatorium är Norges sydligaste och mest skyddade. En räcka af tungt formade berg hägna dalsänkan, där det ligger, utestängande de kalla vindarna, och en för en så betydlig höjd (3,000 fot) ansenlig skog växer strax

intill. Sanatoriebyggnadens inredning är stilfull och hemtreflig i sin enkelhet. De norska hotellanläggningarna i bygden hafva icke, som de svenska landthotellen, någon nobel ambition att vara kontinentala. Det är inga Grand-Hôtels X-köping med kvasieuropeiska fasoner, men de verka behagligt genom nationellt snitt och en lycklig frånvaro af all slags basarlyx. I Tuddal bo gästerna dels i sanatoriehuset — där matsal och sällskapsrum finnas — dels i små hus, som ligga spridda paviljongsaktigt rundt omkring. Alla dessa små byggnader äro täcka och trefliga, och det är med en utomordentlig känsla af ro jag träder in i mitt lilla röda hus med sin hvita förstusval. Det ligger just på dalsänkans höjdkant, ensamt bland träden likt ett blockhus långt bort från världen. I rummen är allt omåladt, möbler och väggar, och det är en formlig njutning att blott hafva omkring sig det nödvändiga och slippa alla sorters konstverk, prydnader och böcker. Bara berg och sol eller berg och stjärnor att tänka på!

Tuddals läge är förtjusande. Inneslutet af berg med stora linjer och gröna åsar ligger det framför ett system af vatten. Det är en hel rad med sjöar, delade af gröna näs, försvinnande och åter skymtande bakom hvarandra. Om dagen liknar landskapet med sollysta fiskvatten och stränderna med sina stenkummel och sin tufmark en trakt, i hvilken något af nordens prehistoriska herde- och fiskarfolk ännu kunde tänkas bo i solig afskildhet. Och detta intryck ökas af alla kreatur, som beta kring fäbodarna på sluttningarna och först mot kvällarna drifvas till sätrar och mjölkställen, medan vall-

flickorna ropa med höga röster det enformiga och ändock som en sång ljudande »mina barn, mina barn», och alla de stora skällorna klinga långt in i mörkret. När dunklet faller blir landskapet fantastiskt med detta perspektiv mellan höjderna och vattnet, som glimtar och försvinner och leder ögat mot blå fjärrvidder, fulla af mystisk klarhet. Man kan tänka på landskapsfonder å gamla primitiva målningar.

Men stiger man blott en halftimmes väg upp på något af fjällen ikring, försvinner Tuddal själft liksom allt annat i fjällslättens gränslöshet, och ingenting finns, som att ligga här uppe på krönen och se ned mot dalarna mellan alla fjällkammarna. Där nere ligger skuggan, tung och djup. Hvad dalen ser mörk och dyster ut här uppifrån — det är ängslans, bekymrens och misstankarnas värld. Därifrån är det vi komma och dit skola vi tillbaka igen, men det är ljuft att glömma det och känna sig borta i klarheten lik en ton, som brister, och sakta hviskar jag för mig själf:

Klart strömma fjällets alla flöden,
klar flamman är i reningsglöden,
och elden, hvarvid bakas bröden,
klar öfver gåtorna och nöden
står tankens sol, som dunkla öden
bestrålar och förklarar döden.
Klart strömma fjällets alla flöden.

Svenska Dagbladet 1900.

SCHWEIZERBREF.

I.

Att gyckla med Schweiz och turistlifvet i dess berg och dalar, har blifvit traditionellt. Många hafva gjort det före Daudet i hans dråpliga bok om Tartarins äfventyr i alperna, och många skola göra det efter honom. Nekas kan ej heller att man skall vara änglafrom och hafva bra litet retliga nerver för att ej under en resa i Schweiz — särskildt under högsäsongen — frestas till elakheter öfver hela värdshuslandet, Grand Hôtel Schweiz, ett enda orimligt hotell, sträckande sina filialer och dépendencer mellan Rhen och Italien och ringande till table d'hôte hvar helst det finns en fläck, där man kan ställa middagsbord och utbjuda mat. Under en sådan resa kommer alltid mer än ett ögonblick, då Wilhelm Tells äpple förefaller att vara den faddaste af alla frukter, mot hvilket till och med vår moder Evas urgamla paradisäpple verkar inbjudande och pikant. Det kommer ögonblick, då man önskade att den siste tyske alpinistens tyrolerhatt med den pressade edelweissen dinglade öfver hans gletscherbila på toppen af Mont Blanc, medan den sista missens alpstock stod i snön på Matterhorn, till en — också som kroppslig afbildning — ändamålsenlig minnesvård. Det kommer, med ett ord, ej få ögonblick, då en sådan schweizerresa med färder i mer än boskapsvagnar öfverfulla järnvägskupéer, med vilda köer på ångbåtsbryggor och i

hotellvestibuler och veckor af regn sedan på en eller annan alp midt emot säkert berömda, men af dimma såsom Isisstoder beslöjade fjällspetsar synes bra lik namnet på en rätt af tvifvelaktig kulinarisk smak, som brukar förekomma på tyska matsedlar: Beafsteak mit Hindernissen.

Dock, allt detta tillhör otålighetens och missödenas lätt glömda förtretligheter. Djupare orsaker till obehag finnas vid resor i Schweiz. Saken är den, att det icke är lätt att med bibehållen krigsära varda, hvad hänförda nationalekonomer och kaféägare ifrigt bruka drömma om också för vårt eget kära Sverige, ett så kalladt turistland. Af de länder, som i Europa tilldelas denna mycket tvetydiga hederstitel, vet jag blott ett enda, som bevarat sin värdighet. Det är naturligtvis Italien. Det italienska folket är för omedelbart och för smidigt på samma gång för att mista sin ursprunglighet under beröringen med främlingarna. Italienarna låta utländingarna komma som barn vuxna besökare i en lekstuga, betraktande dem nyfiket, men fortsättande sina egna lekar med gratiösa och bortskämda varelsers instinktiva känsla af att de så taga sig bäst ut. Med undantag af de centrala kvarteren i de stora städerna i Italien, som blifvit internationella, hur förvånande litet är icke, om man tänker på den ständiga öfversvämningen af främlingar, själfva det italienska lifvet tillskuret efter resenärernas behof! Hvitlökslukten, som slår en till mötes också på fina ställen, är visst icke något behag, men hur bestämdt säger den icke ifrån att man är främling och gäst samt får finna sig i husets

vanor. Vill man i Italien undvika den vanliga hotell-elegansen med stuck, plysch och cuivre poli, kan man det. Den förståndige turisten bor på italienska värdshus utan falska anspråk på att föreställa engelsk club, men hvilka i stället äro kuriösa och lärorika och i hvilka man städse känner en pust af det lands atmosfär, i hvilket man färdas. Och samhällena, till hvilka man kommer, stora och små, äro gudskelof ej upp- och nervända, nymålade och nyvädrade med anledning af ens ankomst. Man inbjudes icke till någon ledsam galaföreställning med höga biljettpris och liten valuta. Nej, det man har att se är bara den vanliga representationen, som pågår året rundt, ett varmblodigt, naturligt, skönhetskärt folks alltid spelande skådebana med tragedi och buffa om hvart annat, och aktörer och aktriser spela för sitt eget höga nöjes skull, därför att de måste gifva luft åt lifsströmmen inom sig och icke därför att du behagar sitta med en kikare i en fåtölj eller på klaffen uppe på en rad.

Och då i Italien det hela icke är uppställdt för och beräknadt på de resande, blifva de heller icke exploaterade som annorstädes. Det finns kanske börsmän, för hvilka en resas tjusning stiger i proportion med krigsomkostnaderna och hvilka ej tro sig göra riktiga reseupplefvanden om de ej noteras i louisdorer. Men för vanliga dödliga är det onekligen ett behag att penningen räcker långt och att man också med en liten skattkammare kan vara herre på täppan. Det är otroligt, hvad den, som i Italien följer infödingarnes bruk, kan hafva det godt och billigt. De fina restauranterna på Corson i

Rom äro icke blott af en arkadisk anspråkslöshet i jämförelse med likartade ställen i Schweiz eller Paris — det faller af sig självt — men de äro anspråkslösa också i jämförelse med våra egna dumdryga och ledsamma stockholmska lokaler med deras trasgranna och förgyllda lyx. Hvad maten är mycket trefligare och originellare skall man bara icke tala om, eller hur mycket man njuter af att vara ifrån det konventionella restaurantceremonielet, enligt hvilket rätterna måste gå i bestämd tågordning och man måste äta efter hotelletikett. En person, som vill dinera på ris, tomater och bakelser, behandlas fullt lika mycket såsom aristokrat som den, hvilken gör hela den långa resan från ostronen till osten. Ingen kypare står bredvid och ser förolämpad ut öfver ens nykterhet, liksom ingen viftar gillande på frackskörten om man får håg att dricka gammalt capri eller den klassiska falernern.

Till all denna ursprunglighet och tvånglöshet kommer så det italienska folkets älskvärdhet. Jag vet mer än väl att en hop nordiska moralister rycka på axlarna häråt och öfverlägset tala om italienarnas otillförlitlighet och att de »ingenting mena med sin vänlighet». Men hvem vet i det hela riktigt hvad obekant folk innerst menar när de äro vänliga? Det går icke så lätt att pröfva hjärtan och njurar, och den germanska föreställningen att ordkarg butterhet prompt skall dölja ett varmt och hjälpsamt hjärta, torde vara osäker nog som lefnadsregel. Legio äro de tvärviggar och bitvargar, hvilkas frånstötande yttre sätt att vara blott speglar inre för-

frusenhet och egoism. Hotellschweizaren erbjuder gemenligen allt hvad man kan önska i riktning af det slags »Biedermanns» uppträdande, som består i kärfva manér, korta svar och klumpigt väsen, men är i botten — naturligtvis med undantag — en så själfvisk öresräknare som någon annan.

Ack nej, den italienska vänligheten är en långt mer invecklad sak. Den är först och främst det omedelbara uttrycket af ett solskenshumör, som måste stråla ut öfver allt det möter, ett återsken af landets egen slösande sol. Denna vänlighet är vidare den naturliga inställsamheten — ja, låt gå för det så misskrediterade ordet — hos ett folk, som alltid haft en rikedom af präster, konstnärer, komedianter och diplomater med instinktivt behof att själf uppträda mjukt och göra det välbehagligt och mjukt också för andra. Denna vänlighet är slutligen särskildt hos hederligt och enkelt småfolk en sorts lättrörd mänsklighet, som af sig själf flödar öfver — som vinet ur vinfaten. Yppigheten är ju så stor därnere på allting — rosorna blomma så att man har råd att också kasta dem ut till de förbigående på vägen. Samman bildar allt detta det skimrande och värmande, som är italiensk vänlighet. Låt vara att den icke är så djup och solid. Den behöfver ju icke räcka längre än resdagen, och är det icke nog att den för främlingen spinner en guldtråd, som löper lekande och lätt genom hans fingrar under färdens skiftande och flyktiga ögonblick?

Ungefär med ord som dessa kan man kortelligen tolka det särskilda behaget bara af att resa

i Italien, med frånseende af det förlofvade landets öfriga trolldom af natur och människohand, om hvilken ju här icke är fråga. Hur annorlunda blir icke intrycket af Schweiz. Resenären har ju nära nog känslan af att schweizaren ligger i ide hela vintrarna och först kvicknar vid när det gäller att rusta för »säsongen». Med en rysning tänker man på hur de af utländingar vimlande hotellstäder och kurorter, som man besöker, kunna taga sig ut under den döda tiden. Tänk, när den sista parisiska underkjolen frasat i väg i sällskap med den sista engelska flanellbyxan, när uthyresslotten stå tomma med öfversnöade balkonger, när den fosterländska industrien farit tillbaka till fabrikerna igen från de slutna bodarna, sidenschalarna till Zürich, broderierna till Appenzell, när allt är tomt och endast några surmulna infödingar finnas kvar i de svartnade trähusen, som under sommaren förläget gömts bakom hotellparkerna, gafvelhusen, som likna anakronismer från en förhistorisk tid, tänk! Med den fantasien för ögonen verka de melankoliska som Potemkins af duk och plank improviserade städer, dessa för ett par månader upptimrade och hopspikade samhällen, i hvilka en internationell publik under några sommarveckor håller sin på alla tungomål mekaniskt pladdrande papegojkonsert. Och hur feberaktig verkar icke också anordningen af det hela! Ser jag dessa långa hotellgator med nypolerade skyltar och uniformerade portierer väntande på trappan, måste jag tänka på en rad söndagsfiskare utefter en kaj, där hvar och en söker nå längre med metspöt än grannen. Det är den korta tiden, då stimmet »löper

till». Då gäller det att få fisken på kroken — och att ha tur. Ty i stimmet finnas alla sorter, förnäma guldfiskar, som behöfva dyrbara, ensamma kristallkupor, beskedliga dussinfiskar, som kunna sumphållas litet hur som helst, och fula fiskar, som kanske till och med glida ut ur näten innan de hunnit blifva fjällade.

I det hela göra schweizarna alltför mycket tillställningar med sin natur, som man helst njöte så litet rörd som möjligt i all dess ojämförliga friskhet och storhet. De eklärera vattenfall och illuminera grottor, förstöra sjöarnas aftonstillhet med fyrverkerier och söka med konst uppamma ett pittoreskt nationellt lif, som i själfva verket icke existerar. Hvad kan i den vägen vara ledsammare än de nationella spel och fester utan inre behof, utan tradition, utan naturlig representationsförmåga hos folket, som nu drifvas i en mängd små schweiziska orter, endast för att locka främlingar, och för hvilka det puffas med en påträngande och smaklös reklam? Redan Ober-Ammergau, där dock mysteriespelen samlat byns lif under sekel, har mer och mer fått prägel af affär, grosshandel i religiösa skådespel. Men hvem med någon estetisk bildning kan vilja fara till Altdorf till exempel och i ett »folkskådespel» se stadens frisör vara Wilhelm Tell eller dess slaktare Winkelried?

De schweiziska hotellen äro ju världsberömda och ur många synpunkter med fog. Tänker man på organisationen af dessa jättemenagerier, i hvilka dag efter dag månghundrade människor härbärgeras och utfodras, måste man beundra maskineriet. Utrymme och komfort erbjuda de ju också och en lyx,

som, utan att varda stilfullare, ökas dag för dag. Gäller det karaktär och trefnad, blir saken annan. Ju nyare dessa stora hotell äro, dess mer tröstlöst temperamentstomma och ledsamma förefalla de. Äldre schweizerhotell, som utvidgats från en ursprunglig, mindre och borgerlig kärna, kunna ännu hafva kvar något kärvänligt och lustigt, som åtminstone i mina ögon högt uppväger möjliga brister i fråga om så kallad modernitet i inredningen, och i dem lefver också en annan anda och uttryckssätt än den kasern- och reklamton, som råder i de nya Babelsbyggnaderna. Verklig hållning och stämning hafva blott de högt belägna små alphotellen. Där är man verkligen världsfjärran, som kring en bivuak vid civilisationens utkant. Det fattiga landskapet omkring och de ofta svåra väderskiftena gifva hvar vänlig vrå i de enkla rummen ett särskildt behag. Luften är också inne oförfalskad, lätt och klar, och jag gläder mig åt att se en gammal servis lysa i matsalens gamla skåp, hvilkas hemtrefligt knarrande dörrar tjänsteflickorna öppna för att hämta min tallrik. Det lilla läsrummet är löjligt med sitt bibliotek, i hvilket de mest olikartade volymer hamnat sida om sida kring en upplaga af Goethe från farföräldrarnas tid. Hela byggnaden hör hop med resvagnarna, posthornen och diligenserna, och när jag noga stänger luckorna för fönstren mot fjällvinden, har jag en egendomlig, ljuf känsla af att vara i säkert förvar fast bortom den vanliga mänskligheten, i ett varmt skygd, ungefär som i ett blockhus midt i en obebodd trolsk värld. Af alla schweizertyper från hotellen är också ägaren till dylika fjällvärdshus

den vanligen mest sympatiska, en man, som hemkommen från sina läroår i Frankrike och England är lika oförfalskadt bergsbo, som när han for ut, föga förbindlig eller kruserlig, men rättfram och reell åtminstone, där han står på den låga ingångstrappan, barhufvad i nordanblåsten med sin stora fjällhund bredvid sig.

I de stora nya »Kurhausen» eller »Grand Hotellerna» däremot, där, hvarest främlingslifvet pulserar starkast, synas mig alla Schweiz' skuggsidor som turistland vara samlade. Resenovisen ensamt kan vara road af dessa Cosmopolis. Jag minns själf från mitt första besök i Schweiz för många år sedan, hur mycket mitt intresse då fängslades af virrvarret i sådana hotell som Schweizerhof i Luzern eller Baur au Lac i Zürich. Nu har jag svårt att tänka mig något värre än dylika hus. Aldrig har jag så lefvande intrycket af hvad det vill säga att komma under strafflagen, som då jag af fängelsedirektören på ett dylikt hotell i nåder erhåller numret på min cell, och det öfverraskar mig icke alls att det första jag får se där inne är ett långt reglemente med förbud, uppspikadt på väggen. Att vilja hafva sin individuella smak i detalj tillfredsställd är ej lönt att försöka, åtminstone om man icke är guldmakare af ett eller annat slag. Jag erinrar mig alltid en bekant ung tysk, han var metafysiker, ideolog och bröstklen (tre sjukdomar på en gång, stackare!), hvilken, då han skulle bo månader på ett högluftställe i Schweiz, med vacker och väl inlärd motivering gjorde sin värd ett litet förslag till ommöblering,

men fick till svar det förkrossande — »Herre, appellera icke till mitt hjärta.»

Så är det bäst att taga sin cell med tålamod. »Cella continuata dulcescit» säger Thomas a Kempis. Det är uttydt: på längden blir ens cell en kär. Månne det också kan gå så på de stora hotellen? Men det är ej mycket tid att tänka därpå. Det är snart middag. Jag ringer efter varmt vatten för att göra toalett, och in kommer en schweizisk tjänsteflicka, i nio fall af tio med ett af naturlig surmulenhet, dålig aflöning och öfveransträngning i förening prägladt ansikte. Hon ställer buttert in en liten kanna och försvinner, nästan utan en hälsning. Jag ville naturligtvis hafva dubbelt så mycket varmt vatten, men tycker det är synd att lägga sten på börda. Så stirrar jag på zink- eller porslinspytsen. Det finns säkert femhundra likadana på hotellet och oräkneliga i universum. Men just i detsamma jag gör den reflexionen, träder ankomsten till ett verkligt italienskt hotell så lefvande för tanken. Bara jag stiger in i porthvalfvet, känns det spännande som i första kapitlet af en roman. Hvilka underliga korridorer med halfutplånade fresker. — Jag ser en liten dryad gungas af en satyr mellan slingrande grotesker. Jag kommer in i ett stort rum, där dramer utspelats och i hvilkets stora, stela stolar från förra seklet jag kan tänka mig herrar och damer, som citera Alfieri. Jag ringer på det varma vattnet och in kommer en flicka med en stor, egendomlig kopparpanna. Solen skimrar i bucklorna och lyser öfver grepen. Flickan är kanske icke vacker, men har stort, präktigt, svart hår och lysande ögon.

Främlingar har hon sett många komma och resa, men figurer i en intressant bilderbok äro de alltjämt för hennes nyfikna barnaögon, och hon kvittrar och skrattar i solstrimman, där hon står. Eller den som bär in vattnet är en gammal, rynkig gumma. Det är lika kärt — det är inte den banala kvinnokurtisen det gäller — och hon kan icke låta bli att puttra något rådande och moderligt, när hon häller i vattnet åt mig. Hon är så gammal, hon har haft många barn, hon har känt allt möjligt gladt och sorgligt. Allt det läser jag i fårorna kring hennes ögon. Det är ingen motsträfvigt gnisslande automat, men en människa, och med det varma vattnet får jag, främling som jag är i ett rum, som jag aldrig sett förut, intrycket af att knytas om än aldrig så lösligt vid något varmt och lefvande. — Se där skillnaden att resa i Schweiz och i Italien.

II.

I det förra af dessa Schweizerbref behandlades företrädesvis frånsidan af en resa i alplandet. Det är då icke mer än billigt att nu öfvergå till rätan och med några korta ord söka beskrifva den särskilda tjusning, som finnes i det gamla edsförbundets af blå sjöar och hvita berg strålande kantoner och som ingen annan europeisk trakt kan ersätta. Och det, som för andra resenärer blott är en enkel gärd af rättvisa, blir till verklig plikt när man såsom jag djupt älskar Schweiz' natur och ur densamma upprepade gånger druckit hälsa och lifsmod. Allt

skämt, som rör landet, är berättigadt — utom när det gäller naturen. Den kan ingen reklam skämma och ingen smaklöshet förstöra. Den lille närige schweizaren försvinner i dess höghet som en arbetsmyra bland jättefuror, och öfver alla hans små myrstackar lysa fjällkedjorna i en storhet, som blott skenbart är tillgänglig, men som ständigt kräfver offer af lif och lycka utaf dem, som narras att tro på deras gästvänlighet eller fattats af alpbestigningens extas, ett rus, förledande och farligt som morfinets. Den verkliga fjällvärlden är icke och blir aldrig eröfrad af människor. Mer än vanligt korthusaktiga och osäkra verka de boningar, hon reser nedanför snötopparna, och den kosmiske Michelangelo, som skapade denna natur, kan ännu rasa och vredgas däruppe med storm och skred, för hvilka klättrarna sopas bort såsom papperslappar för blåsväder. Ljus mer likt förklaringens genomskinlighet, luft mer lik den oförfalskade sanningens egen blå och lätta atmosfär, än de riktiga bergens, finnas icke. En sådan trakt kan icke fördärfvas af människohand, och äfven där denna höjdnatur endast existerar i fjärran, känns den. Dess anda kommer med vinddragen ned i daldjupen och dess öfvermänskliga friskhet återstrålar ur skog, som har sin särskilda doft, ur de klaraste sjöar och den daggigaste grönska, genom hvilken bergbäckarna ständigt bära glaciärrikets evigt rena svalka.

Men bättre än allmänna ord torde korta skildringar af ett par enstaka ställen gifva en förklaring af de olika schweizernejdernas dragningskraft och

hvarför de ständigt skola locka till sig dem, som söka sundhet, frid, inre förnyelse och frihet. Och de tre orter, å hvilka jag tillbragt denna sommar, karaktärisera icke illa de trenne allmännaste typerna af Schweiz' främlingsplatser.

Den första var Engelberg. Det är den stora, organiserade luftkurorten och den antagligen mest besökta af detta slag i hela norra Schweiz. Engelberg ligger så bekvämt till. En kort färd öfver Vierwaldstättersjön och sedan ett par timmar i en bergbana — det är det hela, medan eljes vanligen mer eller mindre besvärliga åk- eller ridturer behöfvas för att man skall nå fjälldalarna. Höjdläget är just innanför den alpina gränsen, 1,000 meter. Men närheten af verkliga snöfjäll gifver dalen sin friskhet, medan på samma gång bergen bilda skyddsvallar mot de kalla vindarna. Det är en kitteldal, den enda rätta formen för hälsoplatser, ty de smala långdalarna genomsusas alltid af en utslitande blåst, en passad från fjällen, som när den kommer hårdt norr ifrån kan kännas liksom en storm af isnålar. Mer än själfva höjdsiffran betyder den allmänna geografiska belägenheten för klimatet, och det är säkert Engelbergs värn mot vindarna, som gjort dess omtyckthet. Naturen är eljes i denna dal ingalunda af särskildt betagande art. Bland de alper man ser intager Titlis hedersplatsen, hvilket med sin borgerliga sockertoppsform erbjuder föga för fantasien, åtminstone för den, som sett den storartade fjällgotiken i Berner Oberland med dess system af hvita tinnar, silfvertorn öfver ett sagorike, eller Matterhorn, den oerhörda, en-

samma bergspyramiden, som synes stå kvar liksom en liksten öfver en förintad jätteålder.

Ännu mindre än bergen erbjuder byn af intresse. Utom en stor gammal klosteranläggning med kyrka och väldiga huslängor, talande, som alltid dylika katolska byggnadskomplex, om uråldrig kultur, finns i orten intet utom hotell och värdshus, värdshus och hotell af alldagligaste och slätaste art, och dessa kaserner af trä och sten fyllas af de ständigt växande människomassor, som den lilla elektriska banan släpar upp. Det är mest tyskar, sportmässigt kostymerade ända till tänderna, i broddade bergsskodon, rutiga engelska sportstrumpor och kortbyxor. Alpstocken användes i hvar backe och gletscherbilan i hvar skogssluttning. Herrarna jodla och fröknarna sjunga den klassiska alprefrängen: »Auf der Alm, auf der Alm, da giebt's ka Sünd». Och för hvart litet värdshus i vägkrökarna rastas det, drickes mjölk och kirsch och köpes utsiktskort, å hvilka bedrifterna i bergen berättas för anhöriga och vänner! Alla dessa utsiktskort, hur bära de icke signaturen från telefonens tid! Under våra far- och morföräldrars långsamma resor ritade man sina vyer själf. Hvem har icke hittat något af dessa gamla album från århundradets början, i hvilka en skygg men hänförd hand aftecknade ett stycke Italien eller Schweiz? Det låg något rörande öfver dessa ritningar med sina pressade blommor nere vid bokfalsen. Våra egna föräldrar gjorde åtminstone i ord sina naturskildringar i bref till hem och anförvanter med romantiska uttryck, verscitat och utropstecken. Nu är också det förbi!

Pang! Man köper ett utsiktskort och då behöfver man icke ens göra sig besvär att uppfatta något själf.

Det som utgör Engelbergs behag, trots en jämförelsevis ointressant bergsram och en störande uppsjö af människor i den ledsamma lilla byn, är hela dalens stämning af glädtighet och grönska. En morgonstund skall man välja sig en ensam väg af de många förträffliga, som här finnas, och sakta stiga uppför en af dalväggarna. Öfverallt är sol och dagg. Skogarna stå öfvergjutna af silfversken uppför sluttningarna, och där de sluta och alpängarna taga vid med sitt gräs, spegla sig sommarskyarna som i lågt, grönt vatten! Och morgonskenet förtager från fjällkanterna med det hvita snöhöljet intrycket af skärpa och massa. Såsom en luftig och fantastisk ornamentslinga begränsar alpkedjans skimrande kontur synranden.

Man är i Engelberg så nära den verkliga fjällregionen att man på ett par timmar når dit upp och kan känna dess starka anda, det renaste och friskaste på denna jord, tränga djupt in i bröstet. Allt lättare blir gången, allt ljusare och friare blir tanken, medan man stiger uppåt och ser de smala dalstråken under sina fötter, genomströmmade af hvita älfvar, alla med den muntra stämning af glädtighet, som skiner öfver hela det soliga och gröna Unterwalden med de vänliga små kapellen — trakten är starkt katolsk — på korsvägarna. Å, hur glömmer man icke under en sådan morgonvandring all Engelbergs och all Schweiz' turist- och kyparfåfänglighet!

En originellare plats än Engelberg är det andra ställe, om hvilket jag vill tala — Zugerberg. Det är en skogsås ofvanför den lilla Zugersjön, på hvilken tvenne ensamma hotell äro belägna, Felsenegg och Schönfels. De gifva, där de ligga inbäddade i täta skogsparker, exempel på en helt annan sorts sommarorter för främlingar — stilla kurorter utan kurortsprägel och vimlande människohopar, undangömda nästen, i hvilka dagarna gå i välsignad ro och enformighet, medan man långsamt glömmer bort världen.

Hela kantonen Zug hör till Schweiz' mest lågländta, och ehuru skillnaden mellan Engelbergs och dessa hotells höjdläge aritmetiskt taget är ringa, är dock stämningen häruppe på Zugerberg en helt annan. Det är en ren höglandsidyll. Något af alp och klippa finns endast i hotellnamnen — annars är allt skog, lika tät och vacker som Schwarzwald, eller bördig ängsmark med fruktträd, och det fast jag från mitt fönster i Felsenegg ser sådana fjällnotabiliteter som Rigi, Pilatus och Jungfrau.

Idyll i högsta måtto är redan hela den lilla staden Zug, från hvilken man på en och en half timme åker hit upp. Med sina tysta medeltidsgator, sina mot hvarandra lutade gafvelhus och sina vemodigt klingande kyrkklockor verkar hela staden, där den växer upp ur sjön, som en hägring, ett drunknadt Vineta, hvilket sommardagens klarhet och solspel åter låtit stiga upp ur den blå vattenspegeln.

Gammaldags intagande verkar Felseneggs hotell, omspunnet af sitt vildvin, och terrassen utanför med sina träbord under gamla träd erinrar på

något vis om forna tiders utvärdshus. Parken är också gammal och lustig, men höjdslätten, som tager vid högst öfver branten, har en frodighet och en doftrikedom utan like, där den breder sin våta grönska mellan kilar af praktfull skog, så tät att man på dess solstigar mellan stammarna kan möta Böcklins mörka, stelögda skogsgudinna, ridande på sin enhörning. Men vackrast är här på kvällarna. Då får Pilatus' dunkla massa en så sällsam silhuett, och hvita skymta utposterna af Berner Oberlands kedja. Af Vierwaldstättersjön ser man den blå bukten vid Küssnacht, men praktfullast är Zugersjön själf, ständigt obefaren ligger den och gnistrar som en stor trolldamm, och solnedgångens sken insveper de flacka stränderna som i den blodröda dimman öfver ett slagfält. Zug, den lilla hägringsstaden med sina melankoliska aftonklockor, försvinner åter i dunklet, sjunker igen i det blå vattnet med sina gafvelhus och medeltidsgator. Långsamt gå stjärnorna upp, som jag väntar på min balkong, och nere i dunklet gnistra hvita och gula ljus. Det är lyktorna i Zug! Man ler åt de små blossen och lusteldarna och lyssnar sakta till nattens svala, stilla hymn, som brusar under klara stjärnor, högt från fjällen ner öfver skog och gräs och in i ens eget hjärta.

Svenska Dagbladet 1901.

ETT BREF FRÅN BERNER OBERLAND.

Den som en gång blifvit »bergtagen», kommer aldrig loss. Djupt i hans hjärta sitter längtan till fjällen, en längtan lik den metafysiska, oläklig och ständigt växande, mot den rena luftens och den rena tankens värld. Ständigt locka och draga bilden af den hvita toppen, som med ett svärds och en idés skärpa skär solrymden, och minnet af den fjällets eter, hvilken som Ariels trollspö gör allting lätt och bevingadt.

Den som känner så har intet val, men sitter bäst det är på tåget och far till fjälls. Det klassiska målet är och förblir då, trots allt, Schweiz. Det är icke därför att dess berg äro de skönaste — Tyrolens öfverträffa dem i romantisk glans och Norges i djupt och majestätiskt svårmod — men därför att Schweiz dock är Europas rikaste och lättast tillgängliga fjälltrakt. Den praktiska hänsynen till lifvets tarf gör onekligen sitt till. Ingenstädes kan man med den bekvämligheten och med det behaget komma midt in i alpvärldens hjärta. Det schweiziska hotellväsendet har utan fråga många sidor, förträffligt passande för satirikern. Särskildt är detta fallet med de enorma hotellmonstra, som på turistlinjernas knutpunkter öppna sin babyloniska förbistring. Men förträffligt ordnade och skötta äro ju många af dessa hus, och för öfrigt gäller om dem, som om allt annat här i världen: tur och otur. Har man tur, kan man komma till verklig trefnad och ändock icke behöfva göra bekantskap med de

patologiska formerna af den schweiziska närigheten. Jag nämnde ordet »trefnad». Uttrycket »otrefligt som ett hotellrum» brukar ju eljes vara stående. Men är icke detta en orättvisa och en missuppfattning? Mig synes det i stället hvila en alldeles särskild frid öfver ett kalt hotellrum med blott det nödvändiga och utan all personlig utstyrsel. Det är en sorts fri och öppen klostercell. Man känner där ro, hvila från sig själf och världen. Och är det i botten annat man söker när man reser?

Dock, det var icke för att spela resefilosof à la Sterne, som jag begynte detta bref, men för att en smula tala om det Berner Oberland i hvilket jag haft lyckan att drömma bort de sista veckorna med Jungfrau midt framför mig och den äkta fjälluften ikring mig. Den mest bekanta utgångspunkten för resor i Berner Oberland är Interlaken. Få sådana platser i Europa äro till den grad besökta och berömda. »Interlaken», säger medelsnittsturisten, ser salig ut och smackar med tungan, som för någon gammal och god vinsort. Men egentligen är platsen hvarken gammal eller god. Att dess naturskönhet måste vara älskad kan man förstå, då den erbjuder allt samladt, som kännetecknar Schweiz: gröna ängar, blå sjöar, hvita, fjärran berg, men alltsammans på något affischartadt och kromolitografiskt vis. Stället verkar onekligen såsom en expositionsframställning af Schweiz, på hvilken framför allt ingenting får vara glömdt. Hotell ligga här bredvid hotell inom parker och trädgårdar, liknande små hof, hvart och ett med sitt ceremoniel, det ena kostbarare än det andra, men alla högst värdiga,

och kring dem sluter sig en basarstad af butiker. Hotellen äro mestadels storståtliga både till omfång och anordning, bodarna så lysande som endast de kunna vara, hvilka vända sig till ett rikt och sysslolöst världsklientel. Men förgäfves söker man i Interlaken en enda liten vrå, som lefver sitt eget lif, oberörd af främlingsväsendet, ett stycke tillvaro med eget mål och det behag, utmärkande allt, som växer och blommar för sitt eget höga nöjes skull. Interlaken är en sommarfilial till London, Paris och Berlin — ett enda stort, kaotiskt Garden Party. Det är en ort efter Paul Bourgets hjärta med alla sina térum och internationella salonger — men andra skynda att packa sin ränsel och att gifva sig upp till fjällen.

Drottningen inom Berner Oberlands fjällvärld är utan fråga Jungfrau, och hela traktens centrum utgöres af den grupp, som bildas af dess ofantliga, öppna snömussla — ty så ser på afstånd det beryktade berget ut — af Mönch med sin tunga, svarta stenhätta och det väldiga pyramidformade Eiger. Man gör klokt i att genast fara upp och se dessa berömdheter på nära håll. Tankar och samtal röra sig nämligen i denna del af Berner Oberland ständigt inom denna trekant af storartade fjäll. Man får ingen ro förr än man själf gjort dem sitt besök. Mödan är ringa. Liksom till en mängd äfven af Schweiz' vildaste toppar har den moderna tekniken äfven till Jungfrau byggt järnväg. Man reser öfver Lauterbrunnen på »Zahnrad»-bana till Wengern-alp, och därifrån med den elektriska Jungfraubanan. Det är sant, ända till spetsen, till den

upprättstående snömusslans högsta kant, där isen ligger i böljor som stelnadt hafsskum, har ännu icke anläggningen hunnit. Dock, om ett år eller par är man så långt kommen och kan åka upp till själfva den oåtkomliga isranden, till öfver 4,000 meters höjd. Redan far man i sin bekväma kupé långt in i glaciärvärlden. Det är ett brokigt lif, som under säsongen brusar fram på en sådan höjdbana. Tilltalande verkar ju mänskligheten icke som massa — och allra minst på turistfot. Brådskan och resdammet äro icke synnerligen gynnsamma för den moraliska och estetiska värdighet, som skall utgöra släktets förnämitet. Vill man roa sig med att häruppifrån skrifva »fjällsagor» — och saga skall ju allting vara, barnkammarn är litteraturens återvunna paradis — kunde man säga att fjällen betraktade dessa leksakståg och deras passagerare som jättarne i sägnen se på de människokryp, hvilka de låta lustvandra på sina utsträckta händer. Men när man kommer upp till glaciären, glömmer man sällskapet, äkta och maskerade alpinister, de sista beväpnade ända till tänderna med fjällbestigningsutensilier — så egenartad och mäktig är synens öde storhet.

Man är midt uppe i själfva Eigergletschern. Det är en het högsommardag, och dess is och snö tindra i den brännande solglöden. Här och hvar öppna sig djupa sprickor med blekblå och sjögrön is — annars ett oändligt snöfält, sträckande sin hvitgrå vidd ända uppför fjällväggarna, hvilka man tycker sig vara alldeles nära i luftens förvillande genomskinlighet. Vinden mot ansiktet har den eviga

isens kylande och brännande andedräkt, och blicken törnar tillbaka inför de tre isfjällens gigantiska arkitektur, som när man rakt nedanför höga torn söker se upp mot de högsta spirorna. Mellan de tre fjällen breder sig en sorts sällsam högdäld. Nysprungna laviner ligga där med snö och sten, drakformade och fantastiska. Efter moränerna se vägarna svarta ut, som efter skogsbrand, och vid stationshusen hafva järnvägsarbetarna kastat upp högar af grus och svart sand. Bland den skimrande stenen nedanför snön lysa i solbranden krossade buteljglas, bleckbitar från konservburkar och annat dylikt, som blänker. Man har svårt att tänka sig sådant i naturskönhetens tjänst. Men som täckt af metall och trolskt glimmer gnistrar marken. Hela höjddälden med sin is, sina svarta stigar och sin glans bland stenarna, som från en grufvas affall, leder inbillningen till en dröm om en förbrunnen och slocknad världs eldstad. Man kan sluta ögonen och tro sig stå i de alstrande jordandarnas öfvergifna smedja. Tiderullen har ändtligen löpt ut, lifvets låga har ändtligen förbrunnit, världen stelnat till is, och det, som nu skimrar i denna däld mellan de vilda snöfjällen, är slagget från skapelsens för evigt utblåsta och kolnade ässja.

Vill man bo i denna trakt, i fjällgruppens skugga och närhet, har man två, hvar och en i sitt slag förträffliga orter att välja på — Wengen och Mürren. Stor skillnad i höjdläge är det icke mellan dessa båda platser — blott omkring 300 meter — och dock hafva de helt olikartad karaktär. Wengen är ännu skogs- och ängsidyllen, som susar och blom-

mar på bergssluttningen med höglandskapets särskilda glans och rikedom. Ty det är, som växtligheten i dessa sista gränsområden af sitt rike röjde en otålig, nästan feberaktig alstringskraft och liksom till afsked utvecklade en frodighet och ett öfverflöd utan gräns. Mäktiga och grenrika susa Wengens träd och man får söka efter mer blomstringstunga ängar. Från alla fälten sväfvar en honungsdoft kring denna plats på bergssluttningen, och solen glöder öfver den vida dalöppningen med dess praktfulla och bjärta högvärldsflora. Stiger man om morgonen öfver gröna, daggfriska gärden uppför de sista skogsbackarna, öppnar sig blicken för Lauterbrunnens djupa dalspringa med Aars silfverflöde nederst i botten ända hän mot Interlaken, öfver hvilket »Schynige Platte» reser sig med sin topp, liknande ett mäktigt trekantigt vårdtorn, medan åt andra hållet synvidden begränsas af Jungfraus issnäcka, af Silberhorn med sin tindrande snökam och af ytterligare en, liksom inom en tinnkrans af mörka höjder belägen kedja af hvita toppar.

Men fjällen ligga här på aktningsvärdt afstånd. De äro i Wengen storheter i fjärran, och höjdstämningen blir icke stark bland alla dessa doftande ängsmattor. Springvatten spela sömnigt i hotellträdgårdarna de soltunga eftermiddagarna, och kvällarna komma ljumma och stilla. Alpernas sällsamma månsken höljer snötopparna i ett hvitt förhänge, bakom hvilket fjällvärldens eget hemlighetsfulla och isande drama spelas i den polariskt hvita natten.

Står man dessa aftnar och blickar ut öfver

bergen, skymtar på den gröna, höga åsen midt framför Jungfrau liksom en rad af silfverkulor. Det är Mürrens elektriska lampor snedt emot, på andra sidan om den djupa dalspringan. De se fantastiska och lockande ut, dessa små tindrande silfverbloss, och när man någon tid betraktat dem på afstånd, måste man själf resa öfver till dem.

Mürren ligger, som sagdt, blott ett par hundra meter högre än Wengen, men äger en helt annan prägel. Redan ställets yttre hållning är en annan. Wengen besökes af öfvervägande tyskar, har något högljudt öfver sig, och på aftnarna finns där väl mycket joddel, bier och musik. Mürren uppträder mer anglosaxiskt och förnämt, och samtidigt har byn kvar en primitiv ursprunglighet. Ännu finns det gamla bergnästet kvar med uråldriga schweizerhus. Fönsterträdgårdarna blomma framför de små rutorna i det gamla bruna stockverket. Längs labyrintiska gatgångar under de små täppornas tunna och förblåsta träd sitta kvinnorna och knyppla, gamla och unga, och i små flickhänder och i vissna gummhänder lysa de dansande trådarna öfver knyppeldynorna i det starka solskenet.

Mürren är en äkta högluftsort, af Schweiz' yppersta. Endast en dalskåra, djup och smal som en fjord, skiljer dess höjdplatå från Berner Oberlands stora fjällgrupper. Man bor rätt under Jungfrau och hvart vinddrag har glaciärernas immateriella friskhet. Här slutar skogen, här grönska de sista skugglösa ängarna, och utan möda når man dit, där växtligheten försvinner och bergforsarna störta ner med sitt metallrassel. Häruppe möta en

världsförgätenhet och en solberusning, som helt fånga tanken. Vandrarna försvinna på sina bestigningsturer, och man kan bli borta och ensam som i ingen annan natur. Får och kor utan vallare beta i gräskanterna rundt sluttningen. Klangen af skällorna stiger hög och klar i all rymdens klarhet. En aflägsen genklang ur forntidens episka sång om gudarnas heliga och ensamma hjordar klingar genom sinnet. Så kommer man högre, högt öfver deras och allt lefvandes uppehållsorter, och har bara sol, himmel och nakna bergslinjer ikring. Hvarje detalj försvinner, lifvets växling af ebb och flod stelnar, allting är stort, klart och abstrakt. Det är den ändlösa utsiktens, den absoluta enhetens och den till yttersta renhet förtunnade luftens lycksalighetskänsla.

Höjdplatsernas rätta tid är soltimmarna, men äfven kvällarna hafva på en ort som Mürren en ojämförlig, ljus höghet. Blott långsamt bleknar den af glans fullkomligt mättade blå aftonhimmeln och förvandlas öfver de hvita spetsarna till sällsamt grönt, som man aldrig ser annorstädes, men återfinner öfver bergiga bakgrunder på norditalienska mästares dukar. Dunklet faller öfver tinnarnas tornspiror. Luften blir full af fjällens stjärnor, som förefalla mer dallrande än dalens, med en sväfvande glans genom det blå mörkret, som är drömmens efter en högtidsdag.

En sådan stilla, grann afton efter dinern kommer den på dylika hotell oundviklige konstmakaren för att med sina trollkonster skaffa sig en recett af gästerna. Det är en man med dekorationer på

fracken, som talar alla språk lika mjukt och läspande och har ett österländskt yttre. Han har med sig »sitt medium, fröken Olga», och framför en kvällsklädd publik gör han härute på hotellterrassen, medan solen sjunker öfver Jungfrau, urgamla och nyare konststycken. Han trollar och talar med en världsmans upprymdhet, för att ändock till sist först se riktigt belåten ut när föreställningen är öfver, instrumenterna inpackade, och han får gå och dricka sin flaska vin och sofva med sitt medium, fröken Olga.

Men en eftertänksam betraktare sitter ensam kvar på terrassen och ser solflödet försvinna bakom de eviga fjällen. Han ser ironiskt vemodig ut. Tänker han på människan-konstmakaren, som just här gjort sina kraftprof, som trollat banorna upp till den eviga snön och låtit de elektriska lamporna lysa midt inne i fjällnatten — konstmakaren af tusen slag med maskiner, tankar och ord, så underbart fingerfärdig, så stark med sitt trolleri, som öfverlistar elementen — och ändock så förgänglig med all sin svarta och hvita magi?

Svenska Dagbladet 1904.

NANCY.

Nancy är Jacques Callots fosterstad, där hade den store konstnären, etsnålens häxmästare och filosof, sitt barndomshem. Det var från denna af gotik och medeltidstradition fyllda lothringska furstestad, som han, ännu blott pojke, drog på sina första irrfäder till Italien, konstlandet, som han drömde om, där han satt och tecknade i sin lärares, myntgravören Demange Crocqs trånga verkstad. Och det var tillbaka till Nancy, som han efter många år återvände, redan berömd artist, sedan han fått sitt lystmäte af skönhetens förlofvade land på andra sidan alperna. Lärt hade han oändligt därnere, men likväl bevarat hemtraktens lynne. Som lothringare kände han sig lifvet igenom. När han hade sorgen att se hemstaden förlora sin självständighet, eröfrad af Richelieus statskonst, och Ludvig XIII ville öfvertala den beryktade raderaren att flytta till Paris, vägrade han envist. »Hellre hugger jag tummarna af mig,» berättas han hafva svarat. I Nancy inristade han på kopparplåten sina mognaste och starkaste arbeten till oförgängligt lif, och i Nancy dog han.

Den, som älskar Callots konst och länge drömt

öfver hela den mikrokosm — i ordets bokstafliga mening — som han etsat på de små bladen med de nästan mikroskopiska, men så otroligt lefvande figurerna, den, som lefvat sig in i hans verk och undrat öfver deras dubbelhet af energisk verklighetstrohet och mörkt, spökaktigt fantasteri, måste känna längtan att se hans fosterstad för att kunna klargöra för sig, hur mycket af hans konsts rötter, som vuxit ur hembygden. En hel värld af medeltida inbillning och föreställningssätt hafva Callots etsningar fört öfver renässansen in i den moderna tiden. Man tänker sig också gärna hans lothringska födelsestad som en säregen medeltidsort, där romanskt och germanskt lynne smält samman.

Men Nancy har andra konstnärsnamn att vara stolt öfver än Callot. Staden blef ett verkligt centrum för en långt senare konst, som glömt alla de krigets fasor och marter, all den tillvarons jämmer, nöd och sjukdom, som Callot älskade att skildra med en obeveklighet, som aldrig darrar på handen. Det var rococon, som här fick ett af sina riktiga stamhåll. Ingenting kan vara mindre rococo än Callot, än hans hårda och människoföraktande satir — i släkt med Swifts — hans sylhvassa, skarpa linje, hans knappa, objektiva berättelsesätt. Men på 1700-talet var hela den katolska sägn- och medeltidsbotten, ur hvilken hans alstring spirat, borta. Religionskrigens blodiga fanatism var glömd och Lothringens feodala prakt en saga. Nu var man här i Nancy älskvärd, kvick och njutningsyr, som öfverallt under den visa drottning Pompadours spira, och när staden så blef residens för en äkta tidstyp,

den siste polske kungen, Ludvig XV:s svärfader, som här i Lothringen fick ett miniatyrrike till ersättning för det förlorade Polen, frodades rococon här som i ingen annan fransk provinsstad. Här verkade äkta rococoarkitekter som Héré och Mique, vidare den störste mästare, stilen kanske frambragt i smideskonst, Jean Lamour, och slutligen en hel skola af bildhuggare, mest tillhörande familjen Adam, med hvilken också Nancys andra geni i rangen efter Callot var befryndad, Clodion, seklets Tanagrabildare, hvilkens erotiska grupper äro de luftigaste och lättaste, som skapats sedan Hellas' dagar. Så nära Tyskland, i en halft germansk stad, är sålunda den mest franske och förtrollande af alla mejselns tjusare född.

Till dessa många kan man till sist lägga ett namn, särskildt minnesvärdt för oss svenskar, Gustaf Lundberg, vår store pastellist, vårt rococomåleris grundläggare. Hans rykte trängde från Paris, där han som bekant lefde så många år, till Nancy. Det var Maria Leszcynska, drottningen, som rekommenderade honom till sin fader, sedan han målat henne ej mindre än tre gånger. Lundberg icke blott konterfejade Stanislas och dennes familj vid hofvet i Nancy och det närbelägna Lunéville — där Stanislas hade sitt Versailles — men vägledde konungen själf i konsten att föra pastellkritorna. Den välgörande exmonarken skulle icke hafva varit en äkta rococogestalt, om han icke också dilettanterat i litteratur och konst. Den som skrifver dessa rader, har förut närmare omtalat detta Lundbergs gästspel hos Stanislas och med hjälp af chefen för Versailles' sam-

lingar, monsieur de Nolhac, också funnit ett af de ifrågavarande konterfejen af Stanislas i detta Babylon af porträtt. Men när nu gammal klockarkärlek till Callot, öfver hvilkens folkvimmel och aflägsna, ljusa horisonter jag drömt sedan barnaåren, förde mig till Nancy, hade jag också bitanken på att framleta ännu ett par pasteller af den äldste af våra i Frankrike berömde, målande landsmän.

När man efter att hafva genomfarit ett för Frankrike ovanligt nordiskt landskap, som Vogesernas närhet gifver höjdram och friskhet, träder in på Nancys gator, med Callot i hufvudet, är intrycket en stor missräkning. Hvad här än finns, medeltidsminnena äro icke många. En gammal tung stadsport, icke olik Lübecks, med lothringerkorset öfver hvalfvet, och en enda flygel af Lothringerhertigarnas en gång så enorma slott äro så godt som de enda kvarstående byggnaderna från denna tid. Och öfver dem hafva flerfaldiga restaureringar, nödtvungna särskildt på grund af eldsolyckor, bredt sin kyla. Icke ens slottets berömda portal, »La Porterie», ett mästerstycke af sengotisk spetsknypplingskonst i sten, har alldeles undgått moderna tillsatser. Går man på aftonen i mörkret och fantiserar i detta gamla kvarter af staden, vill man till dessa byggnader också lägga en imponerande gotisk dôm med mäktigt torn, guldgnistrande takryttare och i förgylld brons gjutna evangelistsymboler framför den ståtliga fasadens tre portaler. Dagsljuset förjagar dock denna illusion. S:t Epvres kyrka visar sig då vara ett modernt verk, men i hvarje fall ett lysande sådant, en af de mest storstilade

gotiska efterbildningar jag sett. I denna skapelse af arkitekten Morey känner man öfverallt det djupa och kärleksfulla inträngande i gotikens anda, som Viollet-le-Duc lärde sin samtids byggnadskonstnärer.

Spåren af Callot personligen äro ännu färre. En modern staty af etsaren gör ingen glad, och huset, där han säges hafva bott, har icke den rätta ålderdomligheten kvar. Borta äro de af klockklang genljudande gatorna, på hvilka det gamla Nancys bebyggare rörde sig i de svassande italienska dräkterna från Marie de Medicis tid, lansknektarna, de tyska ryttarna med sina plymhattar och stöfvelmanschetter, alla svart- och gråmunkar och de af mästaren särskildt så virtuosmässigt tecknade stackars utplundrade bönderna, kommande till staden från sina brända gårdar. Ramen för hela den lothringska hofståten, hvilkens ceremoniel Callot allt från barndomen kände så väl genom sin fader, den hertigarnes härold, är borta. Ett gammalt ordspråk från 1500-talet sade att trenne ceremonier af första rangen funnos att se i Europa: en tysk kejsares kröning i Frankfurt, en fransk konungs smörjelse i Reims och en Lothringerhertigs begrafning i Nancy. Nu är det blott i museet, som man af vapen och gamla väfnader, planer och bilder får en föreställning om Callots stad med dess tunga borgerliga prakt, dess ringränningar och hoffester, dess medeltidsstämning och dess klassmotsatser. Dijon har långt mera i behåll från Burgunderfurstarnas tid än Nancy från deras gamla motståndares, Lothringerhertigarna. Du, som älskar Callot, sitt lugn framför dina portföljer med hans blad. Endast i dem lefver det gam-

malkatolska Nancy med sin glans och nöd och sina morddrömmar af krig och häxsabbat under de låga medeltida sängtaken.

Så mycket starkare florerar rococons Nancy ännu den dag i dag. Nästan allt, som i staden har en prägel af finhet och konst, bär dess stämpel. Den gode Stanislas' dästa och filantropiska gestalt möter en öfverallt. Midt på den af honom byggda, af hans konstnärer till ett af Frankrikes allra vackraste torg skapade Place Stanislas står han i hela sin »välgörande» korpulens, tjock i kinderna af välleﬁnad och ädla maximer, fullkomligt svulstig af människokärlek. I brons och på duk ser han lika belåten ut. Säkert har han här mått vida bättre än i Polen. Mer danad för ett litet operettrike än för världshistorien har han här gjort sina undersåtar och sig själf lyckliga. Hvad kan man mer begära? Här skapade han akademier och stiftelser, byggde och var filantrop, skref uppbyggliga reflexioner om människonaturens godhet och hade sitt hof med alla rococons tillbehör: sin kansler, sin lifmedicus, sin förste hofmålare, sin biktfader, sin dvärg och sin mätress »en titre». Och den sista af dessa nödvändiga kungliga artiklar var en både spirituell och vacker dam, att lägga märke till äfven i den franska rococons uppsjö på kvicka och galanta fruntimmer. Det var markisinnan de Boufflers, icke att förväxla med tvenne andra i tidens kärlekskrönika berömda damer med samma namn: den blifvande marskalkinnan af Luxembourg, Rousseaus beskyddarinna, eller grefvinnan de Boufflers, prinsens af Conti älskarinna, hvilken enligt en

kvickhet från tiden var fransyska till och med bysten, men kosmopolit med resten af kroppen. Stanislas' väninna var moder till chevalier de Boufflers, en chevalier, som strött ikring sig ett gnistregn af berömda epigram. Hennes egen natur och lefnadssaga karaktäriseras bäst af den grafskrift hon diktade öfver sig själf:

Ci gît dans une paix profonde
Cette dame de volupté,
Qui, pour plus grande sureté,
Fît son paradis de ce monde.

Ryktet berättade också att konungen hade till gynnad rival sin egen kansler de la Galaisière, men han tog detta med tidens lyckliga filosofi. Skämtande berättas han hafva slutat en uppgörelse med sin väninna med följande replik: »Min kansler skall säga er resten.» Han hade, som man ser, också han, rococons lätta, franska kvickhet i sin massiva stofthydda.

Dessa små drag från den välgörande Stanislas' epok gifva det rätta ekot, som man bör hafva i öronen när man vandrar genom Nancys rococokvarter. För den, som studerar denna stil, är det särskildt intressant att se hur rococon, eljes de små uppgifternas och de begränsade utrymmenas konst, här komponerat i stort: torg, innefattade af byggnader, gator, kärnan af en hel stadsanläggning. Huru väl stilens äldre syster, den storformade och dekorativa barocken, lyckats med dylika skapelser, vet hvar och en, som besökt de stora städerna. Men rococons lynne är ju så afgjordt intimt. Hela

dess ärelystnad tyckes ligga i att just på minimala ytor utveckla en stor formrikedom. »För all del,» tycktes den säga, »låtom oss bara icke blifva patetiska och högröstade, låtom oss skratta och skämta i vråarna och helst för oss själfva 'en petit comité' och inför stängda dörrar. Hvad vi vilja tala om passar icke för alla och vi fly offentligheten.» Så har ju stilen knappast brytt sig om att med någon konsekvens utveckla sig u t å t. Knappast har den helt präglat sitt minne mer än i det i parkgrönskan gömda huset af Trianons typ, eller det bakom höga grindar halfdolda lilla hotellet, som ända ut på gatan tyckes tala om mjuk sidenstoppning, små brasor af doftande och klart gnistrande bränder, och hårklädslar, som kommit i oordning och skymta svagt i den hvita panelen och de buktade speglarna. Så mycket mer öfverraska här — äfven om man väl känner anläggningar som t. ex. hôtel de Soubise i Paris — hela rococokvarter.

Kärnan bildar Place Stanislas, byggdt och ordnadt af Emanuel Héré mellan 1752—57, ett af de förnämsta och mest stilfulla torg man kan se. Grundplanen är en fyrkant, men stilens olust för skarpa vinklar och räta linjer har afrundat hörnen till mjuka kurvor. Torget innefattas af hvarandra motsvarande hus och paviljonger, byggnader af ananspråkslös storlek och höjd, med måleriskt skuggade fönster mellan pilastrarna och balustradverk på taken. Där torgets yta fortsättes och löper ut i en annan öppen plats, äro de båda paviljongerna låga envåningshus, vid slutet förenade af en triumfbåge, mellan hvilkens portar ett annat ljust torg

öppnar sig som en inre borggård. Men Place Stanislas' särskilda signatur är en matt guldglans. Den lyser öfver de vackra balkongerna och de höga, härliga järngrindarna, som sammanbinda portgångarna och i hvilkas öppningar sorlande springbrunnar skymta mot sin fond af skuggande träd. All denna beundransvärdt behandlade smideskonst är Jean Lamours verk och af en obeskriflig smak och harmoni. Ett bättre torg kan icke tänkas för en stad, hvilkens heroiska historia redan är öfver och hvilkens intressen samla sig kring en lugn provins' administrativa och sociala lif. Här är glans utan prål, värdighet utan någon sorts styf och ledsam etikett, välbehaglig stillhet utan den sömnaktighet, som lätt kan falla öfver mindre städers samlingstorg. Rococon sprider ännu i dag sitt världsförskönande skimmer af glädtighet öfver Stanislas' torg.

Det inre torget, Place de la Carrière, är den gamla karusellplatsen och kring dess långsträckta rektangel kan man lätt föreställa sig de gamla åskådarläktarna med lothringerhofvets damer i tung sidendamast och stora pärlsirade spetskragar, betraktande sina riddare på de gyllenmunderade springarne. Nu har rococon också omskapat denna plats efter sitt beläte. Den har planterat en lång parallellogram af gröna träd i dess midt, emellan hvilka stå präktiga, tunga stenvaser och springbrunnar. Det är blifvet ett torg, icke ämnadt till samlingsplats, men till boningsort för stillsam och förnäm provinsadel, och man ser tidens lysande

karosser och lackerade bärstolar passera den soliga sandplanen mellan alla de gröna träden.

Vid slutet af detta andra torg utvidgar sig åter perspektivet. Här ligger Stanislas' forna regeringsslott, en ståtlig byggnad, hvilkens dimensioner ytterligare växa genom de stora, halfcirkelsvängda kolonnader, som arkitekten, med en Berninisk tanke kanske, låtit infatta den granna fasaden. Intrycket är praktfullt. Men bakom hela anläggningen, som så väl låter oss se tillbaka på den filantropiske ex-konungens provinshof, utbreder sig, så nära att man ständigt känner de gamla trädens svalka, en stor park, också grundlagd af Stanislas — »La Pépinière» kallad. Det är den för sin onatur så förkättrade rococon, som mindre än någon föregående stil kunde undvara träd och grönska och hvilkens hela struktur hade plantlifvets växtsätt till förebild.

Men Lundberg? frågar efter allt detta den svenske läsaren. Ja, de märken jag kunde hitta af hans vistelse i Nancy voro tyvärr mycket fåtaliga. Det intressanta lothringska fornmuseet gömmer väl en hel cykel af pastellporträtt från Stanislas' hof och ett par af honom själf. Men de voro alla så blacka och råa i färgen, så föga i besittning af den svenska mästarens förskönande och utsökta glans, att man icke utan tvingande bevis vill uppföra dem på listan af hans verk. I departementsmuseets tafvelsamling hänger däremot en bild af Stanislas, som säkert är af Lundberg. Den har hans blågröna fond med en ansats till den rödgula flamma, som brukar lysa i hans bakgrunder — hufvudets ställning och konversationsleendet öfver det i half

profil vända ansiktet erinra också lifligt om hans bilder.

För att icke hafva något ogjordt besökte jag också Lunéville. Stanislas' lilla lättsinniga Versailles i fickformat är blifvet den ledsammaste håla i världen. Hans slott, en för öfrigt ståtlig byggnad, har förvandlats till kasern, och man kan därvidlag icke undertrycka den reflexionen att Frankrike på ett skandalöst sätt sköter sina fornminnen. Låt gå för att militären fått husera i Stanislas' slott, men att de fått halft ruinera påfvarnas storartade palats i Avignon är en fullkomlig skam. Genom stora kasernsalar med smutsiga britsar måste man där gå för att se hvad som finns kvar af Simone Martinis fresker — trolska i sin sienesiska skönhet ännu i undergången. I Lunéville kunde jag sålunda ingenting hitta. I en löjlig liten tafvelsamling därstädes fanns visserligen ännu ett pastellporträtt af Stanislas, men hvarken formatet eller sättet att uppställa bilden erinrade om vår svenske landsmans utsökta konst. Så hade jag ingen annan behållning från Lunéville — än forskarens goda samvete.

Svenska Dagbladet 1901.

TOURNAI.

Var det skymning eller dimma? Medan tåget i septembermiddagens stillhet gled in i det gamla Hainaut och närmade sig Schelde, den forna gränsfloden för stammar och språk, föll ett lent grått töcken från den hvita himlen och göt öfver bygd och mark en mild glans af fukt. Grönskan bleknade på de vida slätterna och liknade matt sammet, trädens gröna kronor försmälte längs kullarna med den pärlgrå luften, en lätt slöja spanns öfver åarna, som tycktes rinna med saktadt flöde, och här och hvar i en nära dalsänka eller på en aflägsen höjd försvann en liten stad i hägnet af sitt klocktorn och i skuggan af sin katedral. Omärkligt långsamt men oaflåtligt tätnade dunklet, och kupéfönstret, genom hvilket jag blickade ut, blef, syntes det mig, allt mera likt de trånga gotiska fönster, genom hvilka de gamla flamländska målarna sett sin värld. Samma vemodiga harmoni af blekgrönt och grått, som med sin stilla sorgbundenhet omsluter så många af deras bilder från Oljoberget och Golgata, låg ännu öfver deras hemtrakt, samma orörliga skymningsdager, och mot bakgrunden af denna höstnaturs alls ej patetiska, nästan fridfulla, men ändock så

djupa tungsinthet kunde också jag drömma den stora undergifna men tröstlösa smärtans bilder med moderns sorg öfver den enfödde sonens dödskval, lärjungens öfver mästarens förnedring, den osälla glädjeflickans öfver upprättarens undergång.

När tåget for in på bangården till Tournai var det kväll och mörkt. Det hade börjat regna, ett regn med glesa, heta droppar, som om värmen löst sig i oljig väta. Jag hade uppsökt den lilla staden med de många tornen, känd från vignetterna på gamla tryck, för att se Notre-Dame de Tournai, den oerhörda dômen, ett af Belgiens och världens under, och fast det var alldeles skumt och föga hopp att i regnkvällen få något intryck, begynte jag gå genom de folktomma gatorna för att nå fram till katedralen. Jag kom ut på höga gamla bryggor öfver stillastående svart vatten, från hvilket steg en unken källarlukt och i hvilket skymtade skrofvet af en koff, strandad, öfvergifven åt förruttnelsen. Det droppade med tung, dof rytm från våta träd utmed långa kajer. Jag kom in på slingergator, där det visserligen här och hvar lyste sömnigt ur små butiker och glänste mot de i Tournai, som i alla belgiska städer, oräkneliga krogarnas zinkdiskar och flaskrader, men gatorna tycktes ändock utdöda i regndimman och de enstaka vandrarna skugglika. Vägen steg uppåt som till ett citadell, och lik en sällsam, halft osynlig gammal fästning med tunga stenmassor, bastioner och torn föreföll hvad jag i mörkret skymtade af Notre-Dame de Tournai. Att hitta ingången, sedan man funnit byggnaden, var ett konststycke för sig, så omsluten af borgerliga kvarter

som den stora kyrkan blifvit, men ändtligen stod jag i själfva förhallen. En värld af mörka stoder, stela och sagolika i dunklet, mötte mig, en vakt af heliga män med tunga fotsteg af sten. Men de gåfvo vika. Dörren öppnade sig och framför mig låg katedralen.

Förmodligen förgäter jag aldrig anblicken. Det var för skumt för att kunna orientera sig, och i mörkret vidgade inbillningen det redan i sig själf kolossala rummet till det oerhörda och byggde murar och torn af drömstor resning. Ensamt ett bönekapell vid ena sidoskeppet var svagt upplyst för en sen och sömnig mässa, men det försvann som en liten kyrka för sig med aflägset blinkande ljus, och sorlet från mässan blef ett eko ur fjärran. Långskeppet tycktes likt en gata i en gammal stad, begränsad af höga husrader, så långt var det innan tvärskeppet öppnade sin vida bredd. Dess runda absider med sina sneda fönster, självglänsande i mörkret med färg som af rubin och ametist, föreföllo som trapptorn till en mäktig sagans borg, och skred man uppför dess vindeltrappor förbi de smala med ädla stenar inlagda fönsterskifvorna skulle man träda in i kung Arthurs hallar eller i Graals sal. Hela sägnen, hela legenden tog på ett ögonblick hjärtat med sin hänryckning och sin skräck. Men längre än till tvärskeppet kunde man ej hitta. Korskrankets marmor reste sig som en skiljevägg, utestängande de profana från sanktuariet, och där bakom i natten, i korets djup, kunde väl en konungasaga begynna, en nykrönt furste med hermelinet öfver den blanka rustningen, omgifven af åldrade

andliga och unga stridskamrater, hålla tempelvaka och göra altarlöften.

Men mässan slutade där långt borta vid sidoskeppet, ljusen släcktes, man måste gå och kom åter ut i verkligheten. Musik hördes. Fantasien tänkte genast på from kvällsång och orgel, men snart märkte man att det i stället var det vigda instrumentets fala släkting, marknadsharmoniet, och innan jag visste ordet af stod jag ute i en flamländsk kermis, hvilkens stånd och konstmakarbaracker fyllde Tournais gamla torg nedanför det uråldriga, mörka klocktornet. Det var en motsats till katedralens sägnstillhet. Visserligen var marknadsglädjen på upphällningen. Kermisen hade redan räckt inemot fjorton dagar. Trollkarlarnas knep, sibyllornas spådomar, den talande hunden Tambour, menageriets vilda djur och cirkusens kortkjolade ekvilibrister hade förlorat den starkaste trollkraften. Hur uppehålla illusionen för målad väf och papier maché under fjorton dagar med nyktert dagsljus? Och hur skulle marknadens hjältar kunna bevara glansen, sedan de mist skådebanans inkognito och stundligen iakttagits i privatlifvets flärdlöshet i de rullande boningsvagnarnas virrvarr af paltor, barn och ohyra? Men kermisen hade trots allt kvar ett ej obetydligt antal trogna. Ännu luktade det festligt pepparkaka och kryddbröd, ännu dinglade lamporna trolskt framför skjutbanornas gevär och barnen trängdes kring de stora gunghästarna med flätad man, gyllene mundering och bred bak, lika de välryktade passgångare, på hvilka heliga tre konungar gjorde sin långa julridt. Men

särskildt tätt stod vimlet kring en praktfull karusell med stora gondoler mellan silfversmidda riddare. Den spelade och svängde med vild hänförelse. Framför ingången satt ägarinnan och tog emot inträdesafgifterna. Hennes ansikte var strängt religiöst och skiftade aldrig uttryck. Men öfver alltsammans ljödo då och då de allvarliga klockslagen från det höga tornet, i hvilkets hungerhäkten fångarna i gamla dagar känt lukten af färskt bröd från torget och hört skrattet af kittlade flickor. Ännu hade klangen kvar allvaret från sin gjutningstid, från dagar, då en mans lif icke var grått arbete med kermis på kvällen med måladt papper och karusell, men starkt värf, from frid eller äfventyr på knifven.

Nästa morgon hade regnet slutat och det första jag såg långt nere från mitt hotell var Notre-Dame de Tournais fem berömda torn, tecknande sig mot en belgiskt grå himmel som på ett gammalt träsnitt eller vignetten på ett gammalt tryck. De fem tornen alldeles intill hvarandra i fyrkant med ett i midten behärskade staden. Sedd i dagsljus förblef Notre-Dame de Tournai en byggnad af sagolik storhet, äfven när drömmarens inbillning måst lämna fältet för historikerns iakttagande och jämförande öga. Byggd af en grå sten från platsen, som svartnat i fukten och fått en glans som blad af järnek, ett dunkelt skimmer öfver bågar och tinnverk, som kan låta en tänka på stenkolstidens fossila växter, reser sig dess jättekonstruktion med de tunga romanska tornen och det gotiska koret, men så omhvärfdt af borgerliga parasiter, af huslängor, att

man endast på en enda sida ser hela den mäktiga strukturen. Det kan icke vara tal om att här ingå på några konsthistoriska resonemang. Alla de stora medeltida dômerna äro världar, hvilkas historia icke låter berätta sig i korthet, och Notre-Dame de Tournai har en ovanligt lång och invecklad häfd. Kyrkans legend går naturligtvis tillbaka till fornkristendomen. Som alla de riktigt ärevördiga gudshusen, äfven norr om alperna, måste den hafva ett romerskt om ej rent evangeliskt stamträd. Men äfven frånsedt dessa myter af katolsk genealogi och kristliga heraldici, frånsedt S:t Piat och S:t Eleuthère, kyrkans mystiske grundläggare och återställare, har den en uråldrig krönika. Ryktbar basilika under Karolingerna, sköflad och bränd af normanderna, restes den ånyo på 1000-talet efter storartad plan i romansk stil, och under hela det följande seklet fortsattes arbetet med korets och tvärskeppets hvalf och de fem fästningstunga tornen. Sedermera har kyrkan upprepade gånger ombyggts och förändrats efter senare åldrars bruk och behof, särskildt under gotiken, då det gamla romanska koret refs och 1242 under en af Tournais ryktbaraste och mest konstälskande ärkebiskopar, Walter de Marvis, ett nytt började byggas, som till och med blef ett af stilens vackraste. Dock, alla dessa förändringar hafva icke förmått utplåna den ursprungliga romanska karaktären. Sengotikens oroligt krusade, praktfulla spetsverk i sten, renässansen, som bredde sin kalla, förnäma marmor öfver murarnas ömt folkliga och troskyldiga målningar, barocken, som ditsatte sina smäktande helgon, gyllene taber-

nakel och sin jesuitprunk, intet har kunnat förtaga den manligt stränga och starka grundtonen. Som en inslumrad, men ännu alltjämt underbar och skrämmande sagokämpe, öfver hvilkens rustning senare åldrar hängt sitt glitter och grannlåt, bär Notre-Dame de Tournai dessa tillsatser och prydnader från nyare tider. Ehuru påverkad från många håll — naturligt nog från det nära Frankrike, den äkta gotikens fosterbygd, men äfven från Italien, dit den gamla vägen ledde och hvarifrån de stora flandriska handelsstäderna förde resenärer, varubalar och andliga inflytanden — blef femtornskatedralen dock en personlighet för sig, en sträf, sträng och fantastisk medlem af de stora medeltidsdômernas konungafamilj. Genom skeppen har korstågsmaningarnas hänförelse återskallat — två män från Tournai berättas hafva varit de första, som inträngde i det eröfrade Jerusalem — de franska konungarna, till hvilkas politik den rika borgarstaden brukade ansluta sig, hafva gjort sina högtidliga intåg genom dess portal. Henrik VIII har i kyrkan haft sitt bönekapell den korta tid han höll Tournai under engelsk spira och tvang staden till lydnad genom särskilda fästen, af hvilka ännu ett torn, isterbukigt som krigsherren, hvilken lät uppföra detsamma, står kvar. Kejsar Karl V har framför altaret hållit ordenskapitel med gyllene skinnets riddare, hvilkas kedjor och plymer lyst i de dunkla hvalfven. Det är en värld af minnen, som vakna och susa, men Notre-Dame de Tournai rymmer dem alla och bjuder ännu våra dagars barn med de svaga själarna

och de obeständiga hjärtana kämpetidens stämning af väpnad vördnad och strängt, fattadt allvar.

Tillfälligheten, som under mitt Tournaibesök tycktes vilja sörja för omväxling och motsatser, fyllde efter ett par timmars frid kyrkan med ett kuriöst skådespel. En svärm af gummor i svarta hufvor och hakband, rynkiga, enögda och linkande, den ena mer sällsam och Maeterlincksk än den andra, störtade in i koret och började skaka altardukar och mattor. Det var den stora höstrengöringen, som begynte, och gummorna skurade och fejade för vilda lifvet. Häxaktiga och groteska sågo de ut, där de sopade och hytte åt hvarandra med kvastarna. Men rent blef det i det gamla gudshuset, bort kom smutsen från gatan, spåren af alla brådskande och tveksamma fotsteg, alla de sölande märkena af människorna med de darrande viljorna, de orena tankarna och det sjuka, vacklande andaktsbehofvet. När skymningen åter föll, sällsamt färgad af de målade fönstrens ädelstensskimmer, och fantasiens dunkel åter sänkte sig genom öfvervåningarnas triforieöppningar och tvärskeppets underbara absider — sagoborgens trapptorn — låg katedralen rentvagen, djup och hög, som rustad till en gamla dagars andaktsfest.

Tournai äger många flera gamla kyrkor. Hvart man går sticker någon upp sina grå torn i mörk silhuett öfver de kringliggande, hvardagliga husen. Tröttsamt skulle det vara att tala om dem alla, men om S:t Jacques kan jag icke låta bli att nämna ett par ord — den är en af de märkligaste i trakten. Åter står man inför en ursprungligen romansk, sedan

gotiserad kyrka, hvilken trots gotiskt kor och tvärskepp bevarat sitt dystra och tunga tycke. Byggd af en sten, som skiftar i färg mellan svart jet och grå tistel, reser den sig på en fri plats, som fordom varit en gammal kyrkogård, och svart mylla, som liknar slagg från grafvar, ligger rundt dess bas. Gamla hus med gaflar, i hvilkas öppna fönster skymta åldriga kvinnor med glättadt, slätkammadt hår, infatta kyrkan och en atmosfär af dyster öfvergifvenhet och svårmod präglar hela dess omgifning. Kyrkans inre är också af en mäktig, dyster flykt, en mörk, lidelsefull bönstämning.

Redan tillvaron af denna mängd af stora kyrkor i Tournai vittnar om den gamla borgarstadens konstflit, och mer därom kunna vi ana af andra minnesmärken, men framför allt af talande handlingar, i hvilka ofta nämnas konstfulla målare och bildhuggare. Man behöfver blott erinra om att en af de allra yppersta och säkerligen den mest inflytelserika af alla flamländska målare, Rogier van der Weyden, stammar från Tournai. Hans rika alstring med dess cykliska och världsomfattande karaktär gifver oss nog den bästa inblicken i hans fädernestads lif och låter oss lära känna dess anda, sådan den utvecklats genom sekler af medeltida sträfvan och var färdigpräglad, då renässansen kom och klappade på de gamla stängda stadsportarna. Rogier van der Weyden intager i konsthistorien en ställning ej olik Nicolas von Aues i filosofien. Också Tournaimålarens verk äro ett djärft och genialiskt försök att sammansmälta nytt och gammalt, att göra en lefvande enhet af medeltidens trossystem med

dess bildvärld af religiösa typer och symboler och den nya ålderns vaknande och konkreta lifsberusning. Med en fullkomligt enastående kraft att få ättika och olja att flyta samman förmådde Rogier förena den van Eyckska skolans skarpa verklighetssinne och den inslumrande gotikens skönhetskänsla och kärlek till ett abstrakt och religiöst teckenspråk. Det är sant, han prutade kanske af litet på båda hållen, dämpade en smula den van Eyckska realismens hårda obesticklighet och lät medeltidsdrömmen flyga närmare marken. Men kompromissen var gjord med naturligheten hos en finkänslig öfvergångstidens son. En nervös sensibilitet, motsvarande en ny tids stegrade känslolif, ökade hans målningars trollmakt öfver sinnena.

Af denne ypperlige konstnär äger emellertid Tournai intet enda verk, och förgäfves letar man i stadens lilla museum efter målningar, som närmare belysa hans ungdomsutveckling. Intet arbete torde finnas här af hans lärare, den ryktbare men så litet kände Robert Campin, och föga spår finns här äfven af de andra målarna, som med förgyllning och färg berättat helgonsägner och evangelier för Tournais kyrkobesökare.

Så är man hänvisad till Rogier van der Weydens egna ungdomsverk, särskildt dem i Berlin. Där finnas flera beundransvärda altarmålningar af hans hand. I dem alla äro de heliga scenerna innefattade af en rik sengotisk katedralarkitektur, som inom sina mäktiga hvalf samlar både religiöst och profant lif. Ty i bakgrunderna skymtar man en flamländsk stad med sin befolkning och landskapsinramning.

Vördnadsvärda borgare med stora skägg, unga snobbar i fenomenala snabelskor, melankoliska kvinnor med sänkta ögonlock under hufvudklädena, trötta af lydnad och moderskap, banketter med kakor och kryddvin, och ryttare i det gröna, men alltsammans hophållet af katedralens bågar, smått och försvinnande mot dess linjer. De heliga gestalterna lefva ensamt stort och i förgrunden. Så var det jag ville tänka det gamla Tournai, medan tåget åter förde mig bort genom dimman och katedralens fem torn stucko upp öfver en osynlig stad, som på titelvignetten till ett gammalt tryck.

Svenska Dagbladet 1903.

MED LINNÉ I HOLLAND.

I.

HARDERWIJK.

Det var i Holland Linné blef en europeisk ryktbarhet. Som en fattig, endast inom en snäf krets känd studiosus lämnade han fosterlandet, men kom tillbaka som den store och erkände fursten öfver naturens trenne riken. Någon rosendans hade icke hans ungdomslif hemma i Sverige varit. Den nästan legendariska torftighet, som med en sorts rörande sagoskimmer hvilar öfver så många svenska snillens barndom och ungdom, och som i sin mån afspeglar själfva landets karghet, låg också öfver Linnés begynnelse. Han har måst strida för själfva existensen, men framför allt den strid för personlighetens rätt och armbågsrum, som kännetecknar de flesta stora begåfningars och karaktärers ungdomshistoria. Ingen är profet i sitt fädernesland. Frivilligt och utan motstånd har aldrig — och minst hos oss — plats skänkts åt genierna, omhvälfvarna, nydanarna. Gemenligen hafva de med svett och möda måst tillkämpa sig sin position, och sammanstötningarna med den »kompakta majoritetens» medelmåtta och afund har ingen af dem undgått. Icke heller Linné.

Särskildt hård kan man däremot ej med fog nämna den kamp, han i dessa hänseenden hade att genomgå, helst om man vill tänka sig motståndet som växande i någon proportion mot den kämpande kraftens styrka och rikedom. Dock, för Linné var striden det oaktadt hård nog. Hans temperament var snarare en lyrikers än en objektiv forskares, och man öfverraskas ständigt af att finna en så rastlös och skälfvande sensibilitet hos en så rastlös iakttagare. För stora mängden af människor är Linné först och sist ett system. När de höra hans namn, se de sannolikt för sig en massa rubriker på klasser och ordningar. Omedvetet uppkallas bilden af en torr naturens registrator. Man känner lukten af ett gammalt herbariums pressade, klistrade, omsorgsfullt etiketterade växter. Mannen var i själfva verket raka motsatsen till detta, ett ständigt spel af fantasi och känsla med naturbarnets impulsiva ifver och en skaldiskt sårbar ömtålighet. Djupt under det ljusa och entusiastiska i hans väsen runno dunklare källsprång af lidelse och oro. Äkta svensk slog hans natur, som en svensk folkvisa, lätt öfver från dur till moll. Genialiteten i hans väsen märkes just däraf, att detta, som så vidt famnade och speglade på bredden, också gick på djupet. Men härigenom blefvo hans ungdoms strider och motgångar af en genomgripande betydelse. De ledde till verkliga själskriser, ur hvilka han blott räddade sig genom en religiös självföfvervinnelse, hvilken i samma mystiska tillit förenade tron på en gudomlig domare och på den egna saken. Det var som en religiös förkunnare, begynnande sin missionsresa,

Linnæus 1735 »valedicerade» sitt fosterland och afreste till Holland för att fullständiga sina studier och promoveras. Men här ute i friheten, fjärran från existensbekymmer och friktionen mot gammal slentrian, slog hans väsen med en gång ut i blom. Alla hans genialiska ungdomstankar och idéer kristalliserade sig till klara, fasta bilder. Allt han känt inom sig tog form. Hvad han under dessa trenne år utförde var en jättegärning, som förde hans namn öfver den bildade världen. I Holland var det Linnæus öfvergick Rubicon, kom, såg och segrade. Hans trenne år i Holland äro hans lefnads mest betydelsefulla. Så mycket intressantare är det att här följa hans steg, och några intryck från en färd i hans fotspår är det följande anteckningar vilja gifva.

Det var i början af juni 1735 Linné landade i Amsterdam och omedelbart besökte några af stadens naturforskare — däribland professorn i botanik J. Burman, tillhörig en gammal lärdomssläkt, hvilkens intresse nu — liksom hela tidens — började öfvergå från filologi till exakta vetenskaper, från svassande latinska »epitheta ornantia» till nyttiga rön och naturkunnighet. Denne blef genast Linnés vän, som under ett långt lif omfattade honom — det är Burmans sons ord i kondoleansbrefvet till Linnés son — med »broderlig tillgifvenhet» och gaf kulten i arf till sin familj. På samma vis skulle Linné så godt som med ett enda slag vinna till den mest självuppoffrande vänskap Joh. Fredrik Gronovius i Leyden, likaledes tillhörande en släkt af lärda universitetspatricier. Om också föregången

af berättelsen om sin »lappska upptäcktsresa», var Linnæus dock eljes en vetenskapligt okänd man, en främling, hvilkens åtkomsthandlingar till den naturvetenskapliga ryktbarheten ännu voro oskrifna, och ändock tycks han blott själf behöfva uppenbara sig på skådeplatsen för att förvärfva icke blott personlig tillgifvenhet, men hänförda anhängare. Han hade alltid haft en nästan underbar tur i att finna gynnare och hjälpare. Han hörde till de män, som, när de träda in i ett rum, föra solen med och inför hvilkas ljusa och varma öfverflöd alla hjärtan öppnas. Detta drag af ett till segrare födt naturbarns naiva och lekfulla trollkraft bevarade han ännu på gamla dagar, men hur tändande och tjusande måtte det icke hafva lyst under dessa holländska år, för att förklara, hur alla händer tjänstvilligt sträckte sig emot hans och lärda af alla slag böjde sig för främlingens genialitet!

Linnés första egentliga station i Holland blef dock den lilla — nu alldeles gömda och glömda — staden Harderwijk i det gamla Gelderlandet vid Zuijdersjöns sydöstra buktning. Här ville han taga den medicinska graden. En mängd svenskar hade gjort det förr, dels därför att lärdomssätet haft godt rykte för naturvetenskaplig undervisning, dels af en onekligen mer prosaisk grund: billigheten både i fråga om tid och pengar vid förvärfvandet af doktorshatten. Jag vet icke om Linné uppskattade den förtjusande stämning af idyll, som ligger öfver Harderwijk. Jag tror det knappast. I hans reseböcker, så rika på utomordentliga landskapsbilder, finnes näppeligen ett ord om en stads skönhet eller behag.

Om en dock så förtrollande plats som Grenna, en svensk schweizersjöstad, skrifver han blott »liten och eländig». Förmodligen tänkte han något liknande om Harderwijk. Men för den nutida resenären är den inslumrade lilla orten i den våta grönskan vid Zuijdersjön af en orörd småstadsidylls hela okonstlade och intagande poesi. Ut från det böljande holländska slättlandet leder dit en ovanligt lång lindallé med sitt ändlösa hopflätade grenhvalf, ett grönt inkörshvalf utan make. Gamla lummiga träd omsluter stadsportarne och klängväxter tränga sig kring stadsmuren, som skyddat mot anfall i gamla tider och mot hafsslaget i alla tiders stormväder, muren, öfver hvilkens krön i de instängda små trädgårdstäpporna luta sig gröna fläderträd med hvita blomklasar, luktande kryddkammare och hemtrefnad. Zuijdersjöns vatten tindrar fram i en glans af stål under en zinkgrå himmel utan moln. Då och då lyser det till. Man väntar att solen skall bryta fram, men i stället faller ett lätt, lustigt sommarregn, hvilkets droppar opalisera sig i den pärlskimrande luften. Doften af haf och frodigt vått strandgräs följer mig, då jag träder in i staden för att leta det redan i 1800-talets början på grund af totalt bristande penningemedel nedlagda universitetets byggnader.

Själfva staden har en nordholländsk provinsstads vanliga utseende. Den är en härfva af smala, slingrande gator, hopspunnen kring en stor, klumpig, gammal tegelkyrka, hvilkens torn en vacker dag — utan någon särskild anledning, påstås det — fallit, och som nu, där den ligger bred och oformlig, för

tanken till ett stort strandadt och mastlöst holländskt segelfartyg. Vid kyrkan ligga den holländska småstadens typiska stiftelsehus för gamla fruntimmer. De fårade gummansiktena, som väcka så många holländska tafvelminnen, skymta under de hvita mössorna i de rutade fönstren innanför de stillsamma gräsplanernas blomsterrundlar. Eljes äro husen smala och små med gardiner och spegelblanka fönster, allt skinande af traditionell holländsk renlighet, upprätthållen af de runda tjänsteflickorna, som uppskörtade ligga och tvätta trottoarer och husväggar med en omsorg, som gällde det gamla silfversaker eller åtminstone husgeråd af koppar och mässing. Då och då öppnas en af de blanka portarna med de skinande portklapparna och ut träder med vederbörlig holländsk flegma en betänksam herre eller en dam, som omfånget redan hindrar från någon dåraktig liflighet. Ett ögonblick skymtar man ett holländskt småstadshem med den hvita, luftiga entrén, ett högt, öppet förmak med lugn, klar dager flödande genom de stora fönstren och ett perspektiv af en liten inre trädgård längst bort med gamla träd och pelargonior kring sandgångarna. Det hela af en oändlig meditativ frid. Man ville gärna tro att ögonblicken därinne falla så runda och gyllene som i Pieter de Hooghs interiörer med deras svala ro, i lyckligt lugn förrinnande tidsflöde och omedvetna, instinktiva glädje åt minuten vid vinglaset och fruktfallriken bland barn och husdjur.

Men den gamla högskolans byggnader äro icke lätta att anträffa. Först efter långt sökande hittar jag »Universitetstraat». Den är icke alltför im-

ponerande, en liten gränd, vida smalare och kortare än Didrik Ficks, på hvilken hönsen marschera och gatpojkarna trampa i sina träskor. Säkert var det icke den gata, på hvilken det »vidtberömda» — det är ju alla högskolors officiella adjektiv — Harderwijkska universitetets rector magnificus de Gorter och andra höglärda professorer vandrade vid högtidliga tillfällen på Linnés tid. Men i fonden af den lilla gränden reser sig ett rundt torn. Det är Linnétornet, säges det i staden, och där syns verkligen i en nisch i tegelbyggnaden ett hvitt gipshufvud, som man med god vilja kan tänka föreställa »blomsterkonungen». Tornet röjer genom hela sin struktur ett upphof af långt äldre datum och har sannolikt hängt ihop med en i gamla tider här befintlig klosteranläggning. Sedan har det tydligen användts som »carcer», universitetshäkte, i hvilket herrar studenter fått betänka, hvad deras frid tillhörde, när de i vinrusets eller de lärda dispyternas hetta »molesterat» hvarandra med värjorna. Linnébysten är först ditsatt för några år sedan — en 1862 af magistraten besluten minnessten öfver Linnés besök i Harderwijk blef aldrig rest — och det hela är mer välment än stilfullt.

Samma slags brokiga öde har också öfvergått själfva universitetslokalerna. De forna auditorierna hafva förvandlats till militära förrådsrum, och i de lärda salarna ligga nu tusental af soldatbyxor, finkammar och stöflar, allt i den prydligaste ordning. Ty Harderwijk har från lärdomsstad blifvit garnisonsstad, och därtill icke med det bästa rykte, då här samlas de för Ostindien af löst folk från alla

världens hörn rekryterade trupperna. Förvildad och öfvervuxen är den gamla botaniska trädgården, i hvilken Linné säkert haft sina bästa stunder — dess exotiska träd och plantor hafva för längesedan försålts. Midt i den friska, nordiska grönskan står ensam kvar en ceder, stolt och främmande med sin ökenton öfver den gulnade stammen. Det enda autentiska af den gamla högskolan är sannolikt den i praktfull barock skulpterade dubbelkatedern, som än finns kvar på rådhuset med Oraniernas örnar och Harderwijks lejon i vapenskölden. I dess nedre afdelning med sin præses tronande högtidligt bakom sig, är det vi skola tänka oss Carolus Linnæus försvarande, sedan han »noga och allvarligt» examinerats i medicin, utlagt en aforism af Hippokrates samt redogjort för ett fall af gulsot, sin afhandling om »en ny hypotes angående frossans orsaker».

Det var den 24 juni 1735, också en segerdag för svenska vapen, ty den af lif och snille blixtrande unge småländing, som stod i katedern och »med själsnärvaro och synnerlig fyndighet» försvarade sin tes, var icke den ringaste af svenska eröfrare.

II.

LEYDEN.

Väl blifven doktor for Linné strax från Harderwijk till Leyden. Det var en förflyttning från Abdera till Atén. Ty Leyden var ännu ett af Europas allra mest ryktbara universitet. Denna berömmelse

hade det vunnit på 1600-talet. Man kan rent af kalla det 1600-talets filologiska högskola i samma mening som Bologna var medeltidsjuridikens, Paris skolastikens, Padua renässansfilosofiens. En lysande rad af språkmän och talare hade särskildt gjort »Lugdunum Batavorum» kändt som den latinska poesiens moderna Helicon. Här i det holländska flacklandet vid Rhens försinande i sanden hade de klassiska sånggudinnornas åldrade behag vunnit sina sista trogna dyrkare i hela den rad af språkmän med enorma peruker och svassande mytologisk svada, hvilkas historia skrifvits af deras ättling i rätt nedstigande led, den siste gammaldags store holländske filologen med det präktiga namnet Hoffman-Peerlkamp. Men vid sidan af det »poetiska raseriet» på sorgfälligt slipade och svarfvade virgilianska verser, subtiliserade och prejudicerade jurisprudensen, argumenterade och apologiserade teologien! Hur hafva icke dogmatici och skriftkunniga här mot hvarandra utslungat sina anatemata, spränglärda kontroversister fnyst af harm och förakt under disputationernas hetta, akademiska vältalare skakat sina lejonmanar öfver ciceronianska högtidstal! Och så midt bland mycken förvirrad lärdom och dunkelt »gräl», bland argument pro och contra, bland bokstafvens och tecknets döda visdom, en lefvande röst, ordnande kaos med sin klarhet, pekande mot människoväl och framtid, som Hugo Grotius'! Ett lärdt lif med bredbrättade svarta hattar, mäktiga infolier, stora armrörelser, vajande mantlar, torra agnar och frön, som skulle bära framtidens säd!

Stämningen af vördnadsvärd lärdomsstad ligger ännu kvar öfver Leyden. Man känner det icke blott af sådana smådrag, som att rummen i de gamla husen längs de slumrande gatorna utbjudas att hyra med det klassiska tillkännagifvandet »cubicula locanda». Nej, hela staden har ett anrikt lärdomssätes djupa, ej litet högdragna ro, där det hvilar i de mäktigaste träds stilla sommarskugga. Här löper Rhen ut i ett par smala, matt flytande armar, här breda stillastående kanaler sitt af kajkantens lummiga almar grönskuggade, af orörligt solsken lätt genombrutna vatten under de åldrade bryggorna, här råder kring gamla klumpiga kyrkor en instängd frid, endast afbruten af lekande barns röster och af de också som i en barnlek ljudande klockspelens slag. Hvilken lärd stillhet öfver Rapenburg, det gamla akademikvarteret! I hvart hus kring dess domnade, af grön sjövegetation fyllda vattenbåge vill man drömma om bokkammare och tänkarceller, i hvilka lärda män på »us» mediterat och läst tills skäggen grånat och vuxit fast i skrifbordens folianter. Hvilken stillhet öfver den botaniska trädgården och dess planterade mikrokosm af världen med sina växter från ekvatorn till Ultima Thule! Man tycker sig se poetiska studenter lustvandra genom gångarna och, funderande på en eller annan Laura, i sinnrika disticha eller sonetter ordleka med sin kärestas namn och den heliga lagerns, under hvilkens kronor de gå, allt efter mäster Petrarcas exempel, stamfadern för alla moderna skriftställare och erotiska pedanter. Och hvem kan tolka friden öfver det väldiga bibliotekets arbetssalar, helst om

man sitter lutad öfver någon lärd korrespondens från gamla dagar? Det är en solig middagsfrid utan en önskan.

Till Leyden, det högtberömda, ställde alltså Linné nu färden. Studieriktningen hade redan för längesedan också här i filologiens och formens högkvarter vändt sig mot de exakta vetenskaperna, och framför allt mot medicinska discipliner. De hade för resten under hela 1600-talet i Holland flitigt studerats. Måleriet, som är detta Hollands stora historieskrifvare, har icke glömt att berätta oss det. Redan de äldsta af dess korporationsskildrare ha målat läkarna kring dissektionsbordet, sökande af döden lära det organiska lifvets hemligheter. Rembrandt själf har ju tvenne gånger målat en stor »anatomisk lektion» och öfver dessa taflor af svartklädda studerande, följande prosektorns undervisning, bredt en vetenskapens högtidlighet och allvar, som visar honom som son af det lärda Leyden, hvilken från barnsben äfven i den återvändsgränd, där han vuxit upp, insupit vördnaden för kunskapen. Ännu den siste af dessa korporationsmålare, Cornelis Troost, den store konterfejaren på Linnés och de hvitpudrade perukernas tid, har målat en stor dylik »anatomisk lektion». Men äfven den rent teoretiska naturforskningen utan medicinskt syfte hade under 1600-talet ifrigt studerats i Holland. Man behöfver blott erinra om ett par namn, som ofta fallit ur Linnés penna: Swammerdam och Leeuwenhoeek, de första skildrarne och upptäckarna af lifvet i det ringa och minimala, insekternas och infusoriernas naturberättare, finnande, liksom sin samtida Pascal,

framför allt i världen i det oändligt lilla oändlighetens och evighetens signatur. Hela riktningens store arftagare var vid 1700-talets början den man, som blef det Leydenska universitetets stjärna, sin tids störste läkare, och som Linné vördnadsfullt kallade sin medicinske lärare, Herman Boerhave. Han var nu gammal och sjuk, men ensamt för att få stå ansikte mot ansikte med honom ville Linné till Leyden. Han ankom dit i juni 1735, inskrefs i början af hösten som hedersmedlem i akademien, och äfven när omständigheterna sedan förde honom till andra orter i Holland, betraktade han med rätta Leyden som landets bildningscentrum.

Hur tedde sig då Leyden på Linnés tid? Hans egna bref lära oss föga därom, men en lycklig slump har bevarat den utförliga skildring, en annan man gifvit af lärdomsstaden från så godt som samma tid. Och denne andre man var ingen annan än själfve medtäflaren om första rangen bland tidehvarfvets naturforskare, den med Linné mycket besläktade och mycket olika poeten-vetenskapsmannen Haller. Också honom hade högskolans och framför allt Boerhaves rykte lockat hit från hans aflägsna schweiziska hemort. Haller skildrar Leyden som ett studenternas och lärdomens paradis, där kunskapens träd icke bär några beska eller farliga frukter. Här finnas inga frestelser, vin och all annan yppighet äro dyra, otillgängliga och litet lockande. »Hvad fruntimren angår, känner jag dem icke vidare, dock har jag sett, att de förnöja sig åt renliga kläder, blomsterodling och sitt eget sällskap, och antingen af kallsinne eller nödtvång icke äro begärliga efter

besök af vårt kön.» Eljes berömmer han deras täckhet och vackra hy, blott beklagande att de »efter äktenskapet» alltför mycket växa »på bredden». Öfver hufvud taget finner han lifvet i Leyden af ett lugn, som hänvisar till trägen flit. Studenterna vandra i sina nattrockar med pipan i munnen på gatorna och professorerna föreläsa sannolikt också i nattrock, då de äga rättighet att hålla sina kollegier hemma hos sig själfva. Det är lärdomsstaden till hvardags och i négligé! Men de många märkvärdiga lärarne lysa upp detta lif med sin kunskap och sina ord. Haller skildrar dem alla, men framför allt den världsberömde Boerhave, i hvilkens mottagningsrum resande sjuklingar från hela världen vänta. Tsar Peter själf har måst bida i hans förstuga. Han äger en rikedom på miljoner, men lefver som en »fattig ölbryggare» (vändningen synes i vår tid icke vidare träffande). Det är en »oansenlig, undersätsig man med kattögon, en liten näsa, oordnadt hår, ful hatt, eländig grå dräkt, grofva skor och utan värja». Boerhaves äldste biograf säger mera smickrande att den store läkaren genom »sitt vänliga uppträdande och sin platta näsa liknade Sokrates».

Till detta Leyden var det Linné kom ej fullt tio år senare än Haller. Som öfverallt förvärfvade han genast vänner och lärjungar. I främsta rummet måste man nämna doktor Joh. Fredrik Gronovius, hos hvilken han tidtals också synes hafva bott, och som blef hans systems förste trofaste apostel, vakande med en skoliasts noggrannhet öfver upplagan af Linnés verk och försvarande hans teorier

offentligt och enskildt. En vän vann också Linné i professorn i botanik A. v. Royen, samman med hvilken han ordnade universitetets trädgård. Men denna vänskap äger ett särskildt intresse, så till vida som denne, om han varit en inbilsk och afundsjuk man, kanske kunnat förfäkta en sorts prioritetsrätt till vissa Linnéanska tankar. Redan flera år före Linnés ankomst och offentliggörandet af sexualsystemet hade nämligen v. Royen i ett långt braskande latinskt kväde firat »plantornas bilager» och med många granna mytologiska utvikningar och jämförelser beskrifvit örternas könslif. Men v. Royen hade den goda smaken att inse skillnaden mellan ett retoriskt lekverk och en genomtänkt teori, och utan en baktanke på sig själf har han hyllat Linné som botanikens reformator, hvilkens läror han själf från katedern utvecklade. Linné hade i Leyden den för en ung lärd kanske starkaste och mest berusande af sensationer: den att själf höra sin teori läras, diskuteras, omfattas, och med egna ögon kunna iakttaga sin tankes befruktande kraft.

Den mest fängslande episoden från Linnés Leydenvistelse är dock hans mellanhafvande med Boerhave. Det ligger öfver dessa båda mäns möte något af det högtidliga och vemodiga i sammanträffandet mellan en gammal furste och hans unge tronföljare. Den store läkaren var redan märkt af den annalkande döden. Han tog det med en kristen filosofs milda undergifvenhet, nöjd — som han skrifver till en vän — öfver att »alltid glad hafva lefvat i 68 år». Man af gammaldags tro och heder med den enkla, naiva naturlighet öfver hela sitt väsen,

som är de verkligt stora forskarandarnas märke, måste han se på den unge främlingen från Sverige som på en Benjamin. Ty i själfva verket voro beröringspunkterna mellan dem båda mycket talrika. Man finner det blott man läser Boerhaves af hänförda utrop och apostrofer till Gud gärna fyllda bref. Boerhave var liksom Linné en religiös människa, för hvilken naturen först och sist var konstfullhet, ändamålsenlighet, en gudomlig världskonstnärs i stort och smått sublima och harmoniska verk. På grund af hans försök att häfda ett mekaniskt förklaringssätt för de organiska processerna vidlådde honom från ungdomen ett dunkelt rykte för fritänkeri. Men med orätt. Boerhave hade tvärtom som ung teolog, hvartill han först utbildats, bekämpat fritänkare och framför allt då den, som ansågs farligast och mest dämonisk af dem alla — kanske därför att han gudomliggjorde allt — den bleke, judiske glassliparen, som, då han icke satt öfver sina linser, sökte på matematiskt vis »more geometrico» bevisa omöjligheten af en personlig skapares existens — Spinoza. Boerhave utgaf tvärtom på gamla dagar sin föregångares, den olycklige, än mer mystiskt gudshängifne Swammerdams hänförda naturteologi under titeln »Naturens Bibel». I själfva den öfverskriften ligger en världsåskådning, en naturåskådning, gemensam för den åldrade läkaren, som under Hollands gamla träd gick in i dödens skugga, och den unge arftagaren från Sverige, åt hvilken han räckte naturkunnighetens spira. Med Boerhave och Linné slutar den este-

tiskt-religiösa naturtolkning, som från Aristoteles' dagar utvecklats af antikt harmonibehof och kristen tro på ett gudomligt världsförnuft.

III.

HARTEKAMP.

I Holland finnas inga afstånd. Så mycket oftare förde Linnés rastlösa vetgirighet honom än till den ena än till den andra trakten af landet. Vi veta till exempel att han uppsökte hafvet och botaniserade på dynerna. Det var säkerligen utanför Leyden i trakten af Katwijk an Zee, den ännu i dag så oförminskadt egendomliga och genuina sjömans- och fiskarorten på de af sträft, vindlöst strandgräs täckta sandvallarna vid Nordsjön. Här öppnade hela hafvet sin mäktiga blå halfcirkel för hans öga och brusade mot stranden som den dag i dag, vildt och upproriskt, doft och undergifvet, med glittrande, öfvermodig ungdom eller tröttslaget svårmod — allt efter lyssnarens sinne. Men något intryck af hafvets naturstorhet finner man — så vidt jag kan minnas — ingenstädes i hans skrifter. När Haller, den manligaste af de två, just här för första gången såg oceanen, är han icke heller för våra begrepp mycket expansiv, men något af den moderna människans vördnad för elementernas sublimitet skälfver dock genom den lilla frasen »visserligen har denna bild af oändligheten för ovanda ögon något förfärande». Man hade eljes velat tro att Linné före

sin samtid med Haller känt hafvets episka poesi, liksom han med denne före de flesta andra djupt förstått och antydt högfjällets ljusa och grandiosa lyrik.

Linné besökte vidare många af Hollands städer, särskildt gästade han ofta Amsterdam för att råka en här boende ungdomsvän och studiekamrat, som han oförmodadt återfunnit på holländsk botten. Det var Peter Artedi; hur många bildade svenskar känna ens hans namn, fast inskriften på hans 1905 till tvåhundra-årsminnet af hans födelse genom svenskt bistånd i Amsterdam resta minnesvård säger: »ichtyologorum princeps», den främste kännaren af fiskarna? Med en längre lefnad hade han säkerligen stått vid Linnés sida som naturvetenskaplig banbrytare. Linné och Artedi hade redan i Uppsala studerat samman, och det verkar som en gosssaga, när man hör dem i sin eröfrarglädje fredligt sinsemellan dela naturen i två konungariken. Artedi förbehöll sig fiskarna, hvilka Linné gärna afstod, ty dem, de kallblodiga, »älskade han minst». Nu återfann Linné denne sin samkonung, herren till alla hafvets undersåtar, som en utblottad och öfvergifven resande svensk studiosus. Men Linné tröstade Artedi med, att de nu icke lefde i Uppsala under »tvång och förföljelse», och skaffade honom strax anställning hos en stor samlare af naturföremål, apotekaren Seba i Amsterdam, för att beskrifva dennes fiskar. De båda ungdomsvännernas naturvetenskapliga fostbrödralag från Fyris återupplifvades så i Holland. Lutade öfver preparater, teckningar och i sprit bevarade djur, sutto de båda

unga svenskarna åter i långa, ömsesidigt befruktande diskussioner. Det gällde en ny stor grundritning, ett nytt inventarium öfver naturen. En sorglig olyckshändelse afbröt emellertid snart deras samlif. På hemväg från ett kalas hos Seba drunknade Artedi i en af det då säkert kolsvarta (ännu mycket bristfälligt upplysta) Amsterdams grachter. Hans lifsgärning blef sålunda blott en torso. Linné utgaf emellertid hans enligt fackmännens försäkringar för sin tid ytterligt märkvärdiga Ichtyologia — man kan härom se den lilla intressanta skrift E. Lönnberg utgifvit öfver Artedi — och beskref i ett målande, varmt företal sin Pylades' väsen och öde. Ett sekularsnille har här gått bort, utropar Linné, och med sitt nästan barnsliga begär efter symbolik och fördoldt samband i tingens gång tillfogar han en karaktäristisk reflexion om det sällsamma i att denne fiskkännarnas furste just skulle sluta sina dagar i det element, från hvilket han i lifvet hämtat sin glädje. Också ett fall af tillvarons tragiska ironi!

Men sin egentliga uppehållsort under dessa holländska år fann Linné, som bekant, i en stor botanisk och zoologisk trädgård på ett landtgods mellan Haarlem och Leyden, Hartekamp. Det var en af dessa storartade anläggningar, som de holländska köpmansmagnaterna — det dåtida Europas främsta — brukade grunda med sina från Levanten och Ostindien vunna rikedomar. Haller hade tillfälle se en annan, den portugisiske juden Pintos berömda trädgård på vägen till Utrecht, med öppen trädgårdsbyggnad på marmorkolonner, stora spring-

brunnar och konstgjorda grott- och klippkonstruktioner i rococons stil. Också där funnos i öfverflöd långväga ifrån hämtade örter och exotiska fåglar. Hartekamp ägdes af direktören för det ostindiska kompaniet, Georg Clifford, och dess märkvärdigheter öfverträffade, som Linné själf berättar i dedikationen af den beskrifning, han upprättat öfver trädgårdens flora — en praktfull med fina blomsterbilder prydd folio, ensamt tillräckligt vittnande om Cliffords storslagna mecenatskap — alla Linnés förväntningar. Här fanns allt, som kunde hänrycka en besökare, »naturens af konsten understödda mästerverk, alléer, rabatter, statyer, dammar, konstnärligt byggda berg och rörgångar». Alltså åter en trädgårdsanläggning i rococo med dess lust att af naturen göra en sirlig sällskapslifvets värld med öfverraskningar, lekverk och fantastisk illusion. Bostaden var kunglig, museet röjde ägarens vetenskapliga intressen, men mest greps Linné af den djur- och växtlifvets rikedom från alla världsdelar, som den ostindiske direktören fört hit med sina på södern och tropikerna resande skepp. En nordens son kände sig förtrollad och häpen inför denna rikedom. Icke under att Linné antog tillbudet att mot hög aflöning och eljes behandlad som son i familjen stanna här som ordningsman och beskrifvare. På Hartekamp tillbragte Linné, »glömmande fädernesland, vänner och släktingar, glömmande förgångna och kommande sorger», skrifver han själf, sina allra mest sorglösa år. Här lefde han »som en prins», tillfogar han, »hade allt det han önska kunde, ett logement så präktigt, att han hvarken

haft eller kunde få präktigare, så härliga trädgårdar och orangerier, ett så fullkomligt botaniskt bibliotek». I ett bref, anfördt af Fries i dennes bekanta och sakrika lefnadsteckning, erkänner han också: »andra måste resa hem för penningars skull, jag fruktar att resa hem därför. Här kan jag få så mycket jag behöfver, blott genom att jag tjänar mig själf.»

Under dessa gynnsamma omständigheter spirade en rad af hans stora arbeten fram. Han var i den lyckliga, äfven hos stora män oftast korta period af fullkomlig jämvikt och skaparkraft, växande själf dag från dag i andlig styrka. Hur han kände det, se vi af den nyss omtalade inledningen på Hartekamps flora. Dess sällsamt rapsodiska, alliterérande stil har mer af Davidisk lofsång än af romarspråkets anda. Det är en hymn öfver skapelsen, världen, gud och människan, fylld af undran, beundran, sällhet och vemod. Hvar skapelsedag är ett outtömligt under, men människans den märkligaste. Ty hon ensamt har fått aning om den underbara konsten hos den högsta makten, varelsernas varelse, »Ens entium». Ett rö är hon, som fläktar för hvarje drag och brytes af en pust, men — säger Linné med Pascal — ett rö, som kan tänka. I sin bräcklighet kan hon likväl utforska världar och stjärnor, förgängenhet och framtid. Och dock, hur mycken dårskap öfver hennes tillvaro, hennes ärelystnad, hennes samhälle med dess förkonstling! Hur många lysande och bristande såpbubblor. De oskäliga djuren förstå icke sin existens, men fattar den lärda

fåvitskheten bättre sammanhanget, den inre meningen?

O! Docti Homines!

*

Det var en ljus sommardag med växlande skyar och lätt vind, då jag for ut till Linnés holländska trädgård, till det gamla Hartekamp. Vägen dit leder förbi Haarlem ut på de stora slätterna, in i landets hjärta. Förbi min blick ter sig i lefvande lifvets färgspel och glans bild efter bild, välbekant från holländsk landskapskonst: Cuyps ur gulddimman stigande flodstränder, Hobbemas i darrande solsken och spelande blåst liggande alléer kring en gammal kvarn, men först och sist de stora slättbygderna af sädesfält och ängar med en stads ljust belysta sneda tegeltak och ett grått kyrktorns ensamma höjdlinje i fjärran, sådana de ofta med en oändlighet af luft öfver den låga marken målats af den store enslingen Ruysdael. Det är det holländska landskapet, som med sin grönska och alla sina feta kreatur i middagssolsken kan tyckas af en platt och hvardaglig fruktsamhet, men hvilkets fina poesi träder fram blott belysningen skiftar, en natur, som just i sitt språks lågmäldhet får ett genomträngande vemod blott det skymmer öfver all denna blekgröna enformighet, och ett starkt drag af melankoli när ovädret eller mörkret drager öfver de i sin öppna värnlöshet resigneradt stilla vidderna.

Men vid Vogelenzang, stationen, nära hvilken Hartekamp är beläget, är idel prakt och grönska.

Här ligga icke förgäfves rika holländares landtgods. Och Hartekamp är numera själf en engelsk park, från hvilken alla Linnétidens rococomärken äro borta liksom alla spår af 1700-talets botaniska och exotiska liebhaberier. Det är nu bara gräsplaner, blomstergrupper och träd, men af hvilken frodighet. Det oslagna gräset vajar högt med sin brokighet af midsommaräng, den blommande rhododendron bildar kullar af lilafärgade klasar, träden hafva en utomordentlig lummighet och rikedom, där de stå längs dunkla gångar eller med grenarna hängande mot de svarta dammarna. Bokarna resa sig som pelare i gotik, lindar och ekar hafva en sagolik vidd och omkrets som för primitiv gudstjänst af trädgudomligheter, och röda lysa blodbokarna, diktarnas hemlighetsfulla träd. Murgrönan öfverväxer i sin tur trädstammarna, och denna vegetation sträcker sig ner i de gröna vattendikena. Sitter man en varm sommardag i all denna af blomånga och grönska tunga luft, kan man blifva beklämd som midt inne i en världsstads myller och människovimmel, beklämd inför all denna växtlighet, som hänsynslöst kappas om luft och rum, inför den lifvets vilda planlösa alstringskraft, som fyller ögonblicket med en oändlighet af former och existenser, förgörande hvarandra, och alla tillkomna för ett ögonblick af lust och sommar. Hur litet räcka för denna växtlighet Linnés eller någon annans system och ordningar, hur verkar icke han själf här i sin egen trädgård som ett af sommar och grönska öfvervuxet namn!

Dock, skyarna komma och gå och stämningarna

växla med dem. Människoöden och människoverk äro nog också till endast för att blomma och förödas, och det största någon kan vinna: ett namn susande bland gräs och träd. Mer än andra har Linné vunnit detta. Han band icke förgäfves sitt lif och sitt snille vid det evigt återkommande. Och när jag sluter ögonen och lyssnar till fågelsången, som här är så berömdt mångstämmig och rik — därför heter trakten Vogelenzang — tyckes den mig fylld af den försvunne, som ett par flyktiga somrar gick här som herre i sitt rike — och för mina svenska öron tonar:

Hvem är som ej vår broder minns,
fast nu hans skugga mer ej finns,
fast nu hans valdthorn tystnat har
är skogens genljud ännu kvar.
Än Floras fåglaskara
skall ömt hans namn bevara.
Än jägarn vid sin snara
skall på sin pipa svara:
han utan like var.

Svenska Dagbladet 1906.

INNEHÅLL.

Från Rivieran.

Akvareller från Mentone:

- Tvärs igenom Mentone 7
- En långfredags afton 16
- S. Annunziata 22
- När sångarne komma till pensionen 27
- Under säsongen 31
- En folkfest i S. Agnes 41
- Från det döda till det lefvande Genua 49
- Monte Carlo 56
- Karnevalsbilder 93

Strödda resebref.

Från Holland 121

En majstämning från Meran 132

Fjällbref:

- Genom Valdres 141
- Vid ingången till Jotunheimen 154
- Mellan Titlis och Schreckhorn 160
- Till fjällen i Telemarken 171
- Schweizerbref 181
- Ett bref från Berner Oberland 198

Nancy 207

Tournai 218

Med Linné i Holland:

- Harderwijk 229
- Leyden 236
- Hartekamp 244

LSwed
L6617

173402

Author Levertin, Oscar Ivan

Title Samlade skrifter. Vol.23. Resebref.

University of Toronto
Library

DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET

Acme Library Card Pocket
Under Pat. "Ref. Index File"
Made by LIBRARY BUREAU